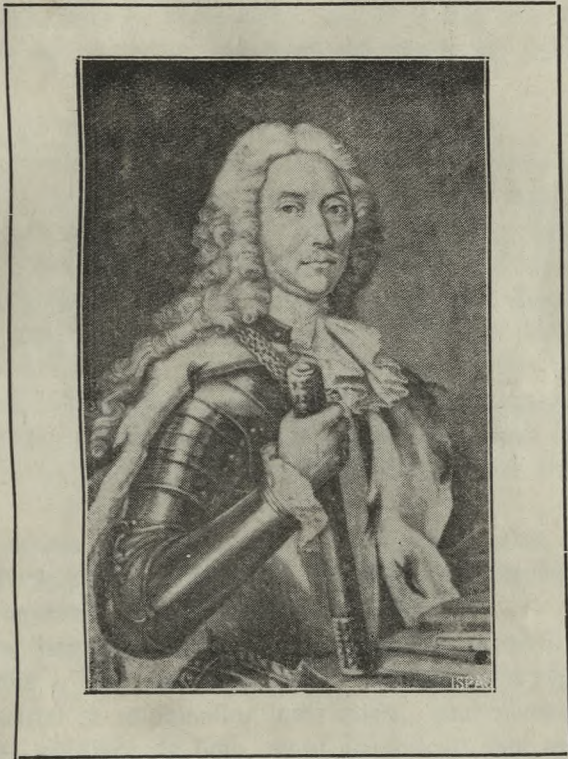

B.I.R.
3703

312/931
UNIVERSITATEA
DIN
CLUJ
INSTITUTUL DE ISTORIE

Despre neamul Cantemireștilor

174.

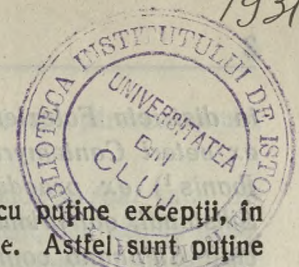
DE

SEVER ZOTTA

Director regional al Arhivelor Statului
m. c. al Academiei Române
și al Comisiunii Monumentelor Istorice

⟨Extras din Buletinul „Ioan Neculce“ Fascicola IX⟩

I A Ș I
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «VIAȚA ROMÎNEASCĂ» S. A.
1931

Despre neamul Cantemireștilor ¹⁾

Introducere

Studiile genealogice au fost la noi totdeauna neglijate, sau, cu puține excepții, în mod neștiințific cultivate, în dauna exactității cunoștințelor istorice. Astfel sunt puține familii domnitoare, sau boierești cu rosturi istorice, cari au, sau au avut genealogiile lor complete și tocmai înrudirile și încruscările lor erau mai ales hotărâtoare în componerea Divanurilor, precum și în tot complexul de frământări politice-sociale în legătură cu diferitele Domnii.

Un eveniment tragic din secolul al XVII-lea și totdeauna o mare pierdere culturală, decapitarea cronicarului Miron Costin, de exemplu, se explică în parte de cătră regretatul *I. Tanoviceanu* prin cearta pentru moșia *Ceucani* (jud. Tutova) dintre *Ilie Enache Țifescu* și *Lupul Bogdan Hatman*, ginerele lui *Constantin Vodă Cantemir*, care acesta fusese prin soție rudă mai apropiată cu *Irimia*, fiul lui *Anton Pitarul*, care lăsase moșia vărului său *Enache*, tatăl lui Țifescu. Bogdan îl amenință pe Țifescu că i se «*va pustii casa*» dacă nu-i va vinde moșia, iar acesta cedă, de frică, fără să primească bani. Mai târziu Țifescu denunță socrului asupritorului său conspirația dela nunta din *Băcani*, la care el însuși a luat parte ²⁾. Motivul denunțului ar fi fost, după *Tanoviceanu*, câștigarea încrederei Domnitorului, care în primul rând trebui să-l bănuiască pe Țifescu din cauza resentimentelor sale și a încuscării sale cu *Velișco Costin*, pretinsul pretendent ³⁾.

Iată cum un mic detaliu genealogic, înrudirea mai apropiată a Doamnei lui Cantemir cu *Irimia*, ne lămurește asupra faptei, în aparență inexplicabilă, menită să zădărnicească o întreagă conspirație de răsturnare de Domnie.

Astfel de exemple pentru priceperea mai adâncă a istoriei noastre, care, dată fiind importanța deosebită a boerimei latifundiare, era mai puțin supusă curentelor vremii, decât capriciilor soartei și ambițiunilor individuale, sunt numeroase, și deaceia se impune, cu toată enorma pierdere de timp, care adesea ori este aproape de sacrificiu, o cât mai mare clarificare a raporturilor genealogice privitoare la casele domnitoare și boierești mai însemnate.

Din acest punct de vedere ni-am dat osteneala, cu prilejul bicentenarului morții lui *D. Cantemir*, pe de o parte să controlăm afirmațiunile lui genealogice, cuprinse în *Vita Constantini Cantemyri* ⁴⁾, pe de altă parte să aducem puțină lumină în întunericul, care înconjură încă originea acestei familii domnitoare. La sfârșit vom publica câteva documente inedite și spițe de neam.

I

Considerațiuni genealogice privitoare la „*Vita Constantini Cantemyri*”

Chiar prima pagină a broșurei ni dă importante date genealogice și cum mai toate vor face obiectul criticei noastre, o reproducem aproape în întregime.

«*Constantinus Cantemyr natus est, anno 1612 a mundi salute, mense Novembri 8-va, Theodoro Cantemyr et Maria parentibus, in paterno pago Silistenii dicto,*

1). Studiul acesta a apărut întâi, incomplect, în *Revista Arhivelor*, București, 1924, I și II.

2). Let II, 240.

3). *Anal. Acad. Rom. S. II. T. XXXII*, 808—44.

4). București, Tip. Acad. Rom. 1883, după o copie aflătoare în Muzeul Asiatic din Petrograd.

in districtu Falciensi, super fluvium Ilan sito. Fuit autem parens ejus Theodorus ex veteri Cantemyriorum prosapia oriundus, filius Nestoris, nepos Basilii, pronepos Ibanis¹⁾ ex praedecessoribus Gregorio et Theodoro Cantemyr novo cognomine Silistanul, qui primus ex Cantemyriorum Crimensium, ad Christi vexillum sub Principe Stephano cognomento Magno, anno mundi 6951, se convertit. Parens Constantini principis Theodorus Cantemyr duos habuit filios, Constantinum et Nestorium ex altera uxore (mater enim Constantini post sex menses partus Constantini est mortua) et filiam unam Constantini natu majorem; quae virginitatem Christo vovens schema monachicum accepit et Macrina fuit appellata. Mortua est haec senectute confecta anno Domini 1677 et in monasterio paterno Urlaczii dicto, a Constantino et Nestorio fratre honorifice est sepulta in majorum suorum coemeterio. Nestorius, ex altera matre frater, quinque annis natu minor, a Demetrio Cantacuzeno Moldaviae Principe ob fratris Constantini in Valachiam fugam, integrum annum in carceribus vinctus, ex diutina incarceratione tabem contrahens aetatis anno 48, est mortuus, et in Ecclesia Czacariorum est sepultus anno Domini 1627. Ingruentibus Crimensibus et Budzikiensibus Tartaris commissum sibi Codri gubernium strenue defendens, a Scythis graviter fuit vulneratus, ex quo vulnere paucis post diebus est mortuus. Constantinus Princeps cum esset annorum quindecim, post patris obitum, possessionumque suarum extremam depopulationem, relicta patria, in Poloniam ad Regem Cazimirum²⁾ se contulit.

Din genealogia aceasta, criticată de altfel și de alții³⁾, reiese că Teodor era fiul lui Nestor, nepotul lui Vasile, strănepotul lui Ioan (Ivan), care acesta era fiul lui Grigorie și nepotul primului Teodor, a lăsat următoarea descendență:

TEODOR CANTEMIR		
† 1627 în lupta cu Tătarii		
căs. I-a cu Maria, † Mai 1613		căs. II-a cu X
Macrina călugărița ⁴⁾ (prob. Maria din mirenle) † 1677 înmormântată în Urlați (Fălciu)	Constantin Cantemir n. 8 Nov. 1612 Silișteni (Fălciu)	Nestor n. 1617 † 1665 înmormântat în bis. satului Ceacăr ⁵⁾

Genealogia aceasta, pe cât de scurtă, pe atât este plină de greșeli și contradicții. Să le luăm pe rând.

Cel dintâi Silișteanul nu se chema Teodor, ci Petru precum reiese din documen-

1). Evident rău transcris în loc de Ioannis sau Ivanis.

2) = Ioan Casimir.

3) Iorga, *Ist. Lit. Rom. în sec. XVIII-lea* I, 298; Ghibănescu *Surete și Izvoade* VII, Pref. XIX—XX.

4) Vezi și pomelnicul Bisericanilor din 1661. „Io Constantin Voevod și fiii săi Antioh Voevod, Io Dimitrie Voevod și părinții lui Tudor Macrina Monahia, Doamna Anna, Maria, Alixandra (= Ruxanda), Doamna Ecaterina și copiii lor“. (Ghibănescu în „*Uricarul*“ 1895, XXIII, 310).

În același pomelnic, publicat de același în 1890, cetim însă Io Constantin V. și fiii lui Io Antioh Voev., Io Dimitrie Voev. și părintele lui (evident Const.) Tudor, Măcrina monahia, etc. (Rev. *Arhiva*, Iași, 1890—91, II, 118) cetire mai în conrordanță cu textul din „*Vita*“.

5) După părerea d-lui Prof. Bedreag în Basarabia la hotarul jud. Fălciu. Dicționarul geografic al Basarabiei nu-l menționează.

tul din 6999 (1491) Oct. 15, prin care Ștefan cel Mare îi întărește cumpărarea satului Mănești cu «mănăstire pentru 95 zloți tătarești¹⁾».

Acest sat eră situat la o depărtare de 5–6 km. de locul, unde a fost satul *Silișteni*²⁾, care nu mai există și nu este a se confunda cu alți Silișteni, din acelaș județ, cari au fost la gura Mușatei³⁾. Este deci de presupus că tot un Silișteanul este identic cu strămoșul lui Cantemir, mai ales întrucât controlarea filiațiunei prin calculul generațiilor⁴⁾ dă un rezultat normal. Teodor I (Petru) s'ar fi născut c. 1432. Un alt element de încredere ar fi numele Nestor al bunicului lui C. Cantemir, de oarece îl vedem revenind la nepotul lui și se știe că la noi este foarte uzitat a se da numele bunicului.

Pretinsa *revenire* a numelui *Cantemir* la urmași, nu e de loc probabilă după atfă timp, mai ales întrucât numele nici nu este cunoscut documentelor secolelor XIV–XVII, iar convertirea lui Teodor I făcând abstracție de anul greșit 6951 (1443), pare un mit. *Nestor*, n. 1617, e dat ca mort în vârstă de 48 de ani din cauza suferințelor din închisoare în care-l aruncase *D. Cantacuzino*. Deci a murit în 1665. Inșă Cantacuzino nu domnește decât abia în 1673 și atunci este în foarte bune relațiuni cu C. Cantemir, căruia îi botează un fiu, chiar pe *Dimitrie*⁵⁾.

Regele *Cazimir* al Poloniei, la care ar fi plecat Cantemir în 1627, nu poate să fie de cât Ioan II. Cazimir, inșă acesta *n'a domnit* decât abia în 1648. În 1627 a domnit încă *Sigismund III*, † 1642. Totuși nu ne îndoim că tânărul Cantemir a părăsit țara, din cauză că nu dăm de loc de urma lui în documentele interne până în 1715 (1667) Mart 12⁶⁾.

Pe lângă greșelile lui D. Cantemir a mai adăugat și copistul una, întrucât «*Anno Domini 1627*» nu se referă la moartea lui Nestor, ci la cea a lui *Teodor*. După «*sepultus*» trebuia să înceapă un alt pasaj cu cuvintele „*Theodorus Cantemyr anno Domini 1627 ingruentibus*» etc. De anul morții lui Teodor s'a ocupat și d l Iorga⁷⁾, exprimându-și părerea că ea a avut loc în 1624, „anul marii năvăliri a Hanului“. Un document pare a confirma părerea d-lui Iorga. În 17149 (1641) Apr. 21. Vasile V. V. întărește lui *Racoviță Cehan*, al 2-lea Logofăt, i. a. „satul *Silișteanii* din acelaș ținut (Fălciu) ce este dreaptă *cumpărătură* tatălui său Petre Cehan *de la fiii Silișteanului din Bârlad*“⁸⁾. Petre Cehan se pare că nu mai trăia în 1625 (7133) Mart 24, căci în acea zi fiul său, Constantin, cumpără o parte din Dumbrăveni (Vaslui)⁹⁾, iar Petre nu se mai află menționat prin documente.

Documentul din 1641 este important pentru că ni arată pe fiil Silișteanului ca trăitori în *Bârlad*.

Astfel se explică de ce C. Cantemir după întoarcerea lui din Țara Românească

1) Ghibănescu, *Uricar* XVIII, 53 și I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare* I, 466.

2) Ghibănescu, *Surete și İzvoade* VII, p. XIII.

3) *Op. cit.* VIII, 296.

4) Sunt 6 generații genealogice, adecă dela naștere la naștere. Durata unei generații bărbătești este la noi prob. de 30 de ani în medie. În Germania, după Ottokar Lorenz, c. 33,3 ani. (*Lehrbruch der ges. wiss. Genealogie*, 107).

5) „*Vita*“, 13.

6) „*Cantimir și Canolachi și Bejan diregătorii de Bârlad*“ isc. Кантмир. (Iorga, *Stud. și doc.* VI, 25).

7) *Op. cit.*, 288.

8) Ghibănescu, *Surete*. VIII, -288.

9) *Ibid* 268.

(Dec. 1664¹⁾ a fost numit Vornic de *Bârlad* împreună cu alți doi²⁾. El ne mai explică și cauza emigrării lui Catemir în Polonia: *sărăcia*.

Se poate că extrema depopulare a Siliștenilor a fost cauza vânzării moșiei strămoșești, dar retragerea fiilor la *Bârlad* și emigrarea indică ruina economică a familiei.

Lipsa de cultură a lui C. Cantemir este deci a se pune în legătură cu lipsa de mijloace de educație.

Și alți urmași ai *Silișteanului* (Toader II), par să fi săraci. Astfel în 7154 (1646) Apr. 12, Anesia, cu fata ei Varvara, «*nepoata Silișteanului*» vând $\frac{1}{6}$ din Pârtești (Fălciu) lui Racoviță Cehan al 2-lea Logofăt, cu 16 lei³⁾. Această a două cumpărătură din partea unui membru al familiei *Cehan* (Racoviță) în moșii ale *Silișteanului*, ne face să presupunem o *înrudire* între ambele familii, cunoscut fiind dreptul de preempțiune al rudelor.

De altfel poate nu e o întâmplare că C. Cantemir a *botezat*, încă din *boerie* pe Dumitrașcu, fratele lui *Mihai Vodă Racoviță*⁴⁾.

Alte anomalii genealogice din „*Vita Constantini Cantemyrii*” privesc soțiile lui In biografia lui *Tindal*⁵⁾ se zice „*Constantin Cantemir a fost de patru ori în-surat, soția sa de-a treia a fost mama lui Demetriu*”.

D. Catemir însă nu ni dă decât trei soții ale tatălui său.

1) *Anastasia*, nepoată de frate («*nepotem ex patruelē*» a Domnitorului Țării Românești Gr. Ghica, cu care s'ar fi căsătorit *silit* de el (*a Principe coactus*) în 1646 în vârstă de 34 de ani. Însă căsătoria aceasta este pe de o parte necunoscută genealogiei familiei Ghica, pe de altă parte precum a relevat și d-l Iorga, Gr. Ghica n'a domnit decât abia în 1660⁶⁾. Deci n'avem încredere în afirmațiunea aceasta. Poate că a fost *Anastasia* înrudită cu *soția* lui Ghica, moldoveanca *Maria Sturdza*⁷⁾.

2) *Ruxanda Gane* «*quae unica totius familiae remanserat*», având cu ea o fiică *Ruxanda*⁸⁾. Curios că nici un alt izvor nu mai confirmă căsătoria aceasta, deși s'au făcut cercetări speciale de către d-nii Ghibănescu și C. Gane. Luându-ne după D. Cantemir ar urma că Găneștii de azi sunt o altă familie decât cei din 1540. Cu *Ruxanda* cu care s'a căsătorit, se pare supt *Dabija*, deci ante Sept. 1665, a trăit numai 3 ani.

3) *Ana Bantăș*, «*nepotem ex matre*» a Doamnei *Anastasia Duca*.

Din ordinea cronologică a expunerii lui D. Cantemir înțelegem că căsătoria a avut loc în 1668 și că în anul următor Dec. 4 s'a născut *Antioh Cantemir*⁹⁾, deși *Neculce* pretinde că în 1695, când a început să domnească *Antioh*, el „*era om tânăr ca de două-zeci ani*”¹⁰⁾, deci născut c. 1675. D. Cantemir, fiul mai mic, fiind născut în 26 Oct. 1673¹¹⁾, se vede cât de sceptici trebuie să fim față de unele afirmații ale cronicarilor.

1) Sfârșitul Domniei lui Gr. Ghica.

2) Iorga I, c. și Ghibănescu, *Isp. și Zap.* III 2, 87, (1699) și a. I. «*Vita*» 9.

3) Ghibănescu, *Op. cit.* VIII 296.

4) «Un copil mai mic de cât ginerele său *Mihalaki*» (*Neculce* în *Let* II, 243). Nu poate să fie decât *Dumitrașcu*. Acesta a fost Postelnic în 1701. (*Ghibănescu*, *Surete* VIII 327) deci s'a născut înainte de 1685, când C. Cantemir devine Domn.

5) *Ist. Împ. Otoman*, II 795, n. 2.

6) *Ist. Lit. Rom.* în sec. XVIII-lea 299.

7) V. despre ea *Engel gesch. der Moldau und Walachey*, 313, și a. I.

8) *Let* I 200.

9) „*Vita*” 6—10.

10) *Let.* II. 256.

11) „*Vita*”, 13. Întrebare, întrucât în ziua aceasta cade *Sf. Dimitrie*, dacă po-
aestea cu nașul D. Cantacuzino este *adevărată*.

Nici aici documentele nu ne ajută. Unul singur, din 7184 (1676) Mai 29, ni confirmă că soția lui Cantemir serdariul, viitorul Domn, se cheamă *Anița*¹⁾, dar atâta tot. Singura ediția rusească a vieții lui C. Cantemir, apărută în 1783 la Moscova, ni dă detalii despre familia Anei.²⁾ Ea să fi fost fiica unui *T. Bantăș* († Iași 1675) și să fi avut 2 frați, Vasile și Mihail, și o soră Anisia, căsătorită cu un alt Bantăș, Artenie, care continuă familia după stângerea liniei Anei prin moartea nepoților ei de frate³⁾.

Despre predecesorii lui T. Bantăș, pretinsul socru al lui C. Cantemir, nu știm nimic. D-l Ghibănescu crede că el era originar din satul Murgești (azi Bereasa) jud. Vaslui⁴⁾; de fapt *cel mai vechiu Bantăș, cunoscut nouă*, a fost din jud. Vaslui: *Nicoară Bantăș, Vornic*, căruia în 7094 (1586) Aug. 15, mătușa sa Todora, fiica lui Gașpar, îi vinde partea sa din Drăgușeni⁵⁾, sat în care Bantăș își avea și așezarea lui⁶⁾ probabil după mama lui, care va fi fost o descendentă din străvechiul stăpân al satului, „*Dragoș de la Stavnic*“ de supt Alexandru cel Bun⁷⁾. Cum dela Bereasa (Murgești) la Drăgușeni nu sunt decât circa 15 km., e probabil ca Bantăș acesta să fie strămoșul celor din Bereasa și astfel D. Cantemir ar fi și el un descendent din Dragoș dela Stavnic, descălecătorul satului Drăgușeni. D. Cantemir mai afirmă că Ana a fost nepoată „*ex matre Anastasiae uxoris Principis Ducae*“⁸⁾ „*Nepotis ex matre*“ înseamnă nepoată de fiică. Nicăeri însă nu se poate constata că Doamna Anastasia n. Buhuș, a avut o fiică căsătorită cu un Bantăș, sau o altfel de înrudire cu familia aceasta.

De altfel, Doamna Anastasia, după moartea soțului ei la Lemberg (31 Martie 1685⁹⁾ s'a recăsătorit cu un grec¹⁰⁾ și nu putea să aibă în 1668, când s'a căsătorit Cantemir cu Ana, o nepoată de fiică. Inrudirea sau încuscrirea cu Anastasia, dacă a existat, a avut loc deci mai curând prin mama Anastasiei, Doamna Dafina (Ecaterina), născută Jora, care a avut câțiva bărbați¹¹⁾. Ana să fi murit „*post quintum conubii annum*“, deci în 1673, la nașterea fiicei sale Safta (Elisabeta)¹²⁾. Cum în 1673 s'a născut D. Cantemir, data trebuie să fie posterioară. De altfel „*nec multo post*“ a murit Macrina¹³⁾ monahia, care știm că a murit în 1677¹⁴⁾.

Iar cât privește cuvintele de extremă laudă, aduse de D. Cantemir culturai mamei sale: „*mulier inter mulieres illius seculi in primis recensenda, literis optimis instruata*“ etc., ele îl onorează ca *fiu*, dar nu le credem, întâi pentru că ar fi o excepție prea mare în acel secol, al doilea pentru că a fost nevasta analfabetului C. Cantemir, și al treilea pentru că la moartea ei Dim. Cantemir era prea mic ca să aprecieze cultura mamei sale, moartă numai după 5 ani de căsătorie, mai ales întrucât el a fost al doilea născut.

4). Care a fost a 4-a soție a lui C. Cantemir? „*Vita*“ tace. Dar din menționatul studiu al lui Tanoviceanu aflăm că el a mai avut una, cu numele curios de „*Cubăe*“

1). Ghibănescu în *Arhiva* din Iași I, 390. (Vânzare către Cantemir Serdarul și jupâneasa dumisale Anița).

2). Idem în rev. *Viitorul*, Iași, 1903, No. 19.

3). Kneaz Lobanow-Rostovskii, *Ruskaia Rodoslovnaiia Kniga* I, 31.

4). l. c.

5). Idem *Surete* X, 10.

6). Zap. din 15 Mart, 7095 (1587). «пис ѿ сзас Драгѡшѣни с дом БАНТЪШ» (Ibid p. 11)

7). Ibid 8.

8). „*Vita*“ 10.

9) Let II, 32.

10) *Ibid*, 223.

11) Pârvan în *Conv. Lit.* 1904, 982.

12) „*Vita*“, 14.

13) *Ibid*.

14) V. m. s.— Știm de altfel că Ana trăia în 1676 Mai 29. (V. m. s.)

vară primară cu Ieremia, fiul lui Anton Pitarul, care lăsase moșia sa *Ceucani* tatălui lui Ilie Țifescu¹⁾. Dacă numele „*Cubăe*“ n'ar fi de două ori menționat în studiul citat, am crede că e o eroare de tipar, atât de straniu ni pare el și atât de puțin distins.

Moștenirea cu pricina are loc în 1673, deci pe când C. Cantemir eră căsătorit cu *Ana*, dar menționarea *Cubăiei* este cu mult posterioară.

O concluzie este greu de tras. Poate că *Cubăe* a fost o poreclă (căci nici ca nume de botez nu ne este cunoscută) a *Anei*.

Oricum, însuși D. Cantemir menționează moșia *Ceucani* („*Czeucanii*“), unde tată-său a adunat «*totum suum famulitium*» spre a sărbători «*filiae suae nuptias cum filio defuncti Bogdani (Gheorghie) per septem dies*»²⁾. Relația lui Tanoviceanu corespunde deci, în ce privește cel puțin numele satului, cu cea a lui D. Cantemir; în *Ceucani*, probabil, unde *Cubăea* aveă o parte de moșie³⁾, a fost Cantemir vecin cu Gh. Bogdan jîtnicerul, cuscrul lui, ceiace a contribuit la suspiciunea lui pe lângă Duca Vodă⁴⁾. Curlos ni pare că Lupul Bogdan a fost de 4 ani logodit cu Ruxanda, dacă ar fi să ne încredem în narațiunea lui D. Cantemir, care pretinde că în momentul decapitării lui Gh. Bogdan (2 Oct.⁵⁾ sau 2 Nov.⁶⁾ c. v. 1679) „*Lupul desponsatus erat filiae Cantemyri*“ însă că n'a avut loc căsătoria decât cu prilejul expediției lui Duca la Viena, deci în 1683⁷⁾ când Cantemir cu alți boieri s'a răsvrătit, și retrăgându-se cu „*totum suum famulitium*“ la *Ceucani* a sărbătorit timp de 7 zile „*filiae suae nuptias*“. Nunta aveă, ca și cea din Băcani, caracter politic, explicabil întrucât alte întruniri ar fi fost suspecte pe timpurile acelea.

E aici prilejul să rectificăm o eroare genealogică comisă de noi în „*Arhiva genealogică*“ II, 92—93, privitoare la familia Bogdan. Luându-ne atât după izvodul de moșii al *Serdarului Vasile Bainski*, cât și după „*Vita*“, 20 și 80, am emis acolo părerea că Bainski, a fost ginerele lui „*Bogdan Ionașco*“⁸⁾ ținând pe fiica lui Grozava în căsătorie. Recente cercetări⁹⁾ ni arată însă că Bainski a fost ginerele lui *Gavril Bogdan* comis, fratele lui *Gheorghie* și al lui *Ionașco*. Grozava eră deci vară primară cu Lupul Bogdan, iar Bainski văr prin alianță, iar nu *unchiu* cum pretinde Cantemir: „*Lupuli Bogdani patrulem*“¹⁰⁾ și „*avunculus erat generi mei Bogdani*“¹¹⁾.

Următoarea spiță va lămuri mai bine raporturile genealogice aici menționate.

- 1) V. m. s.
- 2) „*Vita*“, 18.
- 3) Tanoviceanu, *op. cit.* 813.
- 4) „*Vita*“ 14. În 7265 (1757) Febr. 20, moșia a fost a lui I. Bogdan vel Logofăt și în hotarnica din acest an se menționează „*Pietrele lui Cantemir*“ (Antonovici, *Doc. Bârlădene*, II, 28).
- 5) Iorga, *Stud. și Doc.* VI, 540.
- 6) Ms. inedit aflător în prop. d-lui N. Docan.
- 7) V. și Iorga *Ist. Lit. Rom. în sec. XVIII-lea*, 306.
- 8) „*Izvod de moșii de pe socru Bogdan Ionașco și de pe Gavrilaş Bogdan*“.
- 9) Arh. Stat. Iași. Tr. Lit. B. D. 436, f. 145 urm. și doc. din 1800 Aug. 5 în proprietatea noastră.
- 10) P. 20.
- 11) P. 80.

.... BOGDAN 1)

Gavrilaș, 1649 Comis	Gheorghe 1649 Vel Jitalcer, <i>decapitat</i> 1679 căsătorit cu o Marla ²⁾ (Paladi?) ³⁾	Ionașco, 1649 Postelnic
Grozava căs. cu V. Bainski (= Volcinski) Serdar † c. 1698 ↓ Flondoreștii din Bucovina prin Anița V. Bainski soția lui Șerban Flondor Medelnicer	Grozava? căsătorită cu Gh. Apostol ⁴⁾ Vel Visternic, Caimacam al Mold. 9—26 Sept. 1711 (Let. II, 117)	Lupul Aga 1683, Spătar 1690 Apr. 31 Hatman 1690 Mai 5. Vel Vornic 1704 căs. 1683 cu Ruxanda Cantemir
	Manolachi Vel Vornic <i>decapitat</i> 1778 Aug. 18 căs. cu Maria Kostachi ⁶⁾ ↓ Bogdăneștii din Moldova	Ruxanda căs. I-o cu Ioniță Gh. Sturdza II-o cu Li-pănescu din Tara Rom.
	Ioan vel logofăt 1756, căsătorit cu I-o Bălașa † 1746, D. Racoviță Hatman II-o Catrița Polcovnicuța	Ecateriia căsăt. cu Vel Stolnic Ilie Catargi Vel Logof. ⁷⁾

Cu acest prilej merită să notăm că Hatmanul C. Bogdan, adoptat Paladi, n'a fost precum arată arborele genealogic din „Lecca, 100 case“ fiul lui Manolache Bogdan, ci fiul lui Gh. Bogdan Căminar⁸⁾ și nepotul de fiu al lui Manolachi. Constantin a murit în 30 Mai 1831⁹⁾, iar tată-său a murit după 10 Iunie 1827 la Roma, unde ședea în strada Fratina No. 12. Din Roma dă o vechilime (procură) lui Ludovic Cocapani pentru administrarea moșiilor din Moldova¹⁰⁾. Intre ele se află și Ciocani¹¹⁾ (= Ceucani). Actul din Roma este foarte solemn și are iscălitura cardinalului Mauri, a Cancelarului ambasadei austriace pe lângă Vatican, etc. Căminarul e numit mereu „Escelenție-sa“. O altă procură dă lui Iosif Maria Adami în 10 Iunie 1827 și acesta arendează moșiile unui I. Criste Ballasan, obligându-l între altele să grijească de biserici, preuși și dascăli. Actul e întărit de Mitropolitul Veniamin Kostachi¹²⁾.

Înainte de a încheia spicuirea noastră genealogică prin „Vita“ trebuie să facem o constatare, care de altfel se impune. Suntem convinși că tatăl lui D. Cantemir nu se chema Costantin cu numele lui de botez, ci abia cu prilejul urcării sale în scaun, în 1685, și-a luat numele acesta mai ortodox, urmând obiceiul monahal de a păstra inițiala numelui. În nici un document, anterior Domniei lui, nu e numit, sau iscălit cu numele

1) Originea familiei nu este până acum lămurită. D-l R. Rosetti (*Pământul* etc. p. 238) crede că se trage din Gheorghe Pârcălab de Hotin (socrul lui Ieremia Movilă V. V.).

2) Antonovici *op. cit.* III, 292.

3) „Vita“ 58.

4) *Ibid.* 62.

5) Tanoviceanu în *Anal. Acad.*, XXVII, Spița.

6) Com. de d-nul N. Docan

7) Arh. geneal., I, 182. — Celelalte date sunt în cea mai mare parte din Arh.

Stat. Iași.

8) Arh. Stat. Iași, Dos. cit.

9) *Ibid.* Tr. 83, op. III-o 92, Dos. 2, f. 71.

10) Doc. în proprietatea noastră, tradusă din italiană, copie.

11) Arh. Stat. b. c. f. 63

12) *Ibid.*

Constantin, ci numai Cantemir și cu boeria respectivă, deși, din contra, boerii omiteau mai curând numele patronimic, decât cel de botez. Și cronicarii noștri par a confirma constatarea aceasta.

Astfel N. Costin scrie: „Cantemir Clucerul, ce-i zic Constantin Vodă“¹⁾ și dă capitolului care se ocupă de Domnia lui titlul: „De Domnia lui Cantemir Bey, ce-i zic Constantin Vodă bătrânul“²⁾. Neculce constată că „la titlușul lui nu scria Cantemir Voevoda, ce numai Constantin Voevoda“³⁾. Ce rost ar avea relevările acestea, dacă nu s'ar fi petrecut ceva *anormal*, ce privește titlul, cu prilejul înscăunării. E firesc că cu un astfel de nume de botez tătăresc nu putea să se prezinte maselor, fără a risca o scindare a autorității sale suverane.

Ce va fi făcut însă pe Teodor Silișteanul să dea fiului său un astfel de nume de botez? Credem *faima mârzacului Cantemir*, care-și avea atunci reședința în Bugeac (actuala Basarabie de sud) și avu un mare amestec în afacerile politice ale Moldovei. El fu însărcinat în Noembrie 1611 „să ducă pre Ștefan Vodă (Tomșa) la scaun“ și tot el «la care pre acea vreme erau mulțime de Nohai» apără în 1612 pe (Tomșa), în bătaia dela Cornul lui Sas, în contra lui C Movilă și rudele sale polone⁴⁾. În *acelaș an* însă, se născu fiul lui T. Silișteanu, căruia, sau din admirație pentru Cantemir, sau din interes, îi dădu acest nume, caz care nu este izolat în rândul boierimeii moldovenești. Astfel Gavril Hatman, fratele lui V. Lupu V. V. a dat unui fiu pe lângă numele Neculai și cel de *Abaza*, în onoarea lui *Abaza Pașa* «care era părâș lui Moisei Vodă și mai mult cu nevoița aceluia i-au dat Sultan Murat Domnia lui Vasile Lupu⁵⁾». In-suși V. Lupu este un premergător al lui Cantemir în ce privește schimbarea numelui din motive de autoritate și prestigiu, neputându-se prezenta maselor inculte cu un nume de speriat copiii. Documentele nu'l cunosc cu numele *Vasile*⁶⁾, luat abia ca *Domn* și în care se reflectă grandomania sa de «*Basileus*» sau rege și patriarh al Grecilor, ca și în acvila bicefală, stema imperială bizantină și a Patriarhiei, care se poate vedea la intrarea de la biserica Golia și pe policandrul ei din pronaos.

După Domnia lui Cantemir, căruia ar trebui să i se zică „bătrânul“, adică primul, după vechiul obicei moldovenesc, numele a început să se încetățenească și azi există mai multe familii Cantemir, cari n'au nici o legătură cu cea domnească, a cărei descendență este prea cunoscută.

În urma acestei constatări revenim asupra comunicării făcute colegului nostru de Academie, Părintelui D. Dan, privitoare la posibilitatea înrudirii cunoscutului cancelar al agenției austriace din Iași, *V. Cantemir*, (1809—c. 1823) cu familia domnitoare

1) *Let.* II 34.

2) P. 35.

3) P. 230.

4) *Let.* I 261—2.

5) *Ibid* 301.—Exact acelaș caz în fam. *Coroi*. Uu fiu al Comisului Ionașco Coroi († c. 1640) se cheama Istrati *Abaza*, probabil supt aceeași influență a împrejurărilor, (com. de d-l Docan). Cum acesta a lăsat urmași cu numele *Abaza*, se impune atențiune în cercetări genealogice privitoare la fam. *Abaza* spre a nu confundă.

6) Pentru adevăratul nume al lui Vasile Lupu, v. urm. două inscripții (trad. din slav.) „Acest potir l-a făcut *Lupul Coci* Mare Vornic cu doamna lui Tudosia“ (7139 (1630—31) — Iorga, *stud. și doc.* XVI, 420). «Această nebederniță a făcut-o Dumnea-lui Lupul Hatman și Părcălab Sucevii, *fiul lui Coci* cu soția lui Tudosia» 7138 (1629—1630). (*Rev. Bis. ortodoxă Rom.* 1928, 32). Părinții lui se cheamau *Aga Neculai* și *Irina* (Iorga, *Inscr. din bis. României*, I, 113 și a. l.)

bazată pe o mărturie, evident de complezență, a Divanului din 1823¹⁾. De altfel toate eforturile lui (1831—6) de a fi recunoscut ca nobil, fiind trecut și în metricele parohiale ca *mazil*, au fost infructuoase, cu toată intervenția cancelariei imperiale, din cauza lipsei de încredere a colegiului nobililor Galiției și Lodomeriei, de care atunci depindeau de drept afacerile nobilimei bucovinene, față de certificatul Divanului, legalizat de însuși Cantemir. În certificat pe lângă înrudirea cu familia domnitoare se certifică și blazonul «*dessen Geschichte jedoch sich im grauen Alterthum verliert*!»²⁾.

De originea Cantemireștilor știm că s'a ocupat și Voltaire³⁾ crezînd-o grecească („*qui réunissoit (D. Cantemir) les talents des anciens Grecs, la science des lettres et celle des armes*“) și bătîndu-și joc de pretinsa origine tătărească.

Într'o scrisoare însă către Antioh D. Cantemir, atunci ambasador al Rusiei la Paris, din 13 Martie 1739, Voltaire revine, de formă cel puțin, scriindu-i: «*Vous me pardonnerez, s'il vous plait, d'avoir été trompé sur votre origine. La multiplicité des talents de M. le prince, votre père et des vôtres m'avait fait penser que vous deviez descendre des anciens grecs, et de vous aurois soupçonné de la race des Périclés plus tôt que de celle de Tamerlan*». Tot acolo revine și asupra aprecierilor defavorabile privitoare la politica lui D. Cantemir, în urma cetirei *Istoriei Imperiului Otoman* a lui D. Cantemir⁴⁾.

Credem însă că va fi contribuit la schimbarea acestei atitudini și situația oficială a lui Antioh Cantemir, aflător în căutarea sprijinului Franței pentru încheierea păcii cu Turcii, care a avut loc în 7 Septemvrie⁵⁾. Rectificarea anunțată de Voltaire, care trebuia să aibă loc într'o nouă ediție a istoriei lui Carol XII, n'a mai avut loc, însă în *Istoria lui Petru cel Mare* a renunțat să mai discute originea tătărească și a atenuat aprecierile sale despre politica lui D. Cantemir⁶⁾.

Evident că genealogia critică nu poate să ia în samă quasi-tradițiuni de familie, aflătoare precum în cazul nostru, supt sugestia unui întâmplător nume exotic de botez, care, întrucât a fost și al unor bei tătărești, era menit să mărească nimbul aristocratic al familiei în Rusia. În paginile, care vor urma, ne vom convinge și mai mult despre vechile legături de înrudire ale neamului Cantemiresc cu boierimea istorică a Moldovei.

Dăm deocamdată următoarea spiță privitoare la Cantemir și copiii lui.

1) D. Dan, *Un autor român bucovinean din anul 1826—27*.

2) Arh. delegațiunii țării, Cernăuți.

3) *Histoire de Charles XII*, ed. Șaraga, 220.

4) I. Câmpineanu-Cantemir, foaie volantă din Aprilie 1909, reproducă în *L'indépendance Roumaine* din 1 Iunie 1909, după L. N. Maïkov, *Materiale pentru biografia Principelui D. Cantemir*, cu introducere și note de Prof. V. N. Alexandrenco, Petersburg 1903.

5) *Revista Nouă*, 1889, II, No. 1.

6) Câmpineanu, *Ibid.*

„CONSTANTIN“ CANTEMIR VOEVOD

n. 8 Nov. 1612 în Silișteni. Domn al Moldovei (Iunie 10¹⁾, sau 25²⁾ 1685, † 13 Martie 1693³⁾)
Inmormântat întâi la Sf. Neculai Domnesc, Iași, apoi la M-rea Mirea, jud. Putna⁴⁾. Căs. I-o
cu „nepoata?“ lui Gr. Ghica Voevod al Țării Românești (1660—1664). Căs. II-o cu Ruxanda
Gane, înainte de 1665. Căs. III-o cu Ana Bantăș, c. 1668, † c. 1677 *inmormântată probabil
la bis. din Tomești, jud. Tutova*⁵⁾.

Din căs. II-a

Din căsătoria I a III-a

Ruxanda	Antioh Voevod	Dimitrie Voevod	Elisabeta (Saffa)
n. c. 1665 log. c. 1679? căsătorită 1683 cu Lupul Bogdan Hatman, † înainte de 1707 Mai 25 ⁶⁾)	n. 1669 Dec. 4, † 1762 ⁷⁾) la Cpol, log. înainte de 1693 cu Maria Gh. Duca V. V. † c. 1695 ⁸⁾) căs. 1696 cu Ecaterina f. lui D. Claur, Logofăt. Inmormântată la Ciorăști (Tutova? ⁹⁾)	n. 1673 Dec 26 c. v. † 21 Aug. 1723 în Dimitrovca. Căs. I-o 1699 cu Casandra f. lui Șerban Cantacuzino Voevod, n.c. 1681 † 11 Mai 1713 ¹⁰⁾) Căs. II-o cu Anastasia Ivanovna P-să Trubețkoï n. c. 1705, † 1775 ¹¹⁾)	n. c. 1677 log. c. 1691 cu Pătrașcu Miron Costin ¹²⁾) Căsătorită cu M. Racoviță Voevod, înainte de 13 Martie 1693 ¹³⁾)

Notă.—În *Let.* II, 317 este vorba și de „o nepoată de vară“ a lui D. Cantemir, căs. cu Gh. Gh. Rosetti.

- 1) Hurmuzaki, *Docum.* XIII, ed. rom. 16.
- 2) Iorga, *Ist. Rom.* Tabla.
- 3) „*Vita*“ 76.
- 4) *Let.* II, 39.
- 5) Voevozii Cantemir (Antioh și Dimtrie) miluiesc din cauza aceasta biserica. (Com. de d-nul Docan). Miluirile au fost confirmate de Domnitorii cari au urmat, V. și Acad. Rom. Doc. din 1711, Ian. 30. (Id.)
- 6) Docan.
- 7) Gervescu, Dimitrie Cantemir, Buc. 1902, 24.
- 8) *Let.* II, 257.
- 9) Gervescu, 15, „*Vita*“, 49; *Ist. Imp. Otoman*, II, 801.
- 10) Gervescu, *ibid.* 20, recăsătorită 1738 cu Ludovic Pr. de Hessen-Homburg † 1745. (Ferd. Strobl von Ravelsberg, *Metternich n. s. Zeit*, II, 276—277.
- 11) „*Vita*“ 58 și *Let.* II, 231.
- 12) „*Vita*“ 77, *Let.* II, 243.
- 13) Sion, *Arhondologia Moldovei* 134.

II

Un „frate“ necunoscut al lui C. Cantemir Voevod

Mărturiile privitoare la neamul Cantemireștilor, înainte de Domnia lui Constantin (1685), sunt foarte rare; un indiciu că familia n'avea nici supt acest nume, nici supt cel de Silișteanul, numeroase moșii, ale căror documente ar fi putut să ni transmită, ca la alte familii boierești, date suficiente pentru alcătuirea unei genealogii complete¹⁾.

Cronicarii se contrazic, atât în ce privește originea, cât și starea socială a familiei, Astfel N. Costin, care surprinde prin laudele sale la adresa lui C. Cantemir²⁾, de a căruia sabie căzuseră capetele Costineștilor, poate căzând în extrem, de teamă de a nu fi bănuțit de părtinire, scrie: «Carele din boierie era numit Cantemir, ce au fost clucer mare la Domnia Ducăi Vodă: om de țeară, moldovean drept, fiind dela Tobac³⁾ de la locul lui⁴⁾. Neculce, din contra, pretinde că «au fost de oameni proști, dela ținutul Fălciului»⁵⁾ și în privința ținutului de origine pare mai bine informat de cât asupra stării sociale a lui Cantemir, el fiind dintre cronicari singurul, care afirmă originea «din oameni proști», adecă de rând, însă cu oarecare motivare a părerii sale: incultura lui⁶⁾. Am văzut însă, mai sus, că incultura lui Cantemir era datorită sărăciei după moartea prematură a părinților; deci această împrejurare nu ni dă un criteriu pentru originea lui din punctul de vedere al stării sociale.

Ceilalți cronicari, Mustea⁷⁾ și Amiras⁸⁾ îi zic «chiar pământean din părinții lui», cu alte cuvinte mai legat de pământul Moldovei decât alții, prin o stăpânire veche teritorială.

Cuvintele lui Costin «om de țeară, moldovean drept» sunt întrebuințate de el și față de Dabija Vodă⁹⁾, iar Miron Costin se exprimă exact cu aceleași cuvinte despre Ștefan Tomșa Vodă¹⁰⁾. Rezultă că prin «om de țeară, moldovean drept» este a se înțelege nobil (mazil) vechiu, autohton, a cărui origine nu se cunoaște, neamul lui fiind «ab antiquo» în țară¹¹⁾. Insuși Neculce pare să recunoască că legăturile lui Cantemir cu boerimea țării erau vechi, pe baza originii lui, când scrie: «cu boerii trăia bine până la

1) De fapt la noi este o imposibilitate să se facă genealogii complete, în sens occidental, din cauza lipsei unor registre vechi de stare civilă.

2) *Let.* II, 35.

3) Bolgrad, în Basarabia de sud.

4) *Let.* II. 1. c.

5) *Ibid.* 230.

6) «Om prost mai de jos că nici carte nu știa», *Ibid.* 226.

7) *Ibid.* III, 24.

8) *Ibid.* 109.

9) *Ibid.* 5.

10) *Let.* I, 26.

11) La germani avem expresia potrivită «Uradel» spre deosebire de «Briefadel».

o vreme pentru că era *om de feară* și-i știa pre *tofi*, tot anume pe carele cum era ¹⁾.“ Dacă ar fi fost din «proști», nici cariera slujitorească boierească nu l’ar fi putut pune în legătură cu cercuri atât de largi ale boerimeii exclusiviste ²⁾.

Dealtfel, dacă arătările lui D. Cantemir sunt exacte, *tatăl* lui Cantemir, *T. Silișteanul*, a fost *boernaș*, *Vel Căpitan de codru*, boerie cu caracter milităresc, în rang, mai târziu, între *Vel Căpitan de Tecuci* și *Vornic de Poartă* ³⁾.

Totuși legăturile de afinitate din tinerețea lui Cantemir sunt cu persoane în situații foarte modeste. Astfel în 7132 (1623—24), când n’avea decât 11—12 ani, poate cu prilejul morții tatălui său, capătă el dela «Păuța, femeia lui Nichifor luzbașa ⁴⁾», fata Parascăi și dela nepotul lor Gheorghe sin Popa Cîrstii», o parte în Buburuzi, fiindu-le «*fin din botez*» ⁵⁾ Inrudirea aceasta sufletească însă, nu trebuie să ne *deruteze*, deoarece *Buburuzii*, acum *Ivăneștii* (Fălciu) au fost *învecinași* cu *Urloșii* (c. 5 km.) și *Siliștenii* (c. 12 km.), iar obiceiul cerând ca copiii să fie imediat botezați, era firesc să se recurgă la serviciile vecinilor, mai ales dacă se putea nutri și speranța unei arondări teritoriale de pe urma legăturilor sufletești.

Tot din cauza vecinătății se explică și o altă legătură sufletească, asemănătoare, a lui Cantemir cu neamul răzășesc, însă vechiu, *Buga* din *Chilieni* (Tutova). În 7183 (1667) Apr. 6, printr’un zăpis scris în *Ceucani* (v. m. s.), *Gh. Buga fiul lui T. Buga* mărturisește că «amü venit la dumnului *Cantemir Sârdariul* ș-amü luat un cucon a dumisale pe *Antiohie* să-mi fie *fiior de suflet* și să mă ocrotească până voi fi cu suflet și după moarta ⁶⁾ me să aibă dumnului a mă griji până la anul și a mă pomeni». În schimb dă lui Cantemir «un bătrân» (parte răzășească) din *Chilieni* ș. a ⁷⁾.

Chilienii sunt aproape de *Movilenii* (c. 8 km.) unde Cantemir făcuse în 1673 și 1674 următoarele cumpărături, precum reiese din două laconice regeste de documente ⁸⁾:

7181 ⁹⁾ (1673) Mart 11 «Zăpisul lui Iordachi nepot Dabijii Pah(a)rniciului, prin care au vândut *fratelui* său lui *Cantemir* a sa driaptă ocină și moșii din sat din *Movileni*, din *Cicoveni* și din *Mireni*».

7183 (1674) Oct. «Zăpisul lui Petre Bogdan că au vândut părțile sale de moșie din *Movileni*, *Cicoveni* și din *Mireni* și altele lui *Cantemir*».

Moșiile acestea le găsim în 1776 în proprietatea lui Manolachi Bogdan Vel Vornic (decapitat 1778) nepotul de fiu al lui Lupul Bogdan și al Ruxandei Cantemir. Documentele acestor moșii de pe valea Pereschivului cel mic au ars în 24 Sept. 1766 în bașca clopotniței M-rei Dancul din Iași ¹⁰⁾. Deci pe lângă indiciul vecinătății, avem și pe cel al eredității pentru identificarea acestui Cantemir, dealtfel nume unic în secolul al XVII-lea. Cine a fost însă «*fratele*» Iordachi? Cercetările au fost anevoioase, din cauza lipsei numelui patrimonial, sau a unei boerii. Totuși am putut să-l identificăm

1) *Let.* 1: 26.

2) Se cunoaște cazul lui Lupu Colivarul făcut Vel Visternic de Antioh Cantemir în 1705: «văzându-l mazilime (nobilimea) că este de neam prost, li se stricară inimile tuturor și voia, că nu li era cu cinste să meargă la gazda lui». (*Let.* II. 284).

3) Iorga *Stud. și Doc.* XXII, 25 rel. la anul 1775.

4) În text luzbar, probabil rău tipărit, v. și Iorga, *Ist. Lit. Rom. în sec. XVII-lea*, II, 298, n. 3.

5) Ghibănescu în «*Archiva*» din Iași I, 408.

6) *Sic.*

7) Com. de d-nul N. Docan, v. Anexe.

8) *Arh. Stat. Iași*. Lit. B. 436, Dos. 36. F. 145.

9) Anul e greșit transcris în regist, +3000 în loc de +3000, o greșală foarte explicabilă din cauza asemănării literelor.

10) *Arh. Stat. Iași*, Tr. 1349 Dos. 575, F. 90.

prin următorul rezumat; «Anul 1686 Iulie 14. Col. Academiei. Un zăpis din Iași 7170 (1662) lunie prin care *Anăisia fata Dabijeii ce au fost vel Paharnic, nepoata lui Nădăbaico ce au fost vornic mare* și cu *fiul său Iordachie* vând niște țigani lui Pavelașco feciorul lui Bojoae. Iscălesc între marturi: Catargiu, Este întărită vânzarea cu uricul dela Constantin V. V. (Cantemir) din 7194 (1686) Iulie 14. Contrasemnat de Velicico Costin Hatman»¹⁾.

Reiese că Iordachi «*fratele*» lui Cantemir, a fost *nepot de fiică* lui *Dabija Pah.*, sus menționat. Se pune însă întrebarea ce fel de frate a fost el? Frate din *amândoi părinți* credem că *nu*, întrucât mama lui Cantemir se cheama *Maria*. Se pare deci că a fost sau frate numai după tată, din a doua soție a lui T. Siligșteanul, sau cumnat, sau în fine văr primar²⁾. În orice caz a fost o înrudire *apropiată* între Iordachi și Cantemir și aceasta, ca și gravitațiunea lui Cantemir spre *Bârlad*, dau cercetărilor cu privire la originea familiei o *altă îndrumare*. S'ar putea obiecta că omiterea numelui lui Cantemir în actul de vânzare indică o înrudire mai îndepărtată. Se știe însă, că în 1662 Cantemir se afla în Țara-Românească. Omiterea este deci foarte explicabilă.

Înrudirea între Iordachi și Cantemir pare să fi fost *de sânge*, căci moșiile *Movileni* și *Cicoveni* aparținuseră *Schivei, soției lui Dabija Pah.* fiicei lui Cârstea Gheonovici (Gheonevici) Mare Vornic³⁾. Este deci puțin probabil că ar fi fost cumnați. Cum-părătura, ce o face Cantemir dela *P. Bogdan* se explică prin înrudirea cu *Iordachi*, nepot de soră al soției *Maria*, a lui *P. Bogdan*, altă fiică a lui *Dabija*⁴⁾.

Acesta a fost *fiu legitim*⁵⁾ al lui *Drăghici Nădăbaico Vel Vornic* (căsătorit, cu o *Stanca*⁶⁾ fiul, sau nepotul aceluia *Ioan Nădăbaico Vornic* (numit și *Năbădaico*) al lui *A. Lăpușneanu*, care, în 1554, fu însărcinat să scoată în numele Sultanului, pe *Mircea III Ciobanul*, din scaunul lui⁷⁾.

1) Urechia *Miron Costin*, I, 712.

2) v. N. Docan «*Frata*» în «*Arhiva*» din Iași, XI, 431 urm.

3) Uric. XXI, 258 și *Arh. Stat. Iași*, Lit. B. 436, Dos. 36, F. 145.

4) Com. de d-nul N. Docan.

5) Com. de d-nul Docan, descendent prin *P. Bogdan* din *Dabija Pah.*,

6) Rev. «*Arhiva*» din Iași, II, 117. Să fi avut însă încă o soție, *Salomia* fica *Bas-cinei*, nepoata *Stanei*. Com. de d-nul Docan.

7) *I. Bogdan*, *Vechile Cronice Moldovenești până la Urechia*, 170 și 220. Croni-carul (Eftimie) îl numește aici pe *Nădăbaico* проваго от сановникъ сконхъ, adică *pe cel dintâiu dintre boeri* lui. (сановникъ. *Plurimum habens dignitatis* v. Dict. „Trilingue“ Peterb. 1704). De fapt îl găsim pe *I. Nădăbaico* în *fruntea boerilor* în câteva documente: 7062 (1554) Martie 1 (Ghibănescu Isp. și Zap. I, 105) și Mart 17 (Id. Uricar XVIII, 473.) și 7063 (1555) Mai 9 (Arh. ist. I. 111).

Și *Drăghici Nădăbaico* a fost un boier mult timp întrebuițat în diferite funcțiuni de către *P. Schiopul*, *Ștefan Răzvan*, *Ieremia Movila*, *Constantin Movila*, *Ștefan Tomșa* și *Radu Mihnea*. Prima lui boierie însemnată pare se fi fost cea de *Părcălab de Orhei* în 1583 (*Iorga în Hurm.* XI 899). După 2 ani a fost *Spătar*, (*Ibid.*) funcție, care o păstrează până în 1591, (*Uric.* XVIII, 499.) anul emigrării lui *Petru V. V.* Supt *Ieremia Movila* apare ca *Părcălab de Neamț* în 1602 (Rev. *Arhiva* XXVI 24—25). Supt *Constantin Movilă* e *vel Vătav de Vaslui* în 1609, (*Iorga*, Stud. și Doc. VI, 533) și ajunge *Vel Vornic* în 1610. (*Arch. Stat. Iași*, Tr. 1785, Op. II, 2036, Dos. 20. F. 77—78) boerie care o păstrează până în 1613 („*Archiva*“ XXVI, 97), cu toată schimbarea regimului și a luptei de la *Cornul lui Sas*. În 1614 e menționat ca *fost Vornic* (*Creșterea Colecțiunilor Acad. Rom.* 1907, 40). În 1617, supt *Radu Vodă* ocupă iar vechia lui boerie de *Părc. de Neamț* (*Uric.* XVIII. 488). Supt *Gaspar V. V.* în 1620 este încă în viață fiind menționat ca *Vornic* (*Arch. Stat. Iași*, Dos. cit.). A avut un rol și în scurta Domnie a lui *Răzvan*. Intr'o scrisoare din 3 Sept. 1595 a Cancelarului polon *Zamoyski* către *Sigismund Bathory*, e astfel menționat: „*tum Rosvanus, tum Nadibacko Valachus, qui Tartaros observabat*“ (*Iorga în Hurm.* XII, 102).

Pentru deplina înțelegere a celor expuse, trebuie să ni amintim principiile dreptului de preemțiune, conform cărora nu se puteau vinde moși decât *rudelor* și numai în lipsa, sau în urma refuzului lor, *vecinilor* și numai în lipsa, sau în urma refuzului acestora, *străinilor*. Indiciile deci, sus menționate, privitoare la amestecul lui Cantemir în moșiile Tutovene, ale neamurilor Nădăbaico și Ghenovici au o deosebită importanță și dau indicațiunei genealogice „*frate*” o anumită tărie. Din nefericire n'am putut să găsim numele tatălui lui Iordachi, deși toți ginerii lui Dabija Pah. ni sunt cunoscuți. Nădăjduim însă în cercetări ulterioare și în întâmplări.

Cantemir a avut deci prin înrudirea cu neamurile Nădăbaico și Ghenovici legături de rudenie cu o mare parte a boierimei Țării de Jos, precum cu *Jorăștii*, *Paladeștii*, *Bogdăneștii*, *Bujoreni*, (descendenți din sora Schivei) *Costăcheștii*, *Costineștii*, *Racoviștii*, etc. și este deci de înțeles de ce și descendenții lui au preferat alianțe cu unele din familiile acestea: *Racovița*, *Bogdan* și *Paladi*.

A mai fost înrudit cu *Ilie Catargi* Vel Logofăt, care pretindea, în 1722, că niște țigani „*sânt drepti ai d-sale de pe Nădăbaico Vornicul*”¹⁾. Cum *Ilie Catargi* a fost de două ori căsătorit, I° cu *Elisaveta* (Safta) *Rosetti*, nepoata de fiică a lui *Dabija Vodă*, II° cu *Ecaterina*, fiica lui *Lupu Bogdan* și a *Ruxandei Cantemir*, și amândouă familiile aveau amestec în moșiile rămase dela *Nădăbaico*, ni e greu să precizăm modul înrudirii. Totuși reiese din testamentul lui *Dabija Vodă*²⁾, că el avea cumpărături dela feciorii lui *Nădăbaico*, cu cari probabil a fost înrudit, *Cantemir* mai era înrudit cu *Mihalcea Durac*, „*ginerile lui Busuioc Spatarul*, care *Bosioc* au fost *ginere lui Nădăbaico Vornicul*”³⁾ cu *Andrei Mihuleț*, fost *Părcălab*, cunoscutul *diac*, alt *ginere al lui Busuioc*⁴⁾ și tatăl acelu *Apostol Mihuleț*, Vel *Spătar*⁵⁾ care fusese în 1711, împreună cu alții, mijlocitor între *D. Cantemir* și *Petru cel Mare*⁶⁾ și avuse o parte în *Highidiș* (Orheiu) dimpreună cu *Callimachi* (Călmășul)⁷⁾.

Interesante sunt legăturile neamului *Cantemir*, prin *Nădăbaico*, cu familia lui *Dabija Vodă*, a cărei origine este necunoscută. Nu pare să fie o întâmplare că *Eustratie Dabija*, are drept *nume patronimic* pe cel de botez⁸⁾ al fiului lui *Nădăbaico*. Deasemenea indică o înrudire, precum am văzut, *cumpărăturile* lui *Dabija Vodă* în satele *Sucmezăul* și *Rogoazele* (Putna) ale feciorilor lui *Nădăbaico*⁹⁾. Intre moșiile lui *Dabija Vodă* se află și satul *Mărhila*¹⁰⁾, în care recunoaștem *Mărhila* lui *Nădăbaico*. În fine poate iar nu este o întâmplare că *Cantemir* se întoarse din Țara Românească abia subt *Dabija Vodă* (Sept.

El a avut următoarele moși: *Vâlcești*, apoi numiți *Românești* (Putna), *Sucmezău*, apoi numit *Găureana* (Tecuci), *Mărhila*, *Mărcești* și *Hrișești* (unde?) *Giurgești* și *Victorogii*, acum numiți *Condrăcheștii* (Tecuci), moși cari în 1642 făceau însă parte din ținutul *Adjud*. (Creșterea, *ibid.*). Se pare că avea și el părți în *Movileni*, *Cicoveni* și *Mireni* (Tutova, v. m. s) de oarece în moșiile acestea aveau în 1636 Feb. 12, părți, pe lângă *Schiva Dabija* și niște *nepoși* ai lui *Dabija*, cari atunci cu greu puteau să fie *descendenți* ai *Schivei*. (Com. de d-nul *Docan*).

- 1) „*Trudi*” din *Chișinău*, I, 242.
- 2) *Arch. geneal.*, II, 59—62.
- 3) „*Trudi*”, *ibid.*, 243.
- 4) *Ghibănescu Doc. Basarabene* 53.
- 5) *Creșterea Col. Acad. Rom.* 1908, 262.
- 6) *Iorga, Doc. fam. Callinachi*, I, Pref. XXXIV.
- 7) *Ibid.* XX. *Andrei Mihuleț* a avut și două fiice, pentru cari a vândut țigani „de a făcut haine” (Creșterea, *ibid.*).
- 8) Răspândit atât la slavii de Sud, cât și la cei de Nord.
- 9) *Arch. geneal.*, *ibid.* 62—63.
- 10) *Iorga, Stud. și Doc.* VII, 318.

1661—Sept. 1665). Indiciile acestea nu pot să fie neglijate de către cercetătorii viitori ai originii lui Cantemir și a lui Dabija, amândoi «oameni de feară, moldoveni drepți». Dealtfel alegerea *unanimă*¹⁾ a lui Cantemir ar fi fost, dată fiind mentalitatea boerimeii veacului al XVII-lea, imposibilă, cu toată stăruința lui Șerban Vodă, dacă n'ar fi aparținut unei familii vechi și cunoscute. Pentru o mai ușoară orientare în problema aceasta genealogică, dăm deocamdată următoarea spiță:

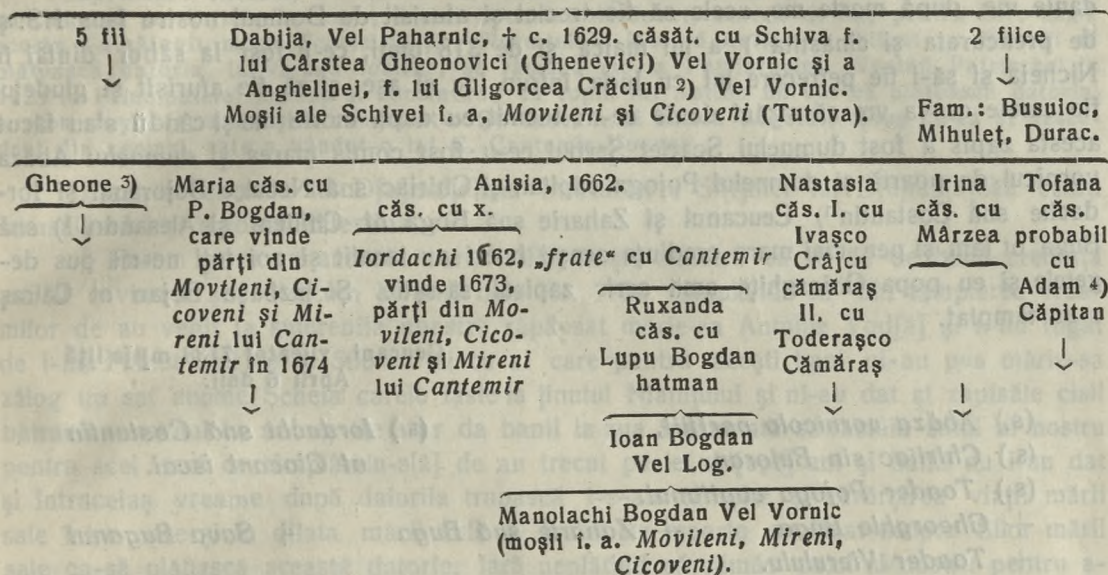
IOAN NĂDĂBAICO Vornic

?

DRĂGHICI NĂDĂBAICO Vel Vornic, 1583, 1620,

Căsătorit I. cu Salomia, f. Bascinei nepoata Stanel,

II. cu o Stanca

III. ANEXE

1.

Document din 7183 (1675) April 6

Cuprinsul: Gh. Buga, fiul lui T. Buga din Chileni (Tutova) mărturisește că venind la (Ceucani) la Cantemir, serdariul, (viitorul Domn Constantin) a luat pe un fiu al lui, Antloh, (viitorul Domn) drept fiu de suflet și i-a dat diferite proprietăți în schimbul obligațiunii din partea donatarului de a griji de donator în viață și prin un an dela moarte.

„Adecă eu Gheorghie Buga, sãn Toader Buga, scriu și mărtorisă⁵⁾ cu cestă adevărat zăpis al meu precumă amă avut ficiori și emă căstorit⁵⁾ prea toți și em înzăstrat den ce au fost prilejul meu și ei ca niște omeni tineri fiendă iușri⁵⁾ la mente

1) *Let.* II, 226.

2) Frumosul lui epitaf pus lui († 1570) și mamei sale Maria de către Anghelina în 1599, se află în bis. M-rei Voroneț din Bucovina. (Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, 108—9).

3) = Evghenie?

4) Ctitorul M-rei Adam (Fălciu).

5) Sic.

n'au căutat să mă grijască încă până-s viu, dar după morte me; deci și eu printr-ace încă fiindu cu suflet amū vinit la dumnului Cantemir sârdariul ș-amū luat un cucon a dumisale pe Antohie să-mi fie ficior de suflet și să mă socotească până voiu fi cu suflet și după marte¹⁾ me să aibă dumnului a mă griji până la anul și a mă pomeni, iar eu dau danii dumisali dreptu sufletul meu doaă pogoani de vie, care o am făcut eu singur din pădure mereae și o livadă de pomi din valea Lupului din capul viei popei și cu nuci cu tot, așjidereale¹⁾ amū mai dat dumisali un bătrân din sat din Chileni, din vatra satului și din câmpu¹⁾ și din țarină și din fânaț și din pădurea și cu vad de moară și din tot locul cu tot vinitul, parte me de moșie și de cumpărătură, câtă se va alege acista parte, care mai sus scriem, să-i fie dumisale driaptă ocină și moșie în veci; iară cine să va ispiti din ficiorii mei, sau din sâmenție¹⁾ me să străce danie me, după morte me, acela să fie trecet și afurisit de Domnul nostru Isus HS. și de preacurata și cinăstita¹⁾ a lui maică și de 318 oteți, ce-u fost la săbor dintăi în Nicheia și să-i fie petrecere lui cu Iuda întrun loc și așe și să fie afurisit și giudețul fie carele ce va vre să străci danie ce-m tocmit eu după morte me și cându s'au făcut acesta zăpis a fost dumnului Scărlet Șerbul ce-u fost comis marea și dumnului Abăza vornicul de poartă și dumnului Pojoga căpitan și Chiriac snă Neculce Bojoranul și Iordache snă Costantin¹⁾ Ceucanul și Zaharie snă Boga ot Chileni și Alesandru¹⁾ snă Buga ot tam și pen mai mare credința acești boeri au iscalit și noi toți ne-mū pus degetele și eu popa Ghiorghiu amū scris zăpisul să-sștie. Și iuzbașe Bejan ot Căraș s-au tămplat.

Ceucani, vl[eato] 7138 m[i]s[i]l[ă]
April 6 dnli.

(s.) Abăza vornicolo por[tii].

(s.) Chiriic sin Bujoran.

(s.) Toader Pojoga capitanul.

+ Gheorghie Buga

+ Zaharie snă Boga

+ Sava Buganul

+ Toader Vierululu.

(s.) Iordachi snă Costantin
ot Ciocani iscal.

Pe verso: Zăpisul Chilienilor.

Note. Original la Acad. Rom. Ms. rom. No. 4081, f. 32. Comunicat de d-l N. Docan. Zăpisul este deosebit de interesant, atât ca formă, cât și ca fond. Scriitorul, preotul Gheorghiu din Ceucani, se lupta greu cu ortografia, ale cărei inconsecvențe sunt remarcabile și ale cărei particularități, ca „*iușri*“, „*martea*“ în loc de „*moarte*“, „*așjidereale*“ în loc de „*așjiderea*“ sunt alarmante și recomandabile cercetării psihiatricilor noștri.²⁾

Din punctul de vedere *juridic*, înfierea este în flagrantă contradicere cu codul nostru civil, (art. 309) care nu admite ca persoane care au copil, sau descendenți legitimi, să adopteze. Totuși, constatăm că Buga justifică adopțiunea prin faptul că a fost *neglijat* de filii lui, ușori de mînte, cari n'au căutat a'l griji „*încă până's viu, dar după moartea me*“ și prin faptul că l-a înzestrat. El și-a făcut deci datoria de tată, iar ei l'au desconsiderat. Adopțiunea de față, care poate să intereseze pe cercetătorii vechiului nostru drept român, are deci caracterul desmoștenirii din cauza ingratitudinii. „Un bătrân din sat din Chileni“ înseamnă, firește, nu un om bătrân, ci partea de răzășie derivată de la unul din vechii stăpânitori ai satului. Neamul Buga zis și Buganul, a fost un vechi neam de răzeși din Chileni, Cernești și Mireni, pe valea Pereschivului³⁾ și poate înrudit cu Cantemireștii prin Schiva Dabija.

1) Sic.

2) Pădure „*mereae*“ înseamnă evident p. „*merce*“, (v. *Uricar*, XVII, 184), adecă continuă, dela mēreu.

3) Com. de D-I Docan.

Fără înrudire premergătoare este greu de admis intimitatea raporturilor între Buga și Cantemir.

Ce privește martorii din zapis, *Șerbul* — *Comis* mare este evident identic cu *Șerbul Comisul*, socrul lui Ionașco Balș ¹⁾. Abăza, este Istratie fiul marelui Comis Ionașco *Coroi* ²⁾, iar *N. Bojoranul* (= Bujoranul) este fiul lui V. Bujoreanu Staroste (de Focșani?) și al Anghelinei, fiica lui Cîrstea Ghenevici, mare Vornic și a Anghelinei Crăciun ²⁾.

2.

Document din 7236 (1728) August 18.

Cuprinsul: Hrisant, Patriarhul Ierusalimului și Palestinei, face cunoscut că în 1720 a împrumutat pe Antioh Cantemir, fostul Domn al Moldovei, cu 500 de lei, pentru care sumă acesta l-a zălogit moșia Scheia în țin. Neamțului. Murind Antioh, a obligat pe fiii săi să plătească datoria, iar în caz contrar, să rămână moșia Patriarhului. Venind Patriarhul în 1728 în Principatele Române și constatând că copiii lui Antioh nu vor să plătească datoria, a scos moșia la mezat și a cumpărat-o Șt. Iane, f. al doilea Logofăt, răzeș cu ea și descendent din neamul, care a vândut-o lui C. Cantemir Voevod.

Hrisanthă cu mila lui D[u]mn[e]zău Patriarhă a Sf[i]nței lui D[u]mn[e]zău cetății Ierusalimului și a toată Palestina.

+ Facem știre cu această carte a Patriarșii noastre ca să fie de bună credință cui să cuvine a ști. Precum la anul dela Hs. 1720 tâmplându-să din tâmplarea vreamilor de au venit la smereniia noastră răpăosat mărie-sa Antohie Vod[ă] și s-au rugat de i-am făcut bini cu = 500 = lei cu zi care pentru acești bani ni-au pus mărie-sa zălog un sat anume Șcheia carele iaste la ținutul Niamțului și ni-au dat și zapisăle ciali bătrâni a satului la noi ca de n-ar da banii la zua însămnată să rămâia satul al nostru pentru acei bani ce tâmplându-s[ă] de au trecut peste zi [opt] ani și banii nu i-au dat și întraciază vream după datoriia trupască i-s-au tâmplat și săvârșirea viații mării sale întru care și în diiața mării sale cu limbă de moarte au lăsat asupra fiilor mării sale ca-să plătiască această datorie. Iară neplătind să rămăe satul al nostru pentru acești bani. Iară acmu la anul 1728 viind Patriarșii noastră aicia în-ț[a]ra Româniască și în-ț[a]ra Moldavii pentru cercetarea sv[i]ntelor m[ă]n[ă]stiri carele sînt suptă stăpînirea Sf[ă]ntului mormânt și aflând în ț[a]ra româniască pre Ion beizadea și Mariia fii răpăosatului Antohie Vod[ă] întrebătu-i-am ca-să plătiască această somă de bani datoriia părinților săi și să-ș ia satul și nicedecum nu s-au apucat să plătiască fără de cât au dat scrisoare la mână noastră iscălită ca-să vindem această moșii cui om găsi pentru acești bani și aicia în Moldova iarăș aflând pre Costantin beizadea și Anița pe carea o ține dumnealui Toader Pălade biv vei Vis[ternic] fil răposatului Antohi Vod[ă] iarăș i-am întreat ca-să răscumpere această moșie care nice domniilor n-au vrut să plătiască această datorie și au iscălit în mărturiia fraților săi ca-să rămăe această moșie pentru acești bani. Pentru care văzind Patriarșii noastră că nime din fii și din niamul răpăosatului Antohie Vod[ă] n-au vrut să răscumpere această moșie și aflându-să și sf[ă]ntul mormânt în multe valuri și datorii am socotit și am scos aciastă moșie la vânzare și aflându-s[ă] dumnealui Ștefan Iane biv Vtore Logof[ă]t ca-să o cumpere fiind și răziaș cu această moșie încă-ș[i] adevărind că să trage și din niamul acelor vânzatori carii au vândut această moșie mai de nainte răposat lui Costantin Cantimir Vod[ă] socotit-am că iaste cu cale ca să margă această moșie iarăș la niamul cel vechiu fiind și răziaș și am vândut-o dumisale numitului mai sus Logof[ă]tului Ștefan Iane dreptu cinci sute de lei și făcându-ne piată deplin întru mănule noastre i-am dat și noi această

1) *Arh. geneal.* I, 208.

2) Com. de d-nul Docan.

scrisoare a-Patriarșii noastre la mâna sa și i-s-au dat și ispisoacele ceale veachi aceștii moșii care au fost zălo[j]ite la noi. Dreptu aceia ca-să aibă a-stăpăni toate părțile ce au cumpărat răposat Costantin Cantimir Vod[ă] dela Lupașco Arapul [și] o parte dela călugării dela mânăstirea Bistriții tot dintracest hotar acestui sat cu vecini și cu hălășteu și din câmpu și din păduri și cu tot vinitul ce s-ar afla pe acestu hotar și ca să-i fie driaptă ocină și moșie în veaci lui și giupăneasăi sale și fiilor săi și nepoților și a-tot niamul său și aibă a-ș face și ispisoc domnescu de întăritură pe această scrisoare a Patriarșii noastre. Iară cine din niamul sau rudenile lui Antiohie Vod[ă] s-ar trage și s-ar scula mai pre-urmă cu niscari pricini zicând ori că n-au fost în țară ori că nu li-au dat mâna din tâmplarea vremilor ca-să hi răscumpărat această moșie sau măcar și niscari drease de s-ar mai afla la cineva din niamul lui Antiohie Vod[ă] pre acestu sat și nu li-ar da la mâna lui Ștefan Iane Logof[ă]tului și măcar cât de puțină pricină ar pune ca să-l scoaț[ă] din moșie ori pe dânsu ori pe niamul său sau de ar zice cum la vânzarea acestui sat n-au avut știre unii ca acia să fie blăstămați și neretați de D[o]mnul D[u]mn[e]zău ce-au făcut ceriul și pământul și de prea curată maica Sf[i]nții sale feceoară Mariia și afurisiți de 318 părinți purtători de D[u]mn[e]zău dela soborul dela Nicheia și de 12 Apostoli vârhovnici și de toate sf[i]ntelesăboar[e] și de Patriarșii noastră și după moartea lor netopiți. Piiatrilerele leamnele să vor topi iară ei niceodată și să aibă parte cu trecletul Arie și în viața lor să dobândiască cutremurul lui Cain și zugrumarea Iudei și procopsală dela D[u]mn[e]zău să nu vadă în toate zilele viații lor și pentru adevărul am iscălit și s-au pus și peceatea Sv[ă]ntului Ierusalim.

Aceasta scriem.

U Ias I[ea]t Av[gust] 18

L. P.

Glighoraș (Uricarul)

Note. Documentul de față aflător între hârtiile Baronului I. Stârcea, proprietarul moșiei Văleni, jud. Roman, are importanță nu numai pentru că ni confirmă trista soartă a emigrantului fără de voie, Antioh Vodă Cantemir, care ducea la Constantinopol o viață de miserie ¹⁾, dar și pentru că emană dela vestitul Patriarh *Hrisant Notara*, care în 1711, înaintea începutului ostilităților între Ruși și Turci, fu însărcinat de aceștia să mijlocească, prin prietenul lui, C. Brâncovanu, evitarea războiului cu condițiunea că „*va lăsa Turcul Moscului Dunărea hotar*“. Hrisant, îndeplinindu-și misiunea printr-o scrisoare către Brâncoveanu, acesta trimise pe Gh. Castriota Macedoneanu, Comisul, ca mijlocitor, însă în urma sfaturilor lui D. Cantemir și Toma Cantacuzino, Țarul refuză propunerea ²⁾.

Refuzul, deși probabil convenea gândurilor intime a lui Hrisant, care avea vechi legături cu Moscova, încă din 1693, când fu trimis de unchiul său, Patriarhul Dositei, să cumpere slove pentru tipografia lui Antim Ivirianul din București ³⁾, nu-l va fi creat o situație plăcută la Poartă, iar bănuiala, care plana asupra casei lui Antioh Cantemir, i-ar fi putut impune o oarecare rezervă în raporturile sale cu ea. Cu toate acestea vedem că nobilul prelat nu făcea parte din cei, care ocoleau casa nenorocitului Domn, ci din contra o ajută la nevoile.

Patriarhul pretinde că i-a dat ajutorul acesta în 1720, însă din zapisul lui Antioh, prin care zălogește satul Șcheia, relese că împrumutul a fost făcut tocmai în acel an critic 1719, când se adresa desperat Țarului. Il reproducem, deși nu este original, ci probabil o traducere din grecește.

1) „Suntem lipsiți de cele necesare zilnic, care sunt consumate și suntem desprețuiți de toți“. (Scrisoare a lui Antioh către Petru cel Mare din 15 Ian. 1719, în St. Ciobanul, „*Dimitrie Cantemir în Rusia*“. Ed. Acad. Rom. 1925, 147).

2) *Let.* II, 102 și 317.

3) Iorga, *Stud. și Doc.* VII, CLXXVII.

«Facem știre cu această a noastră adevărată scrisoare la mâna părintelui Patriarhului de Ierusalim Kir *Hrisanthă*, precum ne-au îndatorit sfinția-sa cu o *sută șasăzeci de galbini ungurești și doi lei* păr la un an, pentru care bani am dat la sfinția-sa *zalog* satul nostru *Șcheia* din Moldova ș-am dat și zapisul¹⁾ cel vechi. — Deci de n-am da banii sfinții-sale *păr la anul*, să fii sfinția-sa volnic să vândă satul și să-și e banii și de nu s-ar agiungi banii cu prețul satului, ce-ar lipsi, iarăș noi să avem a-i plini sfinții-sale și pentru mai mare credință ni-am iscălit și pecetia noastră s-au pus».

Noi Antioh Costantin V. V.²⁾

let 7227 Mai 9

L. P.

Note. Suma nu corespunde cu cea din documentul din 1728, însă se pare că împrumutul s-a făcut în *lei* (= taleri³⁾) și s-a trecut în zapis numai *contravaloarea* lui în galbeni ungurești spre a nu' expune fluctuațiilor valutei. Dealtfel n'ar fi avut sens a se împrumuta cu 160 galbeni și 2 lei; se cunoaște deci operațiunea de transformare a leilor în galbeni. Valoarea unui galben unguresc a fost deci atunci 3.12 lei și ceva.

Oricât de solemnă și sacramentală a fost mărturia Patriarhului Hrisant, investită cu siglul Patriarhiei, ea avea nevoie și de întărirea Domnitorului, Gr. Ghica, care a urmat în 7237 (1738) Sept. 2, reproducându-se în ea cuprinsul mărturiei Patriarhului⁴⁾.

Acesta e bine cunoscut istoriei Principatelor Române, pe cari le-a vizitat cel puțin în trei rânduri și unele date despre el nu ni se par inutile. *Hrisant Notaras Moraitul* (din Moreia) a urmat în Febr. 1707 în scaun Patriarhului *Dositeu*, mort în vrăstă de 108 ani, al cărui nepot de pe *mamă* (Μητρος ἀνεψιός) era⁵⁾. Având studii temeinice din străinătate, a lăsat numeroase publicațiuni între cari și una cu subiect laic „*China șerbită*“, scrisă în parte după notele spatarului N. Milescu, pe care l-a vizitat la Moscova, în parte după raportul exploaratorului T. Balcov din 1653⁶⁾.

Curând după urcarea sa în scaun, încă în Iunie 1707, Hrisant a venit la București unde se afla și la sfârșitul anului⁷⁾. A revenit în 1714 și în Iulie se afla la Iași⁸⁾, de unde întorcându-se probabil spre București, a vizitat în Ianuarie Episcopia de Roman⁹⁾. Pentru ultima dată a fost în Țările noastre din 13 Sept. 1727 până în 18 Dec. 1728¹⁰⁾. A venit iar întâi la București, unde *N. Mavrocordat*, cu care întreținea o vie corespondență¹¹⁾, la primit cu fast regal și de aici a plecat, după 18 Iunie, la Iași, unde domnea nepotul de soră al lui Mavrocordat, Grigorie Ghica¹²⁾. Aici, de unde dă în Septembrie hrisovul pentru școale¹³⁾,

1) A se ceti: „*zapisele*“ (moșiei) v. doc. din 1728.

2) Doc. Văleni transcris de P. Casimir, Leg. de Divanul apelativ al Moldovei. Secția III, No. 3111, 1850, Mai 16. În loc de Noi e evident a se ceti Io.

3) Se știe că talerii, bătuti întâi de contele Șt. Schlick în Ioachimstal în Boemia, în 1518, aveau pe avers leul Boemiei; de acolo numirea Löwenthaler, iar la noi lei. (Nistor, *Handel und Wandel in d. Moldau*, 133—135; Gavhen, *Adelslexicon*, I, 2105, unde se menționează că Schlick a căzut în bătălia dela Mohaci, 1526).

4) Doc. Văleni, copie leg.

5) Erbiceanu, *Cronicarii greci*, 106; „unchiu-său răposatul Dositheiu Patriarhul“ (Let. II, 53).

6) Erbiceanu, *Ibid.* 107—8 și Iorga, op. cit. I, c.

7) Iorga, *Ist. Bis. Rom.* II, 11, 47.

8) *Id.*, *Stud. și Doc.* V, 100.

9) Melchisedec, *Cronica Romanului*, II, 2.

10) *Mag. ist.* IV, 152, 176.

11) A. Mavrocordat în „*Arhiva*“ din Iași, 1896, 488 urm., după Legrand, *Epistolaire grec*, Paris 1888.

12) *Ibid.*

13) *Rev. ortodoxă*, XV, 577.

rămase până la sfârșitul lui Noemvrie, când se întoarse la București spre a pleca de acolo în 18 Dec. 1). Din acest timp, este precum am văzut documentul de care ne ocupăm.

Vizitele Patriarhului nu urmăreau numai scopuri spirituale, sau politice, ci mai ales interesele materiale ale Patriarhiei, căreia erau închinată nu mai puțin decât 24 de mănăstiri și schituri 2) cu desigur peste 100 de moșii.

Satul *Șcheia* (Șcheia) din documentul de față nu mai face parte din județul *Neamțului*, ci din cel al *Romanului* și nu se mai cheamă astfel, ci *Vălenii*, mainainte numele unui cot al Șcheilor 3), precum un alt cot avea numele *Davidul* 4). Vălenii se cheama partea de răsărit a moșiei, situată între partea de apus, (Șcheia) și Moreni 5). Pe partea, numită mainainte Șcheia, se află, lângă parcul Baronului Stîrcea, interesanta biserică a lui *Cozma Șarpe*, Postelnicul lui Ștefan cel Mare, Bogdan III și Ștefan IV, din 7027 (1519) Iunie 22 6). De acest sat „Văleanii” este, credem, vorba în uricul lui Ștefan cel Mare din 6990 (1482) Martie 15 7).

Antioh Cantemir avea moșia de pe tată-său Constantin Vodă, care în 7198 (1689) Dec. 20, cumpăraseră jumătate din Șcheia „pre valia lui Șarpe” „cu vatră de sat, cu casă gata, cu biserică de piatră, cu giământate de heleșteu” 8) etc. dela Lupașo Arapul, fiul lui Ilie și al Tudosiei, fiica lui Pătrașcu *Ciolpan*, însă după ce Apostol Catargiul, fost Comis, „fiind răzăși mai aproape” 9) aflător atunci „în Țara munteniască”, renunțase să o cumpere. Din cealaltă jumătate de sat, jumătate a luat-o *Cantemir* în 7198 (1690) Ianuarie 1, în schimb dela mănăstirea Bistrița, egumen fiind „Gligorie, trimis de la sfântul Ierusalim”, căruia, precum știm, mănăstirea era închinată. În schimb i-a dat jumătate Băhneani în acelaș județ 10). În 7199 (1691) Aug. 29, *Cantemir* a mai cumpărat „a patra parte de heleșteu ce-s[ă] hotărăști cu Șcheia Arapului”, dela Safta (Iani, Jignicer) fata lui (Ilie) Șeptelici (f. Vornic Mare) și cuconii ei Constantin și Ștefan 11).

Acest Ștefan, fiul lui Iani Jignicerul este evident Ștefan Iani, Logofătul al 2-lea, cumpărătorul Șcheiei în 1728, când se zice că este „răzias cu această moșie” și se trage din „niamul acelor vânzători, carii au vândut această moșie” lui *Cantemir*.

Precum am văzut era nepotul de fiică al lui Ilie Șeptelici din căsătoria acestuia cu Ana. Ea era fiica lui *Petrașco Boul*, fost Spătar, bunicul unui Gheorghiiță *Ciolpan* și al fraților lui 12). Deci înrudirea cu familia Arapul au evident loc prin familia *Boul*, căreia apar-

1) *Mag. ist.*, vol cit., 176.

2) Intre ele: Sf. Gheorghie, Sf. Sava, Răzvan, Văcărești, etc. în Muntenia; Sf. Sava, Barnovschi, Nicorița, Galata, Cetățuia, Bărnova, Pobrata, Bistrița, etc. în Moldova. (Berechet, *Doc. Slave*, I, 86).

3) „часть от шкки что именет кста вкленни”... (Orig. slav. dela Al. Iliăș din 7140 (1632) Iunie 28.—*Doc. Vălenii*).

4) Moșia „Davidul, ce-i zic în documenturi Șcheia”. Testam. din 1837 Oct. 19. (*Ibid.*).

5) *Ibid.*, Doc. din 1766 Apr. 24 și 1785 Martie 15.

6) Lângă acest sat Moreni era situată moșia *Poiana* a Ep. de Rom. pe care regretatul I. Bogdan nu o putea găsi pe hartă, precum reiese dintr'un Perilips de scriitori: „Pentru hotarul Morenilor de cătră Poenile Episcopiei Romanului”. Se citează uricul din 6996 (1488) Oct. 15. (v. Bogdan, *Doc. lui Șt. c. Mare*, I, 358). Despre biserică din Vălenii v. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, 18—19.

7) Bogdan, op. cit., 260—1.

8) Nu mai există.

9) Proprietarul satului învecinat, Tupilați.

10) *Doc. Vălenilor*.—Marturi la schimb: Episcopii: Sava de Roman, Misail de Rădăuți, Vărlan de Huși; Egumenii: Leonte de Galata, Donosie de Barnovschi, Antim de Cetățue, Neofit de Sf. Sava, Irimia de Trei-Sfetitele și, Timoftii de Sf. Vineri, cari toți iscălesc grecește.

11) *Ibid.* Intre marturi: M: [iron] K: [ostin] biv Log[ofăt] v. și doc. din 7188 (1680) Aug. 25, în care Ana Vorniceasa răpos Ilie Șeptelici, sora lui Ilie Boul, dă ginerelui Iani Jign. și fiicei Safta partea ei din Vălenii.

12) *Ibid.* Doc. din 7164 (1656) Martie 24.

ținuse satul prin moștenire dela *Șarpe* 1). In 1718 (1670) Feb. 21, Doamna Safta a răposatului Gheorghie Ștefan Vodă, născută *Boul* (fiica lui T. Boul Visternic, ucis în 1615 2) dă zapis despre moșii, cari sunt „despre strămoșul nostru *Șiarpe Postelnicul*“ 3). Ea era sora Banului de Craiova, supt Gavril Movilă, Șt. Boul.

Ștefan Iani, sau *Eni*, Postelnic în 1724 (1716) Mai 20, fost mare Șatrar în 1723 (1745) Ianuar 13, căsătorit cu *Marla* 4) fiica lui V. *Busuioc* și a *Tecelei*, nepoata lui Gr. *Busuioc* și a unei *Murguleț* 5) n'a mai trăit în 1724 (1746) Apr. 15 6) și a lăsat o numeroasă descendență, stinsă în a treia generație. Din ea făcea parte și acel *N. Eni*, n. 1821, administratorul *Vălenilor*, arendați ginerele lui *Ileanel Isăcescu*, n. *Eni*, Comisul *Leon Radu*. *Eni* transcrie acestuia în 1839 „revoluționarul“ proiect de reorganizare a Moldovei, pe baze mai mult aristocratice, în care se resimte influența austro-polonă, însă nu tocmai îndepărtate de cerințele unei adevărate democrații naționale 7). Ultima stăpânitoare a *Vălenilor*, din acest neam, a fost marea binefăcătoare 8) *Catinca Eni*, căsătorită în 1843 cu Ioan cavaler de *Stircea* din Bucovina, fratele bunicului actualului proprietar.

3.

Document din 7241 (1733) Ianuarie 12.

Cuprinsul: Constantin Cantemir vel Comis și Dumitrașco Cantemir Beizade, filii răposatului Antioh Cantemir Voevod și ai răposatei Doamne Ecaterina, născută *Ciaur*, dau cu consimțământul presupus al fratelui lor mai mare, *Ioniță Beizade*, aflător în Țara Românească, surorii lor *Anița* din moștenirea părintească moșia *Urtații* în jud. *Fălciu* și partea ce i se cuvine din moșia *Țigani* și din Țigani.

„Constantin Cantemir Vodă vel Comis, Dumitrașco Cantemir Beizade, fecerii răposatului Antiohie Vodă, facem știre cu această scrisoare a noastră la mîna d-sale surorii noastre *Anița*. Precum știind noi că și la căsătoria *Dumisali* fiind și noi rămași de părinți nici o zestre nău luat și după diata părintelui nostru avînd *Dumneei* parte cît în moșiile părintelui nostru așa și în casele din Țarigrad și văzîndu-ne *Dumneei* și pe noi la cît ne aflam învoitu-neam pentru toată partea *Dumisali* și iam ales și iam dat un satu anume *Urtații* cu toate alte siliști dinprejur acestui sat ce sînt la ținutul *Fălciului* ca să fie *Dumisali* moșie vecinică neavînd noi nici un cuvînt a mai pomeni și pentru aceasta și fratele nostru cel mai mare *Ioniță Beizade* măcar că nici nu s-aŭ tîmplat fiind în țara Românească numai nici *D-lui* la aceasta nu poate să aibă cuvînt de netocmire din vreme ce *Dumneei* sora noastră *Anița* după diata părintelui nostru de ar fi vrut a cere și mai mult de cît atîta i sar fi venit ei așa cu dragoste frățască și *Dumneei* pri-

1) In 17105 (1597) Iunie 25, *Ieremia Movila* întărește stăpînirea peste niște Țigani *Nastasei*, soția lui *Mustea*, *Uricariul*, nepoata lui *Șearpe Postelnicul* și feciorilor ei *T. Boul*, *Stolnicul*, *Gavril*, *Diacul*, *Pătrașco*, *Dumitru*, *Ionașco* și a surorilor lor *Antimia* și *Efrosina*. (*Creșt. Col. Acad. Rom.* 1908, 59). *Mustea* a fost, sau tată vitreg al *Bouleștilor*, sau avea porecla *Boul*. In 1629, se împart unii din frați cu *Văleni*, *Moreni* și a. moșii.

2) *Let.* I, 265.

3) *Iorga*, *Stud și Doc.* IV, 274. Tot acolo, p. 276, n.: „*Văliani a Doamnei Safta a lui Gh. Ștefan Vodă*“.

4) *Doc. Văleni*.

5) *Acad. Rom. Spițe*.

6) *Doc. Văleni*.

7) *Hurmuzaki*, *Supl. I*, Vol. VI, 77 urm. și Gh. *Mârzescu*, *Testam. defunctei Catinca Stârcea, născută Eni Văleanca*, 50.

8) Prin testamentul ei a lăsat î. a, 5000 de galbeni Sf-lui *Spiridon*, 5000 de galbeni pentru soldații invalizi din resboiul pentru Independența țerei și „alte resboae ce scumpa noastră patrie România le va mai avea“, 1000 de galbeni Reuniunii Femeilor Române din Iași. etc. (*Ibid.* 2 urm.).

mind iam dat de la noi această incredințată scrisoare ca să n-avem noi de acmu înainte a ne mai amesteca la acestu satu ce scrie mai sus Urlații și să avem ai da Dumisali și toate zapisele cele vechi de toate acele siliști. Inșă pentru moșia Țigani ce sar veni de pe Căurești parte mamei noastre răposatei Doamnei Catrina dintratele ce sar veni dreaptă parte Dumisale să aibă Dumneei a cere și ași lua așijderea și de sar afla niscari țigani din partea părintelui nostru încă să avem a-i da parte și Dumisali și după învoiala ce-am avut i-am dat de la noi această scrisoare în care pentru credință am iscălit și noi și alți boeri mari ce s-au întâmplat, și eu Vasile Caminariul am scris.

U Iaș 7241 Ghenar 12.

(Iscălitură autografă) *C. Cantemir vel comis. D. Cantemir.*

Ion Neculce vel Vornic martur.—Iordachi Cantacuzin vel Spatar.—Sturza Hatman.—C. Razu vel Spatar.—Costantin Logofăt.—Ant. Visternic.—biv vel paharnic.

Note. Documentul se află între hârtiile familiei Berea din Huși și a fost publicat de d-nul Ghibănescu în „Uricarul“, vol. XXIII, 276-77. Il reproducem întru cât confirmă unele arătări ale documentului precedent din 1728, mai ales în ce privește situația materială rea, a familiei pe timpul vieții lui Antioh. După moartea lui, în 1726, încetând nevoia unui traie reprezentativ, condiționat și de rang social și de speranța recăștigării scaunului domnesc, situația copiilor pare să se fi îmbunătățit, căci pe lângă că nu este clar dacă cuvintele „văzându-ne Dumneei și pe noi la cât ne aflam involtune-am...“ se referă la trecut, sau la momentul involtrei, constatăm, dintr'un alt document, din 1733 Ianuarie 17, că Anița mai capătă încă 24 moșii, nominal enumerate, între cari *Siliștenii și Ceucanii* ¹⁾.

Domnița Anița Cantemir era căsătorită cu *T. Paladi*, mort în 1755 Feb. 1, ca fost mare Visternic ²⁾, fiul aceluia Ion Păladi din Băcani mai sus de Bârlad, a cărui nuntă din 1691 cu Nastasia, fiica Vornicului Ion Racoviță, deveni fatală fraților Miron și Velișco Costin ³⁾. Ea a murit în urma soțului ei, după 7263 (1755) Iunie 24, când dă „vii la Greci“ Mitropoliei. Avu pecete cu coroană și armele Moldovei și iscăli grecește, „Anița Domnița ⁴⁾. În acest an va fi avut cel mult 57 ani, întrucât Antioh s'a căsătorit în postul Crăciunului din 1696 cu Ecaterina, fiica lui Dumitrașco Ceaur din Valea-Seacă, jud. Bacău ⁵⁾, nepotul de frate a lui Gheorghie Ștefan-Vodă. Ea era soră cu răsvrățitorul „Grof“ Vasile Ceaur.

În documentul de față vedem că nu este menționată și a doua fiică a lui Antioh, *Maria*, logodită întâi cu Radu, fiul lui Constantin Brâncoveanu, mort 1714, Aug. 14 ⁶⁾ și căsătorită mai târziu la București c. 1719 ⁷⁾ cu Constantin Dudescu, „Banul Craiovei și Grof de Imperiu“ ⁸⁾ mort, călugăr prin silă, în 1766 ⁹⁾ și înmormântat, se pare, dimpreună cu soția sa, în curtea bisericii Sfinții Apostoli din București ¹⁰⁾. Biserica păstrează și un potir, evident donat de el, cu următoarea inscripție grecească „Adu-ți aminte, Doamne, de păcătoșii robii tăi Constantin, Maria, Nicolae, Zoe, de părinții și copiii lor; 1741“ ¹¹⁾. Nemenționarea Ma-

1) Ghibănescu, „Cuzeștii“, XXVI. Siliștenii au fost răscumpărați de Constantin Vodă în anii 1686—1689 *Ibid.* XX XXI).

2) Iorga, *Inscripții*, II, 139—40.

3) *Lef.* II. 240—41.—v. și acest studiu introducerea.

4) Iorga, *Stud. și Doc.* V, 108.

5) *Lef.* II, 42.—L-a cununat Patriarhul Iacov al Constantinopolului, cel înmormântat la Golia. v. despre acesta și studiul nostru „Mănăstirea Golia“ în *Bul. Com. Mon. Ist.* 1925 și *Bul. Muzeului Municip. Iași*.

6) R. Greceanu, *cronica*, ed. Șt. Greceanu, Buc. 1906, 269.

7) *Mag. ist.* IV, 124.

8) *Geneal. Cantacuzinilor*, ed. Iorga, 419.

9) Iorga, *Stud. și Doc.* VIII, XXXVII; și *Id.* în *Analele Academiei Române* 1925. M. S. Ist. 378.

10) Bilciurescu *Mănăstirile din Rom.* 253.

11) Iorga, *Inscripții*, I, 267. Nicolae și Zoe erau copiii lor (*geneal. Cantac.* I. c.).

riei în documentul de față, ne face să presupunem că ea nu mai era în viață în 1732, iar numărul mic al copiilor ar veni în ajutorul acestei presupunerii. Incurcăturile financiare ale lui Antioh din 1719, sunt poate a se pune în legătură cu căsătoria fiicei sale.

Petrecerea lui Ioniță Cantemir în Țara-Românească se explică deci prin încruscirea menționată. El pare să se fi întors în Moldova abia în 1725 (1741/42) când C. Mavrocordat îl autorizează să caute Țigani de ai Cantemireștilor și Ceaureștilor ¹⁾. Poate că nu este o întâmplare că tocmai în acel timp a dăruit C. Dudescu potirul sus menționat și se poate presupune că donațiunea a fost făcută cu prilejul morții Mariei, care va fi fost cauza întoarcerii lui Ioniță. El se va fi stabilit desigur în Valea-Seacă, moșie de pe mamă (v. m. s.) în jud. Bacău, al cărui *Ispravnic* era în 1725 (1748) Iulie 24 ²⁾. Spătarul M. Cantacuzino însemnează despre el: „Ioan: s'a însurat în Moldova; acolo a și murit; de la care copii n'au rămas” ³⁾. Sion, însă, în „*Arhondologia Moldovei*” pretinde că a fost „holteiu bătrân”. Ambli se înșeală întrucât dintr'o scrisoare din 1772 (v. m. j.) relese că a avut o fiică căsătorită cu un *Alistarho*. Ioniță n'a mai fost în viață în 1726 (1754) Iulie 23 ⁴⁾, pe când mai târziu în 27 Iunie, (v. m. j.).

4.

Scrisoarea lui Voltaire către Antioh D. Cantemir trimisul extraordinar al Rusiei la Paris, din 1739 Martie 13.

Cuprinsul: Citește Istoria Imperiului Otoman împrumutată dela Cantemir. Îi cere scuze că s'a înșelat asupra originii Cantemireștilor, crezând după varietatea talentelor lor, că a fost greacă. Promite o verificare în ed. a doua a Istoriei lui Carol XII. Se pronunță defavorabil despre operele istorice „*les annales des crimes du genre humain*” și barbaria Turcilor. Laudă finețea și cultura Cantemireștilor, cari au adus Rusiei mai mult folos decât ea lor. Cere relații despre depopularea Rusiei, care, după informațiile lui, n'ar avea decât c. 10,650,000 locuitori și constată că în Rusia sunt mai mulți nobili decât preoți. În Ucraina și regiunea Donului mai sunt c. 14 milioane locuitori. Franța are c. 19 milioane. Un medic i-a scris că la depopulare contribuie variola și scorbutul.

„Monseigneur j'ai à votre Altesse bien des obligations. Elle daigne me faire connaître plus d'une vérité dont j'étois assez mal informé et elle m'instruit d'une manière pleine de bonté qui vaut bien autant que la vérité même. Je lis actuellement «l'histoire Ottomane» de M. le prince Cantémir, votre père, qui j'aurai l'honneur de vous renvoyer incessamment, et dont je ne puis trop remercier votre Altesse. Vous me pardonerez, s'il vous plaît, d'avoir été trompé sur votre origine.

La multiplicité de talents de M. le prince, votre père et des vôtres m'avait fait penser que vous deviez descendre des anciens Grecs, et je vous aurois soupçonné de race des Périclès plus tôt que de celle de Tamerlan.

Quoi qu'il en soit, ayant toujours fait profession de rendre hommage au mérite personnel plus qu'à la naissance, je prends la liberté de vous envoyer la copie de ce que j'insère sur votre illustre père dans mon „*Histoire de Charles XII*” qu'on réimprime actuellement, et je ne l'enverrai en Hollande que quand j'aurais appris d'un de vos secrétaires que vous m'en donnez la permission.

Je trouve dans l'„*Histoire Ottomane*”, écrite par le prince Démétrius Cantémir, ce que je vois avec douleur dans toutes les histoires: elle sont les annales de crimes du genre humain. Je vous avoue surtout que le gouvernement Turc me paraît absurde et affreux. Je félicite votre maison d'avoir quitté ces barbares en faveur de Pierre le

1) Iorga, *Stud. și Doc.* VI, 286.

2) *Arh. Stat. Iași*, Tr. 1137. Dos. 126, F. 307.—v. și C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, 134: „au petrecut la moșia Valea Sacă”.

3) *Geneal. Cantac.*, ed. Iorga 418.

4) *Acad. Rom. Creșt.* Col. 1909, 193.

Grand, qui cherchoit au moins à extirper la barbarie, (et j'espère que ceux de votre sang qui sont en Moscovie serviront à y faire fleurir les arts que toute votre maison semble cultiver.)

Vous n'avez pas peu contribué sans doute à introduire la politesse qui s'établit chez ces peuples et vous leur avez fait plus de bien que vous n'en avez reçu. Ne serait-ce pas trop abuser de vos bontés, Monseigneur, que d'oser prendre la liberté de vous faire quelques questions sur ce vaste empire, qui joue actuellement un si beau rôle dans l'Europe et dont vous augmentez la gloire parmi nous?

On me mande que la Russie est trente fois moins peuplée qu'elle ne l'étoit il y a sept ou huit cents ans. On m'écrit qu'il n'y a qu'environ cinq cent mille gentilshommes, dix millions d'hommes payant la taille, en comptant les femmes et les enfants, environs cent cinquante mille ecclésiastiques, et c'est en ce dernier point que la Russie diffère de bien d'autres pays de l'Europe où il y a plus de prêtres que de nobles. On m'assure que les cosaques de L'Ukraine de Don, etc., ne montent, avec leurs familles, qu'à huit cent mille âmes, et qu'enfin il n'y a pas plus de quatorze millions d'habitants dans ces vastes pays soumis à l'autocratrice. Cette dépopulation me paraît étrange; car enfin je ne crois pas que les Russes aient été plus détruits par la guerre que les François, les Allemands, les Anglois, et je crois que la France seule a environ dix neuf millions d'habitants.

Cette disproportion est étonnante. Un médecin m'a écrit que cette disette de l'espèce humaine devoit être attribuée à la vérole qui y fait plus de ravages qu'ailleurs, et que le scorbut rend incurable. En ce cas, les habitants de la terre sont bien malheureux. Faut-il que la Russie soit dépeuplée parce qu'un Génois s'avisa de découvrir l'Amérique il y a deux cents ans?

J'entends dire d'ailleurs que toutes les grandes idées du czar Pierre sont suivies par le présent gouvernement. Comme, parmi ses projets, celui de montrer de la bonté aux étrangers étoit un des principaux, je me flatte, Monseigneur, que vous l'imiterez, et que vous pardonnerez toutes ces questions qu'un étranger ose vous adresser.

Il y a peu de princes auxquels on demande de pareilles grâces, et vous êtes du très petit nombre de ceux qui peuvent instruire les autres hommes.

Je suis avec un profond respect, Monseigneur, de votre altesse le très humble et très obéissant serviteur“.

Voltaire

a Cirey, en Champagne, ce 13 mars 1739

Note. Am arătat (m. s. p. 9) proveniența acestei scrisori, prea interesantă ca să nu fie reprodusă, ca și acela, care va urma. Din scrisoare reiese că Voltaire răspunde unei scrisori a lui Antioh, în care va fi protestat atât în contra afirmațiilor privitoare la originea familiei Cantemir, cât și mai ales în contra aprecierii defavorabile a rolului politic al tatălui său, pe care o cunoaștem din Istoria lui Carol al XII-lea 1). „De quelque maison que fut Cantemir, il devait toute sa fortune à la Porte ottomane. A peine avait-il reçu l'investiture de sa principauté, qu'il trahit l'empereur turc son bienfaiteur, pour le czar, dont il espérait davantage“.

Spre a' l lumina pe Voltaire despre caracterul regimului turc, pe care D. Cantemir îl părăsise, Antioh i-a trimis Ist. Imperiului otoman, tradusă de el în limba italiană și engleză, punându-l astfel o punte de aur pentru o retragere onorabilă pe tema aceasta, supt pretext de lipsă de informație. Mai constatăm în scrisoarea de față că a doua ediție a Istoriei în chestiune se afla în 1739 încă supt tipar în Olanda, deci e greșită afirmația lui

1) *Hist. de Charles XII*, t. II, p. 36 și ed. Șaraga, Iași, p. 220.

Waddington că ea a apărut în 1738 ¹⁾. Antioh se afla când apăruse prima ediție, 1732, la Londra; se pare, însă, că n-a intervenit decât aflând la Paris, unde sosise în 8 Sept. 1738, ²⁾ că Voltaire pregătește o nouă ediție.

Aluzia la descoperirea Americii se referă evident la boala scorbutului, de care suferă mai ales marinarii, variola fiind, din contra, transmisă Americii din Europa.

5

Scrisoarea lui Voltaire către Antioh D. Cantemir, trimisul extraordinar al Rusiei la Paris, din 1739, April 19.

Cuprinsul: Ii face cunoscut cu regret că ediția cărții, de *Ledet* este terminată și că a ordonat să se adaugă partea privitoare la D. Cantemir, însă se îndolește că ordinul lui va fi executat. Inapoiază prin poștă Ist. Imp. Otoman, din care a învățat mult și speră să învețe și mai mult din conversația cu Antioh. Se plânge de graba editorilor lui, care prezintă publicului fructe necoapte și exprimă admirațiunea sa pentru cunoștințele enciclopedice și talentele lui Antioh.

„Monseigneur! j'apprends avec chagrin que l'édition de Ledet est déjà faite. Je leur ordonne de faire un carton concernant ce qui regarde votre illustre père; mais les ordres des auteurs ne sont pas plus exécutés par les libraires que ceux du Divan ne le sont par les Arabes voleurs. J'ai écrit et je vais écrire encore; mais je ne réponds pas de l'autorité de mon divan.

J'ai l'honneur de renvoyer à votre Altesse „l'Histoire Ottomane“ qu'elle a bien voulu me prêter, et c'est avec regret que je la rends. J'y ai appris beaucoup de choses. J'en apprendrais encore davantage dans votre conversation; car je sais que vous êtes *doctus sermonis cujuscumque linguae et cujuscumque artis*.

Je renvoie „l'Histoire Ottomane“ par le carrosse public de Bar-sur-Aube qui part mercredi prochain, 22 du mois; le paquet est à votre adresse, à votre hôtel, et les registres du bureau public en sont chargés à Bar-sur-Aube. Si on ne le porte pas chez vous, Monseigneur, vous pouvez envoyer vos ordres au bureau de Paris.

J'ai plus d'une raison de me plaindre de la précipitation de mes libraires. Ils s'empressent de servir des fruits qui ne sont pas mûrs, mais, de quelque mauvais goût qu'ils soient, j'aurai l'honneur, Monseigneur, de vous les présenter, dès que je pourrai en avoir. Je sais que vous faites (naître)? sous vos mains les fruits et les fleurs de tous les climats, les langues modernes et les anciennes; la philosophie et la poésie vous sont également familières; votre esprit est comme l'empire de votre autocratrice, qui s'étend sur de climats opposés et qui tient la moitié d'un cercle de notre globe.

Parmi les Français qui connaissent votre mérite, il n'y en a point, Monseigneur, qui soit avec plus de respect que je suis votre très humble et très obéissant serviteur.“

Voltaire

à Cirey, ce 19 Avril 1739.

Note. Scrisoarea aceasta face impresia că este lipsită de sinceritate ce privește ordinele date autorului și se pare că lui Voltaire nu-i convenea să modifice radical în ediția a doua cele scrise în cea dintâi. Cărțile aveau atunci mai mare autoritate decât azi și scriitorii erau geloși de reputația lor, mai ales când erau și polemici ca Voltaire, a cărui istorie a lui Carol XII, a produs multă vâlvă în lumea politică și literară. El a preferat, precum s-a men-

1) *Ed. Șaraga*, Introducere, 21.—cf. Bengescu, *Bibliographie des oeuvres de Voltaire*, I, 379.

2) *Rev. Nouă*, 1889, II No. 1, *Biografia lui Antioh D. Cantemir*.

flonat (m. s. p. 9), să revină asupra chestiunii, în sensul dorinței lui Antioh, în Istoria lui Petru cel Mare.

Din scrisoarea aceasta pare a reieși că Voltaire nu cunoștea atunci personal pe Antioh, sosit abia de 6 luni la Paris, ceea ce s'ar explica prin îndelungata lui lipsă din Paris, fiind stabilit, încă din 1733 la Cirey în Lorena, în castelul învățatei sale prietene Marchiza de Châtelet, de unde numai foarte rar lua lungul drum al Parisului 2).

6

**Scrisoarea lui C[onstantin] D[udescu] către cumnatul său [T. Paladi]
din 7254 (1746) Iunie 29.**

Cuprinsul: După o introducere, foarte pesimistă, cu privire la situația politică a Țărilor Române, atinge chestiunea plecării la Constantinopol a nepotului său Ioan [Paladi], care nu vrea să se întoarcă în (Moldova) cu toate stăruințele unchilului.

„Atât la strămutările Domnilor, cât și la răzmirițele trecute, mi s-au amărât sufletul mi sau uscat oasele, nu mă mângâie nici o fericire a vremilor celor bune, cât m-au amărât întâmplările cele împotrивnice, nemulțămirea Domnilor, minciunile vrăjmașilor amăgelile prietenilor celor mincinoși. De unde am nădăjduit, de multe ori ma-m primejduit și de la cei de la care măcar că la toată lumea sânt cam acestu feliu de întâmplări, dară la aceste doao ticăloase de țări iaste osebire mare.

Ci cui place, să șază sănătos, iar să c[r]jează că sânt către apusul soarelui, iară *fiul meu mai bine să fie în Țarigrad slugă de cât aicea boeriu*. De greșăscu nu știu, atât știu, că întâmplările așa mau făcut să fiu râvnitoriu.

Dumniata iubit frate, să vede și am cunoscut că te-ai silit în tot chipul ca să-l faci să vie la părintescul sânul nostru, dară Ion poate acestea știindu-le nu s-au grăbit, ce Dumnezeu să facă cu dânsul ceea ce va cunoaște ca un milostiv, că iaste mai de folosul lui, iară Dumneata te-ai grăbit frate de i-ai dat bani, însă nu vei păgubi Dum. ci să va plăti Ion de Dum. ca un nepot ce-ț[i] iaste Dumitale. Și mila lui Dumnezeu să fie cu Dum. pururea rog. Iuni 29, 7254.

A Dumitale ca un frate și cumnat pururea gata spre slujbă, C. D.

Mării sale Cumnatei Domniței cu multă sănătate, mă închin, pe iubitele nepoate și pe Dum. nepotul voinicul cel mare, pe toți dulce fi sărut.

Domnița noastră iubită, cumnata Dumitale, cu multă sănătate să închină Dum-neavoastră.

Matei și Zoița cu plecaciune sărută cin(stite) mâinile Dum.“

Note. Scrisoarea aceasta, aflătoare în arhiva muzeului municipal din Iași, (donația Gh. Racoviță) a fost publicată în Buletinul muzeului 1923, Fasc. 3, p. 197, sub titlul „Scrisoare Cantemirească“, încercându-se a se identifica pe Ioan nepotul adresatului cu Ioniță Beizadea, fiul lui Antioh Vodă, cu privire la care, acelaș pachet de documente cuprinde unele mărturii. Știm, însă, că în 1746 Ioan Cantemir era de mult întors din Țarigrad și deci nu de el poate să fie vorba. Inițialele iscăliturii ne lămuresc însă, în legătură cu indicile genealogice, că avem a face cu *Constantin Dudescu*, vestitul baș boier neastămpărat, de care ne-am ocupat mai sus, a carui fiică *Zoița* dimpreună cu soțul *Matei* [Cantacuzino] trimit sărutări de mână prin scrisoarea de față.

În urma acestei constatări, scrisoarea, interesantă prin plasticitatea stilului și îndrăzneala afirmărilor, care trădează o personalitate puternică, capată o deosebită importanță. În

1) Meyer, *encl. ed. IV, art. Voltaire.*

ea se oglindește caracterul neastâmpăratului boer, pe care astfel îl caracterizează eruditul *Ban Mihai Cantacuzino*: „Dudescu cel bătrân, cu toate că era om prea înțelept, dar vrea el să fie la toți Domnii cel dintâiu sfetnic și nu vrea să o capete aceasta prin osteneală, ci să-l albă cam de frică și pentru aceasta elatomă pururea făcea ceartă și da pricină de scandal ¹⁾.” În 1764 C. Racoviță Voevod, deși văr primar cu Dudescu, adus la desperare de „ceata Dudescului”, se purta cu gândul să-l omoare, iar intervenția pentru el a lui M. Cantacuzino îl duse și pe acesta la închisoare ²⁾.

Interesant este, că Dudescu se arată atât de amărât cu 20 de ani înaintea morții sale, în cursul cărora îi erau rezervate încercări mult mai grele: exil, închisoare dimpreună cu hoții și primejdie de moarte. El pare să fi fost o fire dintre acelea, cari niciodată, chiar supt împrejurări prielnice, nu sunt mulțămite, cu o vădită înclinațiune spre grandomanie. Chiar în scrisoarea de față este de observat, că dă titlurilor o importanță exagerată pentru o scrisoare familiară. La acest orgoliu va fi contribuit atât tinerețea sa, petrecută lângă unchilul Ștefan Vodă Cantacuzino, cât și împrejurarea că era ginerele lui Antioh Vodă Cantemir. Din stilul lui reiese că era un bun orator, care utiliza contrastele și gradațiile și că nu era lipsit de spirit filosofic.

Scrisoarea, pe o hârtie, în parte deteriorată, de lungime de 32 cm. și lățime de 10 cm. trădează o mână bătrână, uneori tremurândă, dar este foarte citeață. Zoîța, fiica lui, „era o femeie foarte desfrănată; dar, în cât a trăit numitul Matei Cantacuzino, cel ce era om deosebit, frumos, cillbiu, blând și înțelept, el acoperea greșelele ei, iar după moartea lui s-a descoperit firea ei,” scrie despre ea chiar cuscrul ei, Banul M. Cantacuzino, a cărui fiică Păunica s-a căsătorit în 1769, Nov. cu Constantin, fiul Zoîței ³⁾. Fiul ei Neculai, emigrat în Moldova, era socrul marelui Logofăt N. Stratulat ⁴⁾. Soțul ei, Matei, era nepot de fiu al lui Șerban Vodă Cantacuzino. Cine a fost însă, nepotul Ioan al lui T. Palade? Credem Ioan Sturdza, fiul surorii lui, din căsătoria cu marele Logofăt Sandul Sturdza ⁵⁾.

7.

Zapis din 7262 (1754) Iunie 11, al lui Ioniță Cantemir Beizadea.

Cuprinsul: Adeverește că s'a împrumutat dela Mola Hasan cu 1300 lei, la Țarigrad.

„Dat-am scrisoarea noastră la mâna Dumii[sale]: Mola Hasan, precum să-s[ă] știe, că am poftit pe-dumnealui de ni-[a]u făcut bine cu o poliță la Țarigrad de = 1300 = lei adică o mia trii sute, și dintr'acești bani am dat dumi. chindu (sic) am luat polița cinci sute lei: bani gata și am mai orânduie cu răvaș nostru la ficiori ocolași să-i mai dea trii sute lei, cari se fac opt sute lei dați și mai rămân asupra mea cinci sute lei și m-am apucat să-li dau dumi, de astăzi Iun[ie] 11 pân în = 31 = zile și pentru credința am iscălit și am pus și pecetea“.

L. P.

Ion Cant. Beiz.

Iun. 11 = It. 7262.

Note. Scrisoarea ⁶⁾, aflătoare în acelaș pachet al Muzeului, No. 57, pare să fie scrisă în întregime de I. Cantemir, a cărui iscălitură imită pe cele domnești, cu două linii transversale, paralele, prin întreaga iscălitură, cu vădită tendință de a face din *Ion*, dela care pornesc liniile, un *Io*, care nu lipsește din jurul emblemei pecetei octogonale, reprezentând un cap de zimbriu cu coroană suprapusă. Unui fiu și nepot de Domn i se poate însă ierta această ambiguitate nevinovată, ca și acel *pluralis majestatis*, întrebuițat în mod inconsecvent.

1) *Geneal. Cantacuzinilor*, ed. Iorga, 132—3; *elatoma* = grecește, *păcat*; ibid nota.

1) *Ibid.* 136—7.

3) *Ibid.* 287—9.

4) Studiul nostru în rev. „*Arhiva*” din Iași, 1916, 99, neferminat.

5) A. A. C. Sturdza, *Règne de Michel Sturdza*, spița.

6) V. și Ghibănescu în *Surete și Izvoade XXIV*, p. 52 cu unele deosebiri de lectură, în special ce privește pecetea, în care nu putem să descifrăm pretinsul an 1745. Probabil o cunoaște d-nul Ghibănescu din alt loc.

8.

Zapisul din 7262 (1754) Iunie 27 al lui Ioniță Cantemir Beizadea.

Cuprinsul: Adeverește că s'a împrumutat cu 450 lei dela Hagî Sali, în Iași.

«Dat-am scrisoarea noastră la mâna dumisale Hagî Sali, precum să-s[ă] știe că am poftit pe dumnealui di ne-u făcut bine aici la Eși cu = patru sute cincizeci lei și mergându acas[ă] la ținutul Bacăului, m-am apucat să dau dumisale toți banii aciștie i cu mulțămît[ă] și pentru credința am iscălit și am pus și pecet[ea] mea».

L. P.

Ion Cant. Beiz.

Iun. 27 Lt. 7262.

Note: Ibid. No. 56 și Ghibăneșcu op. cit. 52-53. Aceleași observațiuni, ca și la documentul precedent. După *nici măcar o lună*, în 23 Iulie 1754, Ioniță Cantemir este menționat ca răposat ¹⁾.

Cu un an mai târziu, în 7263 (1755) Mai, este vorba de „stupii ce s-au venit la împărțală în parte mării sale Domniții Aniții (Paladi) din stupii răposatului Beizadea” ²⁾.

9.

Zapis pentru bani dat Domniței ³⁾ Anița Paladi în 7264 (=1756) Iulie 25.

Cuprinsul: Soliman, omul jupânului Mustafa, certifică că Domnița Anița a plătit o datorie pentru niște stupi luați de răposatul Ion Beizade.

„Dat-am scrisoari mea la mâna mării sali domniții Aniții Păl[ă]doe pricumă să-s[ă] știe că luândă răposatul Ion beizad[e] noă stup[i] dela giupăn Agi Mustafa și niplătindu-i răposatul beizade, mi i-au platit domnița mieie lui Soliman, wmul giupânului Mustafa, car[i] s-au făcut bani cătea doi lei pe stup, optusprăzăci lei și i-amă luată acești bani în mâna mea cu mâna lui Ștefan Poșchin și măriie sa de acmu să nu mai aibă nici o supărari și pintru credința m-amă iscălită și m-amă pus și mohurul și mar[ur]i căți s-au întămplată și din Turci și din Moldovini s-au iscălită”.

	isc. tur-	7264 = Iul: 25 =
Ștefan Poșchin?	cească	m-am tămplat și eu
Ștefan Hundii?	cu pecete	Vasile . . .
		m-am tămplat

Note: Ibid. No. 66. și Ghibăneșcu op. cit. 83 cu diferență de lectură la iscălituri. Scrisoarea pare scrisă de secretarul particular al Domniței Anița, precum reiese din comparațiune cu celelalte zapise, iscălite numai de Domniță, sau date la mâna ei, pe cari le rezumăm aici: 1) 7263 (=1755) Iunie 29. Zap. la mâna unui lurașcu pentru 44 lei (No. 71) 2) 7263 (=1755) Aug. 20 Zap. la mâna lui D. Papafilu pentru 1000 lei luați cu împrumut pe două luni cu dobânda „din zăcea doisprăzăci”, (No. 72) 3) 7265 (=1756) Sept. 1. Zap. la mâna „gineri meu Sărdarului Arghirie” pentru 1000 lei împrumutați pe 6 luni cu „dobânda lor căti = 5 = lei pe pungă de [lună]” (No. 76) 4) 7265 (=1756) Dec. 14. Zap. dela un Turc la mâna domniței Anița „pricum să-s[-] știe că din toată socoti[ă]ia ci-m avută cu răposatul Ioaniț beizadi fratili mării sali” a fost deplin

1) V. m. s. Anexe, doc. 3 note.

2) Doc. Muz. Municipal, Pach. citat, No. 73

3) Les filles de ces familles princières conservent leurs titres de Princesse et d'altesse, quel que soit le rang de leur mari. mais la soconde génération n'y a aucun droit. (Langeron în *Hurmuzaki*. Supl. I, vol. III, 74).

satisfăcut. Își pune și el „mohurul“, adecă pecetea (No. 77). Cuvântul acesta, cu tot sufixul lui românesc, n'a intrat în patrimoniul limbei române și—personal—il întâlnim întâiaș dată. 5) 7265 (=1757) Apr. 12. Zap. Domniței cătră „*al jnojsiru bun prietin dum. Husiin Aga ot Roman*“ rugându-l să o imprumute cu 800 lei, de cari se va achita prin furnizare de miere din ținuturile Iași, Hârlău și Bacău. Are cu el o socoteală veche pentru miere. Pe același zap. scrie *Miron Vărnăv* că a luat 500 lei din 800 „ce scrie Măria sa“. (No. 80) 6) 7265 (=1757) Iunie 15. zap. la mâna lui *Costea Papafilu* pentru 1000 lei imprumutați cu dobânda „*cât un leu șasă potronici* 1) de sută pe lun[ă] (N. 75). 7) 1758 Apr. 1 zap. la mâna lui *C. Papafilu* pe 700 lei pentru cari avea Domnița să-i dea miere (No. 87). 8) 7266 (=1758) Mart 8. zap. pe 650 lei, cari avea să-i dea Domnița lui *Husain Aga* din socoteala pentru miere. (No. 86) 9) 7267 (1759) Apr. 25. „Izvod di țigani cari săntă la Nistru și săntă dați in sama lui *Toadir Bircică* (Berbeciu?) giudi“. Isc. Anița Domnița. (No. 92) 10) 7268 (=1759) Noem. 1. „Cu trli suti di lei săntă datoară dumi: *Mehmet Aga ot Bărăladă* cu dobânda lor *din zăci unsprăzăci*“. Il va da miere la toamnă. (No. 89). 11) 7268 (=1760) Aug. 10. „*șinii* 2) de argint am luat di la dum. *Anastasiu Duca*, marimi au tras: 202 = drami căti 12: par[ale] dram[ul]. Pec[et] (?) să-i fie dum. de sam[ă]: Anița Domnița (grecește). No. 94). 12) 7274 (=1765) Oct. 27. Zap. „Cu = 150 lei, adicăte w sută cinzaci di lei me-au făcut bine dumlui giupăn *Hristodor Popafjel* și dobânda câte = 2 = lei de sută pe lună“. (No. 107). 13) 7264 (=1765) Dec. 1. Zap. la mâna *dascalului Theodosie*, căruia i-a rămas datoare 600 de lei. (No. 109). 14) 7267 (=1759) Ian. 31. Zap. la mâna lui *Hristodor Papafil* pentru 500 lei cu dobânda „*din zeci doisprezece pe an*“ (No. 118). 15) 1767 Apr. 15. Zap. la mâna *fiului ei Constantin*, care a imprumutat-o cu 2700 lei cu „*din zeci doisprezici pi an* (No. 120) 3).

Precum reiese din zapisele menționate, biata Domniță, care până la Dec. 1765 își pune pe lângă iscălitura grecească și pecetea cu capul de zimbri și coroana princiară, pare să fi avut multe încurcături bănești. Ele ni dau însă un interesant material pentru istoria noastră financiară, din punctul de vedere al oscilațiunii cotel dobânzilor. Ce privește pe numeroșii ei creditori, mai toți sunt Turci, sau Greci, iar titlurile de Aga (= Prefect de Poliție) nu trebuie să ne deruteze, întru cât ele nu erau oficiale, ci aderente foastei calității oficiale a diferiților creditori din imperiul otoman. Că Turcii prin cunoscuta lor probitate morală erau preferați în afaceri bănești, se explică.

10.

Scrisoarea lui Mihail Cantacuzino 4) (Banul) către cumnata sa Smaragda Spătăreasa Cantacuzino născută T. Paladi, din 1772 Feb. 14.

Cuprinsul: A primit scrisoarea ei prin nepotul Tudurache (Balș). O roagă să intervină (evident la marele cartier rusesc din Iași) pentru păra lui *Pantazi* (Câmpineanu) și a *Băleanului* (Grigorie). Explică de ce a primit boeria de Ban. Amintește moartea fratelui său (Părvu) soțul Smaragdei. Descrie pagubele suferite din cauza războiului și a îndelungatei absențe; „*hucuria vrăjmașilor*“. Aude vorbindu-se de pace între Ruși și Turci și e *hotărât să părăsească Țara Românească* dimpreună cu frate-său *Răducanu* și cu alte 7—10 familii, rude și clienți. Nădăjduiește că Țara va rămânea Rușilor și Impărăteasa va ținea promisiunile făcute fratelui său și lui personal. Să nu plece la Petersburg înainte de a se întâlni cu el cu voia Feldmareșalului. O roagă să-l păzească de vrăjmașii lui, cari umblă să-l „*lechir-disească*“.

„Iarăși dup[ă] frăci[ască] drag[oste] dum. cumnată Zmaragda Spătăreasă.

+ Scrisoarea ce mi-ai trimis cu nepotu Tud[u]rache am luat. Am înțeles toate

1) = 1/2 groși (Cihac, *Dict.*).

2) = *Sinie*, tablă de metal, cuvânt prob. de origine turcească. (Cihac, op. cit.).

3) V. și Ghibănescu op. cit.

4) Autorul *genealogiei Cantacuzinilor* și a. o.

scrisile dumi[tale]: la care sânt gata a-ci sluji dumitale. Dă silința ce-ai făcut dum: pentru noi mulțămescu drag. dumi: ci mă rog mai mult să fii dum. silitoare pentru păra lui Pandazi (sic) și a Băleanului după cum îți scriu dumi. în scrisoare mai pre larg, acea scrisoare de-o găsești cu cale fă-o rusește și o dă ca nu care cumvaș nevinovat fiind eu vor prohorisi vrăjmașii noștri de ne vor face a pierde ceia ce nădăjduim, așa mă rog măcar că văz cum scrii dum. cum că noi am găsit chiverniseala noastră, dar vei ști cumnată că eu acea supărare a cere Spătărie și Visterie la ginerii noștri, sau Băniia de mi s-au dat mie, nu le-am cerut drept chiverniseală, ci poci zice dumi. de rușinea oamenilor, văzând că cei ce n-au gândit, ceru boeriile noastre și alții, ce în-jura pe Ruși și pe noi pentru Ruși și de-acum de rădă de noi, cum că tot o nădăjdu-escu a ne aduce la acel hal.

De aceia am făcut acea supărare pentru acele 2 boerii, iar nu de vre un câștig, că câștig cu mila lui Dumnezeu acum nu-i o para de la boerii.

Și mai ales că nădejdea chivearnisealii casii noastre, în care număr și pe dum., nu o grunsc¹⁾ eu la boeriile acestea, că acestea le-am avut la domni, încă cu venituri mai pline, mai late, după cum bine ne știi dum: că ai trăit și mai nainte cu noi și mai ales după ce ai luat pe răposatul fratele meu.

Socotești cumnată mai întâi vărsarea sângelui a răposatului fraține-mieu, pe care frate pierzându-l eu și căci bani am pierdut, cări îmi era dator și mi-au rămas zapisile.

Socotește pe dumneata că ți-ai pierdut boeriul, ți-ai pierdut zestrea.

Lângă acestea socotește căci bani am cheltuit eu pentru bulci²⁾ și după ce am venit aici nu-mi găsii și ale meale și ale dumnevoastră și ale Răducanului; casele pră-pădite, vitele luate, hainele putrezite, viile părăgină, martor e Dumnezău, la doă sute de pungă de bani³⁾ pagubă la casa a cât trei frații. În scurt bucurie vrăjmașilor, apoi și necăjind vrăjmașii.

La aceste pierderi cu boeriile acestea vom să avem vindecare pentru boerii sânt mulțămît Feltmașalului pentru ochii oamenilor.

Iar ochiul meu iaste la altile, mai întâi că văz că umblă vorba foarte tare de pace, sfârșiturile păcii nu le știm ce fel or vrea să le facă. Să punem ceale înpotriva când pentru păcatele noastre să lase țările iar la Turci, noi a sta în țară puțință nu e, socotește câte moșii și câte lucruri pierdem.

Socotește casa mea, a dum. a fraține-mieu, Răducan, nepotu Tudorache, alte 7: 8: sau zece familii rude, oameni ai casii noastre, carii ne-au fost următori, mie și fraților.

Nici într'un chip nu pot sta în țară. Pierzându-și tot unde vom merge, or să meargă cu noi, nădejdea lor la noi. Cu ce o să trăim noi, cu ce o să-i chivernisim pe dânșii.

Să vorbim și ceale bune, au dat Dumnezeu și au rămas Țara la Ruși după cum o nădăjduit și pentru atâtea pierderi și pentru atâtea morți și pentru atâtea necazuri să fim în rândul obștii a ne certa pe boerii și văduvile noastre, sau copiii noștri dup[ă] moartea noastră să moară de foame, să nu ne învrednicim și noi a câștiga vre-o deosebită milă, o deosebită pâine, | o deosebită pâine⁴⁾ | să fie vecinică la casa noastră,

1) De la maghiar, *görönghy*, (Cihac).

2) Dela slav. buiác, în cazul acesta obiecte de lux. (Cihac).

3) O pungă de bani = c. 50 Lei vechi.

4) Schimbarea coalei.

după mila și făgăduința prea puternicii Impărătese ce iaste dată prin cartea împăr[ă] tească (notă: „cătrefrate meu)¹⁾ și mie însuși prin gura împărății sale²⁾.

Eu sfătuesc pe dumneata la aceasta să fie ochiul și socoteala dumitale și nici cum dumneata să nu pleci la Petruburgu pân nu mă voi întâlni eu cu dumneata și când a fi hotărârea să mergim să-mi eu voe de la înălțatul Feltmașal arătându-i că avem a ne întâlni pentru trebile casii noastre, și viind eu acu vom grăi când, să ferească Dumnezeu, lucrurile împotriva, ce drum, ce cerere să facem, când lucrurile bune, iar ce milă să cerem la casa a câte trei frații și cu venirea mea și pe Tudorache l-oi face a-și face datorie după cum am și vorbit cu dânsul și eu de la mine deosebi voi face ajutor dumitale și așa urmându-să dum. mă vei cunoaște pe mine de frate și eu te voi cunoaște de sor[ă] și ne vom petrece viața, încât o fi de la Dumnezeu, la un loc nedespărțiți. Că așa te sfătuesc cumnată și așa mă rog și de ți să pare că iaste socoteala mea greșită, te sfătuește și cu cumnatu și cu surorile dumi.

Iar până a vini vreamea m[er]³⁾gerii dumi și pân am luat mie voe să vin pentru mergirea dumi, dum. ai purtare de grijă și mă păzește de vrăjmașii mei, de cei care umblă să mă lechindisească cu lechelile gineri meu. Că într'alt chip eu sânt curat și toată paza mea au fost de toate lucrurile numai pentru nădejdea acea după urmă ca sau bine să va întâmpla în țară, sau rău, să-mi poată fi limba slobodă a putea face căzutele rugăciuni la vreamea trebuinții, să nu ne rămăie în zadar ostenealile și pri-mejdiiile și rămân = Febr. 14. 1772.

Fratele Dumi și gata slugă.

Mih[ail] C[antacuzino]

Dumi-ei cocoanei Zoiții⁴⁾ și Dumi-ei Postelnicesii⁵⁾ surorilor Dumi, mă închin cu frăc[ească] dragoste.“

Note. Ibid. No. 141. Urmează scrisoarea menționată în textul acestei scrisori.

11.

Scrisoarea lui Mihail Cantacuzino către cumnata sa Smaragda din 1772 Febr. 14.⁶⁾

Cuprinsul: Se plânge de Pantazi Câmpineanu și alți doi (prob. Gr. Băleanu și poate N. Dudescu, v. și scris. precedentă) cari îl trăg la răspundere, nu știm în care chip, pentru faptele „netrebnice“ ale răposatului său ginere Dinul (C. Cantacuzino), după moartea filicei sale (Păuna). Cere sprijinul cumnatei, evident aflătoare la Iași, la marele cartier al lui Rumanțov, nădăjduind că-i „vor cunoaște Muscalii, precum îi cunoscuse Grecii“.

„Cinstită și a-mea tocmai ca o sor[ă] din cumnată Smarando⁷⁾ Spat[ă]reas[ă] cu mult[ă] sănătate și cu frăc[ească] drag[o]ste mă închin Dumi[tale].

Cu venirea lui Kir Zamfirachi⁸⁾ i a lui Kir Diamant nu lipsii a nu cerceta de

1) V. Scrisoarea Impărătesei Ecaterina din 1769 Ian. 19, către Pârnu Cantacuzino Banul Craiovei, soțul Smaragdei. (Geneal. Cantac. 158—60).

2) Audiența lui Mihai din 1770 (v. mai j).

3) Rupt în orig.

4) Căs. și divorțată Ruset.

5) Maria Bostangioglu, (Geneal. 429).

6) Din aceeași zi deci, ca și scris. precedentă, în care se menționează pâra lui Pantazi și a Băleanului „după cum Ńci scriu dumi în scrisoare mai pre larg“.

7) În adresă: „Zmaragdii“.

8) Damaris Cernovodeanu? ginerele lui Matei Gh. Cantacuzino și al Zoiței Dudescu (v. m. s. și geneal. 431; cf, studiul nostru din „Arhiva din Iași“, 1916, 102, n. 4).

sănătatea dumi: ca întragă fiind să dau laudă milostivului Dumnezeu cu acărui milă, vrând Dum. așa și eu mă aflu sănătos. Iar de alte întristăciuni și necazuri numai unul Dumnezeu știe că nu-mi ajunge ostenele pierderile câte mi s-au întâmplat întraceti doi ani ci acum dup[ă] moartea gi¹⁾ neri meu a Dinului s-au sculat unchiu său Pantazi Cămp:[ineanu] și cu alți doi care văzând că pă mine nu mă pot strica nici nu pot să mă găscă măncaț sau furat, de undevași, socotesc ei cu faptele Dinului cele netreb-nice, care le-au urmat dup[ă] moartea fii mea încoace, prin neștiința me, cu aceste să să atingă dă mine: socotind că mă vor aduce la vre-o stricăciune ca să rămăe ei în țară, fiindu că în anul dintăi după moartea frățiini-mieu s-au învățat cu nărav, calici fiind după cum îi știi, s-au înbogățit. Sănt nădăjduit la Dumnezeu că vremea îi va descoperi de-i vor cunoaște și Muscalii, precum îi cunoscuse Grecii și cu ajutoru lui Dumnezeu sănt nădăjduit și la dreptatea mea că n-am auzit nici într-o lume a să vinovăți tată pentru ficior și ficior pentru tată, mai ales socrul pentru ginere, care fată îmi era moartă dă mult înainte lui și eu din casa lui n-am clironomisit măcar un cap dă ață, dar cu toate aceste ne aflăm stăpăniți de oameni noi nu ne știu până acum, mă măhnescu de alifetturile vrăjmașiloru ci mă rog ca unii surori ca pe una ce te am nedăspărțită aflându-te acii păn prieteni nu lipsi a-mi arăta dreptatea mea ca să nu aibă loc vrăjmașii miei să mă lechendinsască cu faptele gineri-mieu, carele de un an de cum au murit fiia me au eșit de supt stăpănirea mea și poci zice mai de aproape Dudescului și lui Pantazi, ca un nepot ce li era, de cât mie. Iar cât pentru mine însumi pentru faptele mele să știi dum. că sănt fără nici un fel de grijă că sănt curat și dă faptă și neștiitor de faptele gineri-mieu până ce au murit, și așa mă rog dumi-tale să nu dai această la lăsare și eu voi fi mulțumit dumi. i rămăn: = a dumi, ca un frate din cumnați Mih[ail] Cantacuzino.

Feb. 14 dn 1772.

In verso: Cinstitei și a mea ca-o sor[ă] Dumneaei cumnatei Zmaragdii Spătă-reasii Cantacozinii cu frac[ască] drag[os]te să-s[ă] dea“.

Pecete în ceară roșie reprezentând pajura bicefală drept coroană princiară.

Note: Ibid. No. 137. Importanța acestor două scrisori se impune, atât prin cuprinsul lor, care evoacă, în culori vii, interesante pagini ale istoriei noastre, cât și prin persoana dela care emană, *Banul M. Cantacuzino*, a căruia „genealogie“, de fapt o prețioasă contribuție la istoria Țărilor noastre, mai ales a Munteniei, a fost, precum se cuvine, apreciată de istoricii noștri²⁾, în frunte cu d-nul Iorga. Nu este o simplă întâmplare că scrisorile acestea se află între hârtiile unor urmași ai *Cantemireștilor*, precum nu va fi fost o întâmplare că Părvu Cantacuzino, care nădăjduia să devină Domn al Munteniei cu ajutorul Rușilor, și-a ales ca (a III-a) nevastă pe nepoata lui Antioh Cantemir și pe sora unui cunoscut rusefil, Hatmanul C. Paladi. Rusofilismul devenise o tradiție, pe care o urmau în mod mai mult sau mai puțin tănuțit numeroase familii, înrudite și încuscite între ele, tradiție mereu alimentată prin insuportabilul regim Fanariot³⁾. Asupra persoanelor, menționate în scrisorile de față, ne lămurește foarte bine însuși M. Cantacuzino în a sa genealogie; „*nepotu Tudurache*“ este fără în-

1) Rupt în orig.

2) Prima ed. de Cesar Bolliac în „*Buciumul*“, ziar pol. lit. și comerc. din București (1862 urm.). Acolo a fost tipărit și corespondența lui Părvu Cantacuzino cu Rușii, transcrisă dintr-o condică grecească a fam. Cantacuzino și comunicată de Aricescu, Dir. Arh. Statului, lui Bolliac (geneal. ed. Iorga, prefață).

3) V. și scrisoarea a doua: «de-i vor cunoaște și Muscalii, precum îi cunoscuse Grecii». Aceștia erau deci adevărații stăpâni.

dolală ginerele răposatului său frate Pârveu, *Tudurachi Balș*, *Clucerul*, apoi *Mare Aga* în divanul instituit de Ruși ¹⁾. *Pantazi* este cunoscutul *Câmpineanu*, căsătorit cu *ultima Cantemir, Maria*, fiica lui C. A. Cantemir († 1776) ²⁾. El a avut un mare rol politic, încă din timpul Domniei lui Ștefan Racoviță (1764—65) care l' puse la închisoare împreună cu Cantacuzinii, C. Dudescu, și a. între cari și Gr. Băleanu, evident cel asociat la „pâra lui Pantazi”. Acesta a ajuns în Divanul rusec Mare Vornic, iar Băleanu, Mare Clucer, pe când păratul Mihai, pân'a-tunci Mare Vistier, ajunse la cea mai înaltă boerie, de Mare Ban, ca și *Pană Filipescu* ³⁾. *N. Dudescu*, atunci Mare Vornic ⁴⁾ fiul aceluia de care ne-am ocupat mai sus și de care este vorba în scrisoarea a doua, bănuim că este al doilea boier, care sprîjini demersul lui Pantazi. El era văr primar cu soția lui Pantazi, și unchiu al Dinului (Constantin) Cantacuzino, fiul surorii sale Zoița, de ale cărui fapte „netrebnice” se ocupă scrisoarea aceasta. Nu știm în ce constau faptele acestea a unui tânăr, mort în Febr. 1722, deci cu puține zile înaintea datei scrisorilor, în vârsta de numai 21 de ani; cunoaștem numai amănuntele logodnei lui din 1769 cu Păunica „fiia” lui Mihai, logodnă, căreia mama lui Dinu datora eliberarea ei din Mănăstirea Mărgineni. Păunica a murit înaintea lui Dinu, în Mai 1771, la Brașov, în vrăstă de numai 16 ani și a fost înmormântată în Biserica grecească din Șchelu, pe când soțul ei zace la f. Mănăstire a sfântului Ioan din București. Și-a rămas un flu *Pârvueș*, care, emigrat în 2 Mai 1776 cu bunicul Mihai și familia întregă la Petersburg, a murit acolo în 4 Mai 1787 în vârsta de 17 ani și 8 luni. El avea funcția onorifică de *Cammer-Page* al Impărătesii ⁵⁾. În prima scrisoare amintește Mihai boeriile recente ale ginerilor „noștrii” Spătăria și Visteria. Aceasta o avea de fapt un ginere din 1767 al lui Mihai, în Divanul din 1771, anume *Manolache Vatafe* ⁶⁾ dar nici pe Dinul, nici pe ginerele lui Pârveu Cantacuzino, Tudurachi Balș, nu-i vedem menționați având Spătăria în Divanul rusec, ci o avea *Șt. Topliceanu*. Dece nu l' amintește pe acel ginere, Spatar, în genealogie? Să fi fost totuși tânărul Dinu, poate al 2-lea Spatar și să fi venit din partea caracterului, în parte militar, al boeriei în conflict cu autoritățile militare rusești? În orice caz se pare că „faptele netrebnice” aveau o lature politică, deoarece ele dealtfel n'ar fi servit de armă vrăjmașilor, geloși de situația preponderentă a lui M. Cantacuzino. De un alt ginere al lui Mihai, *Melissino*, nu poate să fie vorba, întrucât acesta s'a căsătorit abia în 1788, în Rusia, cu *Luxandra*, nici de ginerele *N. Cataro*, ⁷⁾ soțul *Smarandei*, de oarece aceasta nici în 1788 nu era căsătorită ⁸⁾.

Banul Mihai pare tare afectat de *pâra* lui Pantazi și tot rostul acestor două scrisori, cari cuprind și unele părți de ordin sentimental, nu pare să fie altul, decât reacțiunea în contra ei. Precum reiese din prima scrisoare, el dorea ca cea de a doua să fie tradusă în limba rusească pentru generalisimul *P. A. Rumianțev* ⁹⁾ din Iași. Ingrijorarea lui era dealtfel explicabilă, întrucât Pantazi, ca soțul ultimei *Cantemir* și ca unul care repede s'a orientat spre Ruși, făcând parte și din deputațiunea plecată în 1770 la Petersburg, ¹⁰⁾ avea desigur multă trecere la ei. Mihai, care, precum însuși mărturisește, nu se afla între cei propuși pentru administrarea țării la întrevederea din Laticev cu Feldmareșalul ¹¹⁾, pare să fi datorit

1) *Genealogia*, 184—85.

2) *Ibid.* 418. Mama Mariei era o Balș (*Ibid.*).

3) Că erau doi Bani (de Craiova), nu trebuie să ne mire, deoarece dela 1761 încoace Bănia era mai mult titulară, guvernatorul celor 5 jud. oltene fiind un Caimacam. (Fotino, III, 266).

4) *Geneal.* 187.

5) *Ibid.* 287—90.

6) *Ibid.* 187.

7) I. C. Filitti, *Mih. Gh. Gr. Cantacuzino*, Buc. 1929, spița.

8) *Geneal.* 196.

9) Nu Romanțov, Romanzov, sau Rumänzow, v. Brockhaus și Efron, *Ențicl. slovar.* Fam. este cunoscută din sec. al XV-lea.

10) *Geneal.* 448. El era bunicul marelui patriot I. C., căs. cu o nep. de fiică a ultimului Dudescu. (Gervescu, op. cit. spița).

11) *Geneal.* *ibid.*

situația lui mai mult renumelui fraților săi, Părvu și Răducanu. Cel dintâi, soțul Smarandei, căreia sunt adresate scrisorile a avut o atitudine frumoasă, inspirată desigur de sentimente altruiste (naționalismul de atunci fiind ortodoxismul) și o soartă tragică, la care se face aluzie în scrisoarea întâia: „vărsarea sângelui“. Mare Ban al Craiovei, încă din 1767, el a fost acela pe care *Arhimandritul de Argeș, Damaschin*, conspirând cu spionul rus malorul *Nazarie Carazin*, l-a recomandat „să se ajungă și fără temere să se descopere la el, „pentru izbăvirea neamului creștinesc de supt jugul turcesc 1). Incurajat de o scrisoare a Impărătesei Ecaterina II, el a pus cavalerismul acestui străvechiu și nobil neam în funcție de izbăvirea țării și a murit *cu toți oamenii săi* într'o luptă inegală cu Turcii 2), aproape de *Mănăstirea Comana*, în 12 Dec. 1769 3). Celalt frate, *Răducanu*, înțelegând și el să nu depindă numai de mila Impărătesii, a organizat un regiment de Munteni, Moldoveni și *Ardeleni*, cu care s'a distins, mai ales la Silistra în 1773, când să fi luat o baterie cu 12 tunuri și a hotărât printr'un contra-atac victoria rusească 4). În primăvara 1774, însă, „mergând într'o zi la vânătoare, gonind după un iepure, l-a căzut calul cu el atât de tare, încât i s'a frânt și sabia și el a rămas ca un mort fără simțire; carele peste trei ceasuri a murit și l-am îngropat la Mănăstirea pro-strămoșului său, într'a lui însuși groapă, în Mănăstirea Mărginenilor, la Martie 20^a 5).

Despre *Banul M. Cantacuzino*, în 1723, „flu a celui odinioară cneaz și graf de Imperiul Romanicesc Matei Cantacuzino Marele Ban al Craiovei“ se poate citi cu mult folos în monumentala operă a d-lui Iorga, *Ist. Lit. Rom. în secl. al XVIII-lea* 6) și în *Minea, Cercetări istorice*, Iași, 1925, art. G. Pascu. Stilul lui e nervos și impresionant, dar se resimte de influența grecească; cuvinte ca „prohorisi“, „lechindisească“, sau „lechendisească“, „alifetturile“, sunt de neînțeles, cu tot ajutorul lui Cihac. Descrierea nevoilor și pagubelor e mișcătoare. Hainele vor fi putrezit cu prilejul lungii călătorii la Petersburg. Celelalte pagube se explică prin fluxul și refluxul acțiunii militare rusești, asemănătoare celei din Bucovina din 1914—17. Mihai se hotărăște să emigreze în caz că Țara ar cădea iar supt suveranitate turcească și a rămas la hotărârea lui, cu toată amnestia păcii din Cuciuc-Cainardgi, de care a beneficiat, desfăcându-și, supt preț, averea.

Nu fără interes este, că Mihai, deși orientat spre Rusia, mai ales după audiența la Impărăteasa Ecaterina, din 1770 7), care 'l asigurase că după moartea fratelui său Părvu Cantacuzino „s-a îndoit mila mea asupra neamului vostru și începătura milei noastre se va începe întâiu însuși de la tine“ la congresul din Focșani, vara 1772, a căutat, împreună cu N. Dudescu, o apropiere, de *Austriaci* cu declarațiunii de simpatie pentru casa imperială, încât solul Austriei, surprins de ele, crezu că i se pune o cursă din partea Rușilor spre a se sonda intențiunile Austriei 8). La acest congres, fără rezultat, a luat parte și *Ienache Văcărescu*, cronicarul, ca om de încredere al Turcilor 9) cu toate că fu prieten bun al lui Părvu, văr primar cu soția lui Mihai și ca Mare Vistier din Sept. 1769, delegat și el ca deputat al boerimei pentru întâlnirea cu Rumlanțev; pe drum, însă, răzgândindu-se, a trecut în Austria 10). Atât din demersul din Focșani, cât și din scrisoare relese că M. Cantacuzino a emigrat mai

1) *Geneal.* 154—55.

2) *Ibid.* 179.

3) Frații Tunuski, *Ist. Țării Rom.* 166.

4) *Geneal.* 188. Cooperarea Ardelenilor e interesantă, ca primă manifestare de solidaritate națională în luptă pentru un scop ideal.

5) *Ibid.* 189—90. Pro-strămoșul e C. Cantacuzino Postelnicul (Iorga, *Inscr.* I, 92)

6) II, 117—31.

7) 28 Martie c. v. (*Arh. Românească* I, 253) sau 8 Apr. c. n. (*Engel*, I, 30).

8) *Hurmuzaki* VII, 93—4.

9) Papiu, *Tezaur*, II, 283.

10) *Ibid.* 280—1. Interesantă și cam hazlie este conversația lui cu Mihai pe drum la o gazdă pe când dormea N. Brancovanu, când a răspuns la întrebarea lui Mihai pe cine l-ar recomanda ca Domn: „nu găsesc altul mai cu cale decât pe mine“. (*Ibid.*)

mult de frică de răzburarea turcească ¹⁾, decât din simpatie pentru Ruși; el era mai mult antiturc decât rusofil și familia lui avu legături mai vechi cu Austria decât Rusia, dar evenimentele erau mai tari decât simpatiile lui adevărate. În Rusia, unde i s-au dat gradul de general și șapte sate în gubernia Mohilevului ²⁾, gândurile lui tot la țara lui au rămas și neputând trăi viața ce-o dorise, și-a întors privirile spre trecut, scriindu-și amintirile. Nu știm când a murit, dar credem că în cărțile genealogice rusești se poate găsi data. Înmormântat va fi fost la Măndăstirea Nevski ³⁾, unde zace nepotul său de fiică, Pârvuleț Cantacuzino, la care ținea mult, întrucât nu avu nici un fiu în viață din 16 copii (!) pe cari îl dăduse dela căsătoria lui din 1747 încoace, soția sa Elena, († 1762) fiica marelui Logofăt C. Văcărescu, și a Mariei Gh. Krețulescu ⁴⁾. Ori cum ar fi, scrisorile marelui boier nu denotă un suflet mulțămît, necum fericit.

12.

Scrisoarea polcovnicului cneaz D. C. A. Cantemir către mareșalul Romianțev din Septembrie 1772.

Cuprinsul: Tată-său a emigrat în 1738 în Rusia pe când unchiu-său Ioan se afla la Țarigrad, iar moșile rămăseră pe mâna unchiului Dimitrie, cel mai mic dintre frați, care și acesta a emigrat. Intorcându-se Ioan din Țarigrad, a luat în stăpânire nu numai satele tatălui său ci și cele ale mamei sale. După câțiva ani, însă, a murit, lăsând moștenitoare pe fiica sa, căsătorită cu un boier Alistarho și ea a pus mâna pe averea întreagă însă a murit fără copii. Între timp a murit și Dimitrie în Rusia, fără urmași și astfel tată-său, Constantin, trebuia să moștenească averea întreagă, însă ca străin nu putea să stăpânească și deci averea a trecut în stăpânirea surorii sale, Maria Cămpineanu nu fără „câteva devagelăcuri“ făcute de mătușa sa Ana Paladi, care a pus mâna pe întreaga avere, trecută apoi la fiul ei Constantin și la ginerile ei Arghirie. Cere să i se dea toate moșile, cari i se cuvin.

In 6 zile a lui Oct. sau luat.

„Luminatului Graf, mai marelui comandir Mării-sale General fermașal a toate rușeștilor ordeni și a svintei Anii cavaler, Petru Alecsandrovici, Romeanțof.

Donoșenie ⁵⁾.

Tatăl meu în trecutul an 1738, eșind din patrie-sa, din Cnejie Moldovii, de au mersu în Rosie, nefiind acolo fratele său, cel mare, cnez Ivan, carele atunci să afla în Țarigrad, au lăsat stăpânirea pe mâna fratelui său cel mai mic cnez Dimitrie, de toate clironomiceștile mișcătoare și nemișcătoare averi, ce au rămas de opște, de la tatăl lor Domnul Moldovii cnez Antohii și fiindcă după aceasta și numitul mai mic frate au mersu în Rosie, viind din Țarigrad fratele cel mai mare, cnez Ivan, la Moldova, au intrat la stăpânirea tuturor acelor mișcătoare și nemișcătoare averi și deosebit de aceasta au întorsu la stăpânirea cea după lege clironomiceștele sate, ce era de pe maica lor, ce să trăgea din neamul lui Ceur, care sate le-au fost apucat mulți boeri.

Numitul cnez Ivan dup[ă] aceasta, dup[ă] câțva ani au murit, lăsând clironom pe fiică-sa, care sau fost măritat, după un boieru, de aice Alistarho și ea au luat la stăpânire toată mișcătoare și nemișcătoare averi și trăind numai câteva luni au murit fără copii și prin acest[e] și fratele cel mai mic cnez Dimitrie au morit în Rosie, făr de

1) V. și conversația lui cu Potemkin: „de se va putea fi fără frică poftesc să lăcuiesc în patria mea în Valahia“ (Geneal. 195).

2) Ibid. 202.

3) Ibid 199.

4) Ibid 121.

5) Donoșenie, = raport.

copii și așe toate aceste averi să cădea să le e numai unul, tatăl meu, dar fiind-că să afla în slujba Rosii, nu putu să le stăpânească, ci le-au dat la stăp(â)nirea fiicăi sale și a mea soru (sic) Marie, care când au eșit tatăl meu în Rosie, au rămas în țara Muntenescă și pe urmă s-au măritat după un boeriu, anume *Câmpineanu*, la care și carte de încredințare i s-au fost trimese din Rosie în Țara Muntenescă, dar cu câteva *devagelâcuri* ce au făcut sora tătânimieu Ana Pălădoae soru-mea Marie, cheltuind nu puțină somă de bani la giudecă[ș]ii, trăgând această averi n-au lăsat-o să stăpânească, ce au rămas toate aceste la stăpânire, fără de lege, numai cu atâta dreptate pentru că tatăl meu au eșit desupt stăpânirea turcească, la numita sora tătânilui meu, Ana Pălădoae și după dânsa la fiul ei Costandin Paladi și la ginerile ei boeriu Arghirie, care și pâra acum stăpânescu toate aceste mișcătoare și nemișcătoare averi fără de dreptate.

Iar eu având de la tatăl meu vechilâc, ca să caut și să scot toată această cliromicească avere de care tatăl meu s-au lipsit, petrecând nu puțin pagube, din pricină că au eșit din Patrie sa, având osârdie către părințasca slujbă Măririi sale întrutot milostivnicii Imperatrițai în cari să și află la oste, ce era atunci cu Turcii și după ce s-au sfârșit oaste fiind în Rosie câțva ani și mai vârtos văzând acum pe neprietin depărtat și fiind aceste țări luate cu oaste cu bună norocire și sânt supt stăpânirea cea deplin(ă) a Mării tale cu plec[ă]ciune mă rog ca satele care numiții Costandin Paladi și Arghirii le stăpânescu, care sate sânt dispre unchiu și tatăl meu, de care sate arăt și izvodu, anume să poruncești luându-le de la dânsii să mi s[ă] dea supt stăpânirea me, iar pentru ce laltă mișcătoare avere ce au rămas de la nuuitul unchiul meu, cnez Ivan și de la fiica lui, care pe urmă au apucatu mătușa mea Ana Pălădoe cum și pentru altele ale moșilor miei ce au rămas în Moldova, în câteva locuri nemișcătoare lucruri, să să poroncești să s[ă]le sama și pentru indestularea me să faci dup[ă] buna înțălepciune Mării tale.“

Au iscălit polcovnic cnez Dimitrii Cantemir
Săpt. ... zili 1772.

Note: Bul. Muzeului Municipal Iași, 1924, 183; din colecția d-lui Ghibănescu. Petițiunea lui Dimitrie, fiul Comisului Constantin Cantemir, al doilea fiu al lui Antioh Vodă, ne lămurește deplin asupra peripecțiilor moștenirii acestuia. Ea ni destăinuiește și numele unui ginere al lui Ioniță Beizadea: *Alistarho*, desmințind astfel pe Spatarul M. Cantacuzino, cât și pe Paharnicul Sion¹⁾. Identificarea acestui ginere este grea, mai ales întrucât Alistarh a putut să fie și o cunoștință greacă din exilul constantinopolitan. Dintre boerii moldoveni unul singur cu acest nume era mai cunoscut, Aristarh Hrisoscoleu, nepot de fiică al lui G. Duca Vodă²⁾, dar acesta a avut copii³⁾, pe când vedem că domnița n-a avut. Poate a fost ea a doua soție a bătrânului Alistarh Hrisoscoleu, sau soția fiului acestuia Iordachi Alistarh? *Arghirie*, ginerele domniței Anița și creditorul ei în 1756⁴⁾, era *Bostangiogtu*, soțul Mariei T. Paladi, grec de origine și intrat în serviciile Rusiei, unde în 1774 a ajuns Brigadier și a murit în 1782. Văduva lui trăia în Moldova⁵⁾. În 1759, când s'a răsculat norodul din Iași în frunte cu Mitropolitul și boerii în contra atotputernicului creditor și sfătuitor al lui Ioan Callimachi, grecul Stavarachi, *Arghirie* fu însărcinat, „făcându-l Paharnic“, să ducă *arsul boerilor la Țarigrad*, însă acolo demersul lui fu paralizat de C. Racoviță, care-i trimise vorbă: „cum de nu s-au găsit alt măgar acolo în țară să yie cu acea jalobă afară de el“⁶⁾. În

1) V. m. s. Anexe, doc. 3 note.

2) Iorga, *Stud. și Doc.* VIII, I—II.

3) Iordachi, Mare Visternic și Smaranda, căs. cu N. Roset, Mare Vist. (*Arh. Stat. Iași*, Tr. 1714, op. 1946, Dos. 600, F. 70.

4) V. m. s. Anexe doc. 10, note.

5) *Geneal.* 419.

6) *Lef* III, 236—38.

1767 era Ban ¹⁾, în Moldova. Din petițiunea lui D. Cantemir mai relese că Maria, sora sa, s'a căsătorit cu Pantazi Câmpineanu după 1738 ²⁾, când a emigrat tatăl ei Constantin. Presupunem că atât ea, cât și Ioniță Beizadea, unchiul ei, se aflau la Maria C. Dudescu la București, unde probabil va fi avut loc căsătoria. În deosebit de interesanta carte a d-lui I. Ciobanu „*Dimitrie Cantemir în Rusia*” ³⁾, aflăm că Constantin „reușește să formeze din Moldovenii aflați în Rusia un regiment de husari, în capul cărui fu trimis în Moldova în recunoaștere. Abătându-se la Brody, a fost făcut prizonier de către contele Potocki pe malul drept al Nistrului. A intrat în Iași în 12 Sept. 1739 ⁴⁾ cu 3000 de husari. Cu același regiment a luptat în Finlanda, iar în 1756 a fost trimis în sudul Rusiei pentru paza cetăților. În 1765 s-a retras din armată cu gradul de general-porucic. Să fi înebunit, crezând că este Domnitor al Țărilor Românești. A murit în 1776 la Rogani în gubernia Harcov ⁵⁾. Purtarea Principilor în Moldova n'a lăsat tocmai amintiri bune, cu toate că au fost primiți „cu mare bucurie de Mitropolit și boierii la Copou” ⁶⁾. Nu știm întrucât candidatura lui C. Cantemir la scaunul Moldovei era serioasă, ce privește intenția Rusiei, dar balliul Veneției la Poartă, Contarini, raportează în 25 Sept. 1739, că e vorba de „*rimpiazzato il Cantimir*” în Domnia Moldovei ⁷⁾. Faptul că Münnich a cedat pasul Cantemireștilor cu prilejul ocupării solemne a Iașilor, îndreptăți în ori ce caz această părere.

C. A. Cantemir a fost căsătorit întâi cu Maria fata Ilincăi Balș, la București, apoi cu Natalia Ivanovna Golovin (după 1738) și în fine cu Sofia Bogdanovna Pasec („Pasicova”) ⁸⁾. În 1772, am văzut că Constantin reclamă prin procură dată fiului său Dimitrie, averea părintească, iar în 1756, (v. m. s.) doi ani după moartea fratelui său Ioniță ⁹⁾ se află în Moldova, evident spre a reclama moștenirea fratelui său, care însă, precum reiese din scrisoarea fiului său (v. m. j.) îi fu refuzată ca supus străin. El trăia până la emigrare, 1736 sau 1738 ¹⁰⁾, la moșia mamei sale, Valea-Seacă din jud. Bacău, nu Roman, precum pretinde fiul său, rău informat, (v. m. j.), de care ne vom ocupa în anexa următoare.

Cel mai mic dintre frați, Dimitrie, fu însărcinat de Münich să prindă pe Domnul gonit, Gr. Ghica, la Șerbănești pe Siret. Domnul însă, prinzând de veste, a trecut Siretul, noaptea, pe o ploae, refugiindu-se la Brăila, iar „Dimitrașco Beizadea n-au cutezat să-l gonească, ce s-au întors înapoi și au lovit Focșeni și cei de ceastă parte și cei de ceea parte, de i-au prădat, de au rămas oamenii cu pieile, numai cu sufletele și au lovit și pre Mira ¹¹⁾ de au luat pe Lupul Aga, ¹²⁾ și pre socru său Mitropolitul Nichifor Sidisu și au dus pre

1) Ibid. 255.

2) Sau 1736 v. m. j.

3) Ed. Acad. Rom. 1925, 74.

4) Cf. Ch. Mannstein, *Beytrag sur gesch. Rusland* v. I. 1724—1744. Hamburg und Bremen 1771, p. 352. Din raportul lui Münnich reiese însă că a intrat abia în ^{2/13} Sept. Munich l-a urmat în ^{3/14}. (Hodoș în *Hurmuzaki*, XVI, 454) v. și studiul nostru „Mănăstirea Golia” în *Bul. Com. Mon. Ist.* 1925, la anul 1739. Neculce precizează: „feciorii lui Antioh Vodă” „au intrat în Iași în anul 7248, Septembrie în două zile (= 12) într'o Duminică” (*Let.* II, 408).

5) Ciobanu, op. cit. 74-5. În dicț. rus *Enfiel. slovar* de Brockhaus și Efron se pretinde că a fost închis din cauza nebuniei prin 17 ani în cetatea Reval.

6) *Let.* l. c.

7) *Hurmuzaki*, IX, I, 671.

8) *Geneal.* 418. Prob. fiica lui Ivan Mihailovici, Admiral, † 1737. (*Enfiel. slovar*).

9) V. m. s. Anexe, doc. 3 note și doc. 9 și *Let.* III, 228. „În Domnia acestui Domn (Matei Ghica, 1753—1786) s-au sevărșit și Beizadea Ioniță Cantemir, care era cu traiful lui aice în Moldova de câți va ani”.

10) Datele se contrazic chiar în petițiile fiului său, dar cu privire la rangul militar, e de preferat 1736.

11) Cătoria Cantemireștilor, (după Ursu Moțoc, primul cititor) care în 1717 să fi fost minată de către Turci și osemintele lui Const. Vodă profanate (Ciobanu, op. cit. 103).

12) Anastase? Nichifor «Grecul» era Mitr. după plecarea lui Antonie cu Rușii.

Lupul la Minih feld-mașal, având el răspundere mai înainte vreme cu Minih când era Sărdar la Orhelu, cu poronca lui Grigorie Vodă¹⁾. Dimitrie a murit, ca secund-malor, la Moscova, necăsătorit²⁾, în 1758 și a fost înmormântat în cavoul familiei din Mănăstirea grecească³⁾.

Cu petițiunea, elegant numită „raport“, a lui D. C. Cantemir este în legătură o anaforauă a boerilor Moldovei din 1775 Aug. 30, privitoare la reclamația Vornicului Pantazi (Câmpineanu) în contra Paharnicului C. Paladi, vărul primar al soției sale, pentru averea Cantemireștilor din Moldova, arătând „și o carti a lui Costantin Belzadi socrul dumisale prin care il face pe dum. deplin cironom“. Paladi răspunde că Constantin Belzadea hainându-se, iar Ioniță Belzadea întorcându-se în Țară a arătat lui I. Mavrocordat Vodă „câtă pagubă și cheltulală i s-au pricinuit din pricina hainlăcului frățini-său, iar acesta i-a dăruit moșile și țiganii fraților săi Constantin și Dimitrie cu hrisov din 7253 (1744—45). Pantazi răspunde că averile hainilor se iau dacă n-au rămas cironomi, dar Const. Belzadea a avut o fiică Măriuța, nevasta lui, „pe care au luat-o dum. Vor. Pantazi în Țara Românească încă fără de vârstă și acolo s-au crescut pâr au venit de vârstă de măritat“. Pantazi pierde după Armeopol V, titlu 8, fil. 342³⁾.

13.

Scrisoarea Banului N. Dudescu către Spatarul C. Paladi, din 1779 Mai 6.

Cuprinsul: Scrie vărului său primar că din întâmplarea vremilor nu s-au „înștiințat de vre-o scrisoare“ și-l cere relații despre familia lui, dându-i și el lămuririle cuvenite. Are 4 fete și un fiu. Scrisoarea o trimite prin omul lui, Ioniță, care vine în Moldova pentru treburile moșiei Grumăzeștii⁴⁾.

„Cu dragoste frățiască și cu multă săn[ă]t[ă]te ne închinăm dumi. Arh[o]n: Spaț[ă]r dorit verișorule.

Intru atâta lungime de vreme și unul pe alt[ul] nu ni-am înștiințat prin vre-o scrisoare, adevărat, un lucru de mare măhniciune iaste aciasta și către o parte și către alta, mai ales rudenie aflându-ne. Dar ce să facem când curgerea vremilor ni-au stătut înpotrivă, a nu fi cu îndemănă ca să cercetăm unul pe altul prin scrisori, iar acum, de vreme ce din mila lui D[u]mnezeu s-au bucurat sufletul nostru de vestirea păcii, nu lipsim cu scrisoarea aciasta prin carea cercetăm de săn[ă]t[ă]te dumi, ca întreagă afându-o să ne bucurăm, dând laudă lui D[u]mnezeu, din a căruia milă și noi ne aflăm săn[ă]toși.

Frate, atâta rudenie avem și noi acolo la Mold[o]v[ă], pe dum: te pohtesc înștiințiază-mă cu vre-o scrisoare ca să mă bucur, împreună cu soț[ia], cu 4: copile și cu un ficior ce ni-au dăruit D[u]mnezeu și cum eu arăt dumi: câți copii avem, așa și dum: să ne înștiințezi câți copii, copile, ați câștigat din mila lui D[u]mnezeu.

Omul nostru, Ioniță, carele vine acolia, pentru treburile moșiei Grumăzeștii, viind și către dum: te pohtesc să-l ajuți la câte o trebuință și cu toată dragostia eu și soț[ia] mia împreună cu copiii noștri ne închinăm dumi: și la tot coprinsul casii dumi: și sănt al dumi: ca un frate și slugă Nec[ul]ai Dud[escu] vel Ban, 1779: Mai 6.

Dumi: doritelor mele verișoare iubite surorilor dnmi: cu multă dragoste și dorire frățiască ne închinăm.“

1) *Geneal.*, 418.

2) Ciobanu, op. cit. 75.

3) *Bul. Muzeului Municipal* 184. Tot acolo (p. 185) „când au venit Belzade Constantin cu Calmășii, în Moldova“ sunt Calmucii lui din 1739.

4) Presupunem cea din jud. Neamț, întrucât între fam. Karagea, actuala proprietară a moșiei și fam. Dudescu-Cantemir era o legătură prin fam. Suțu. Proprietara moșiei din 1900 era Eufrosina Karagea, n. Suțu. (Dict. geogr. și Filitti, op. cit. spițe). Mihail II Suțu Voevod, era fiul Saftei N. Dudescu (v. m. j). Conspiratorul C. Gr. Suțu din Mai 1864 și el fiul Saftei, nu-și desminți deci sângele de rebel al *Dudeștilor*. Mărturisește „ma crédulité et une avengle ambition“ (V. M. Kogălniceanu, *Acte rel. la 2 Maiu 1864*).

In verso: „Cinstitului și miie mult doritului verișor, Dumi: Spat[a]r Costandin Palade, cu dragoste frățiască să să dia.“

„Du[mnea]lui Ban Dudescu, i s-au făcut răspunsu la 21:“

*Pecete în ceară verde*¹⁾ *complet deteriorată.*

Note: Muz. Mun. Iași, Pach. XII, No. 162. Scrisoarea este frumoasă și ar putea să treacă într'o antologie ca model de vechle scrieri românească, deși nu este decât *iscălită* de Dudescu. De acesta ne-am ocupat în câteva rânduri, iar viața și cariera lui se poate urmări în studiile d-lui Iorga, dintre cari cel mai recent, „o prigonire politică sub Fanarioși“, se ocupă în special de N. Dudescu, care într'o inscripție pe o Evanghelie povestește suferințele lui din 1751 supt Gr. Ghica Vodă, închis fiind prin 4 luni în Mănăstirile Znagov, Cotroceni și Văcărești. Evanghelia o închină bisericii făcută de el în satul Stroiești (Argeș) drept mulțămire pentru scăparea lui²⁾. El a avut o lungă carieră boierească, pe care a început-o în 1741 ca al 2-lea Postelnic. Fost stolnic Mare în 1751, Paharnic Mare în 1754, Vistier Mare supt C. Racoviță (1763—4), Vornic Mare supt Ruși (1769—1774)³⁾ îl vedem iscălitnd ca Mare Ban în 1779. Nu mai era în viață în 1788, Sept. 22⁴⁾. Pare să fi fost om inteligent, cu spirit diplomatic și cel mai echilibrat dintre Ducești, dar oportunist în politică, „*nestatornic*“ precum îl crede Arhimandritul Damaschin de Argeș, informatorul tainic al malorului rus Carazin⁵⁾. Se pare că — cu toată pâră lui Câmpineanu — se înțelese bine cu M. Cantacuzino, și el un spirit ponderat, amândoi reprezentând, într'o concordanță de idei, izvorată din interese naționale, boierimea valahă la Focșani în 1772. Avansul făcut Austriei⁶⁾, bănuît ca ipocrit de Thugut, fu făcut și Prusiei⁷⁾. Insuccesele, intermitente, ale armelor rusești, fatalele ilegalități în raporturile cu populația, prea puțina considerație ce se dădea protipendadei autohtone, vor fi slăbit încrederea naivă a boierimei conducătoare și rațiunea va fi luat locul inimel.

Scrisoarea din 1779 ni dă și o prețioasă lămurire genealogică din izvorul cel mai autorizat. N. Dudescu scrie că avea un fiu și patru fete. Tot atâți copii îi dă și spița neamului⁸⁾. Banul Neculai a avut însă încă un fiu, Andrei⁹⁾, mort evident înaintea întreruperii relațiilor cu Pălădeștii din Moldova c. 1774, precum reiese din următorul document, pe care, fiind greu de găsit, îl reproducem aici: „*Vrând Dumnezeu să trăiască Andricu, nepot sfinții sale părintelui Climent și fiu dumisale Nicolae Dudescu biv vel Vistiar, și dăruindu-mi Dumnezeu și viață fil mele Zmaragdi, m'am așăzat ca să ne încuscram cu acești doi copii. Și fiind această moșie de la sfinția sa cumpărată, să aibu a da zestre fiicei mele Zmaragdi, iar pentru altă zestre, cum Dumnezeu va ajuta vreme, așa voi pune și altele trebuincioase, după orânduiala și după] puterea ce-mi va da Dumnezeu la acea vreme. Mih. K. Vel Vist*¹⁰⁾. Cuviosul părinte Climent nu este altul decât strașnicul turburător al odihnei Domnilor, C. Dudescu, iar tatăl Zmaragdei, firește M. Cantacuzino. Într'o inscripție, care să se fi aflat la biserica sf. Apostoli din București, se menționează, în 1787 Iunie, ca răposați „*Smăranda și Andronic*“ din neamul Duceștilor¹¹⁾, credem că sunt aceștia, iar

1) Deși „*conte*“ și Ban, Dudescu nu îndrăznea să întrebnițeze, supt Ipsilanti, ca M. Cantacuzino supt ruși, ceară roșie rezervată Domnitorului (v. Let. II, 411).

2) *Anal. Acad.* 1925, 377—8 (v. și m. s.).

3) *Ibid.* și Iorga *Stud. și Doc.* VIII, XXXVIII.

4) *Urechia, Ist. Rom.* VII, 522.

5) *Geneal.* 155.

6) v. m. s.,

7) Zegelin, solul Prusiei către Rege: „dealtfel s-a adresat și boierimea Moldovei și Valahiei către mine, cerând intervenția Majestății Voastre regale pentru ca soarta ei să devină suportabilă. (Iorga, *Fragmente*, II, 68).

8) O. G. Lecca, *100 case*.

9) Sau Andronic.

10) Iorga, *Ist. Lit. Rom.* în sec. al XVIII-lea, II, adausuri, etc. 53—4.

11) Lecca, *Fam. boerești rom.* 210, cf. Bilciurescu, *Mănăstirile din Rom.* 253.

Smaranda, care nici în 1708 nu era căsătorită, era o *altă* fiică cu acest nume a lui Mihai Cantacuzino. Fiul în viață, menționat în scrisoarea din 1779 este faimosul risipitor, „contele“ Constantin, născut c. 1768¹⁾, despre care se poate spune că a perit pomenirea lui *cu sunet*. Anecdotele despre el sunt numeroase, dela bătaia pe tălpi dată unui școlar neamț nevinovat²⁾, până la dîneul dela Principele Kohary, guvernatorul Budapestei, unde s'a desbrăcat de două șaluri prețioase dăruindu-le vecinilor de masă, rămânând însă, cu capul ras într'o postură ridicolă³⁾; de la risipa de 75000 de galbeni (c. 3—400 milioane de lei actuali) cu o călătorie la Paris⁴⁾, până la jenanta punere supt epitrople, căsătorit fiind și având copii⁵⁾. Toțiș acest *grand seigneur*, care — și aici victima contrastelor vieții — a ajuns din Mare Logofăt în tinerețe, Căminar la bătrânețe⁶⁾, a avut un merit mare, cel de a fi apropiat cultura noastră, atunci orientală, de cea occidentală și de a fi reprezentat neamul nostru cu fast în străinătate, făcându-l mai cunoscut. La Paris „a știut să captureze atențiunea generalului Bonaparte și să-l intereseze de soarta țării noastre, până a-l decide să trimită la București pe generalul Sebastiani.“ Tot acolo a ospătat de multe ori la masa lui pe întâlul Consul și pe generalii Republicei; Madame de Récamier nu s'a ridicat nici odată dela masa lui, fără să găsească sub șervet un diamant, sau un rubin⁷⁾. Atențiunea, care i se arată la Budapesta, de a fi invitat de Principele Kohary⁸⁾, înainte de a-l fi vizitat și aceia de a fi fost invitat la balul Curții din Viena⁹⁾ (1814/15) (oraș în care va fi rămas după cura lui din Baden, din 1913, când până la Viena fu întovărășit de contele de Lagarde¹⁰⁾, cunoscutul publicist) arată considerațiunea de care se bucură C. Dudescu dincolo de hotare. Până și Kreuchely, consulul Prusiei la București, fiind vorba de numirea unui Domn pământean, în 1822, scrie despre Dudescu: „je ne pourrai[s] à cet effet proposer que le seul logothète Dudesko“. Născut din una dintre principalele familii, a consumat averea lui considerabilă, nu numai cu călătorii și femei („sans lesquelles on ne peut se panser en Valaque“ — sic —) dar și cu binefaceri; laudă integritatea și talentul lui, precum și cunoașterea legilor și obiceiurilor țării; în timpul revoluției (din 1821) n-a părăsit țara; un atac de apoplexie i-a luat uzul picioarelor; n-are decât o fiică, căsătorită Cariboglu¹¹⁾. În 1786, Lady Craven, vizitând pe Mavrogheni în trecere prin București, făcu acolo cunoștința fiicei lui N. Dudescu, care purta costum național, boieresc, pe cap având o căciuliță de zibelină; vizitează și „parcul englez“ al bătrânului N. Dudescu „un moș cu lungă barbă albă“; pare rău întretinut. Revede acolo pe tânăra Dudescu, care de bucurie o copleșește cu sărutări¹²⁾. Pare să fi moștenit, ca și Constantin bonomia tatălui, care se manifestă și în duloasa scrisoare către C.

1) V. anexa No. XIV.

2) Sulzer, III, 234.

3) Iorga în *Hurmuzaki*, X, 550, după Lagarde.

4) *Ibid.* 134.

5) 1798 (Urechia, *Ist. Rom.* VII, 499) și 1803 (Iorga, op. cit. 552).

6) Iorga, *ibid.* 517. Supt Ruși (1806—1812) a fost chiar Caimacam de Craiova, pentru 1000 galbeni, dați cumnatei generalului Enghelhart, vice-preș. Divanului (*ibid.* n. 1) Contele de Langeron însă pretinde că l-a costat 3000 de galb. și că era „le plus mauvais sujet de la Valahie, dangereux même par ses opinions et par ses liaisons, et qui du temps de Prince Ypsilant avait dû avoir la tête compée pour une correspondance avec Passevan Oglu“ (*Hurm. suppl.* I, vol. III, 383). Este suficient să ni dăm seama că Langeron era legitimist, iar Dudescu avu raporturi cu Napoleon, ca să apreciem obiectivitatea acestei păreri. De Lagarde îl descrie altfel: „esprit délié, et souvent profond, bon et fastueux.“ (Iorga *Hurm.* X, 549).

7) Ghica, scrisori, II, 127—8.

8) † 1826; fiica lui, Maria Antonia, căs. cu Pr. Ferdinand de S. K. Gotha, a fost o străbunică de pe mamă a Regelui nostru Ferdinand și de la acest Ferdinand a trecut numele de botez până la Regele nostru. (*Arh. Geneal.* II, 16 și 19).

9) Iorga, *Stud. și Doc.* VIII, 169—70.

10) Iorga în *Hurm.* X, 549.

11) *Ibid.* 153.

12) Ionescu-Gion, *Din Ist. Fanarioșilor*, 213—4, după memoriile Englezei.

Paladi. După doi ani, în 1788, N. Dudescu este pomenit ca răposat, într'un hrisov dat gine-
relui său Beizadea Gr. Suțu ¹⁾. După spița neamului, soția lui Suțu se chema *Safta*. Sora
ei *Elena* a fost căsătorită cu poetul *A. Văcărescu*, († 1798), fiul cronicarului ²⁾ și iscăll,
grecește, în 1810: „*Elena contesa Dudescu*“ ³⁾. O altă soră, *Marița* ⁴⁾, s'a logodit în 1784 cu
Gh. Bengescu ⁵⁾ și în fine a patra filcă a lui N. Dudescu, *Maria* a fost soția lui *Scarlăt
Ghica* ⁶⁾, nepotul de frate al lui Gr. Al. Voevod ⁷⁾. *N. Dudescu* era căsătorit cu *Anița*,
filca lui *N. Știrbei* și a *Aniței Goleșcu* ⁸⁾. Fratele ei, *Radu*, adoptat *Goleșcu*, strămoșul
Goleștilor de azi, a fost episcop al lui *C. Dudescu*, singur în 1798 și cu *Barbu Știrbei* în
1803 ⁹⁾. *Beizadea I. Ghica* ni-a lăsat o interesantă descriere a casei *Dudeștilor* din Bucu-
rești, încunjurată de proprietăți, cari începeau dela Sfinții Apostoli și se întindeau până la
podul Calicilor, aproape de Antim ¹⁰⁾. Ele erau un dar al lui *C. Brancovanu* ¹¹⁾. Casa *Dudeș-*
tilor este amintită și în cântecul lăutarilor: „*Ienăchiță Văcărescu, șede 'n poartă la Dudescu*“
etc. Adecă în foșorul deasupra porții monumentale ¹²⁾. De *Elena Dudescu*, văduva lui *Văcă-*
rescu, își amintește *Ghica* că „nu lipsia nici odată de a-mi zice: vino să te sărut evghenisul
mamei, că eu când mă gândesc la evghenia familiei noastre, uite îmi vine amețea!“; pre-
tindea că-i înrudită, „*chiar cu Maria-Tereza*“ ¹³⁾. Este cea mai acută manifestare de gran-
domanie în familia aceasta și dacă n'am putea să o constatăm și la ginerele lui *Antioh Cantemir*,
C. Dudescu, am putea să presupunem că ea avea din punct de vedere ereditar o sursă comună
cu cea a ultimilor *Cantemir* ¹⁴⁾. În orice caz, alianța aceasta va fi contribuit la sporirea ei.
Titlul de Conte al Imperiului, greu de dobândit pe vremile acelea, dar pe care părintele ge-
nealogiei române, *M. Cantacuzino*, am văzut că-l ia drept autentic, în contradicere cu *Sul-*
zer ¹⁵⁾, care se crede bine informat, nu putea să lipsească orgoliului acestei vechi și nobile
familii, care, fără să fi domnit, a dominat. Adresatul scrisoarei, *Spatarul C. Paladi*, fiul
Domniței *Anița Cantemir*, a urmat și el, în mod fatal, cursul evenimentelor. Fără să știm
dece, dar evident simțindu-se compromis în războiul ruso-turc din 1788—92 se hotărâ, ex-
plicabil la fiul unei *Cantemir*, să emigreze și scoase moșiile sale la licitație. Următoarea
însemnare, dela începutul secolului trecut, privitoare la ei, merită să fie reprodușă: „*După
închierea păcii între poarta othomanicească și Rosiia, care s-au întâmplat la let—1792* ¹⁶⁾,—
viind *Domn Alexandru Moruzi Vvod*: s-au făcut sudit rusăscu vânzându-și toată averea
prin *Sultan mezat*. S-au și disfăcut cu totul de patria-sa, ducându-să în țara nemășcă,
și de acolo să să ducă în *Rosiia*, apoi șaziind acolo aproape de un an și chelluind mai
tot cea avea au scris răposatului *Logf. Con[stan]d[in] Paladi* ¹⁷⁾ că voește a-să dis-
sudiți și să vie iar în *Moldova*, rugându-l să cerci de să poate aceasta, a-să dissudiți și

1) Urechia, l. c.

2) Lecca, 100 case.

3) Iorga, *Stud. și Doc.* VIII, 52.

4) Lecca op. cit.

5) Iorga op. cit. 8.

6) Lecca, op. cit.

7) *Geneal. Cantac.* 405; «s-a însurat cu fata Dvornicului *Nicolae Dudescu* ce este și *Grof de Austria*».8) *Filitti*, op. cit. spița *Goleșcu*.

9) Iorga op. cit. XXXIX.

10) *Ghica*, op. cit. II, 127.11) *Ionescu-Gion*, *Ist. Bucureștilor*, 369.12) *Ionescu-Gion*, op. cit. 696 și n. 4.

13) Op. cit. III, 169.

14) V. m. j. anexa XIV, note.

15) III, 234.

16) 29 Dec. c. v. la Iași.

17) Vărul lui primar, fiul lui *Ioniță P.* † 1770, Feb. între *Kiev* și *Nijni Novgorod*, pe drum la *Moscova*. (*Arh. Rom.* I, 253). El e înmormântat în biserica Grecilor din *N. Novgorod* (*G. Antonovici*, *Doc. Bârl.* III, 293—4).

asa cercându-să și aflându-să, că să poate, i-au făcut mijlocire a-l aduce iarăși cu toată casa. Vr'o 3 = 4 = luni l-am ținut în casă în Iași și la Tutoești copiâi, după aceasta au stat răposat[ul]: Logf: Costandin Paladi cu toată vârtutea și cu multe rugăminți cătră cei cea cumpărat la Sultan mezat lucrurile sale și le-au înturnat înapoi, precum casile de la Visteri Răscărachi (sic), Țigani dela Stol[ni]e Co[st]an[d]in Ca[ș]ichi și în scurt, tot cea vându-să la mezat, prin silința boerului Cod: Paladi s-au luat înapoi...» „Prothimia au fost de 14 luni¹⁾).

14.

**Scrisoarea ultimului Cantemir către senatorul Sergheie S. Kușnicov²⁾
președintele Divanurilor Principatelor Române, din 1809 Septembrie 20.**

Cuprinsul: Cere scuze că, pe motiv de boală îndelungată abia acum îi răspunde la scrisoarea din 15 Oct. 1808, prin care fusese înștiințat de plecarea Stolnicului (C.) Câmpineanu la S. Petersburg. Acesta s'a întors, iarna, prin Moscova. Reclamă moșiiile din Moldova, părăsite în 1736 de tată-său, Beizadea Constantin, care, având așezarea la Valea-Seacă, le-a lăsat numai în grija surorii sale, Domnița Ana Paladi, mătușa reclamantului. Trimite o procură Vornicului T. Balș pentru căutarea averii, și o scrisoare către Divanul din București.

„Excelența Voastră, Stimate Domn Sergheie Sergheievici: Scrisoarea Excelenței Voastre, din 15 Octombrie anul trecut, în care îmi anunțați plecarea la Sanct Petersburg a Stolnicului Câmpineanu, am avut onoarea s'o primesc. Câmpineanu a plecat înapoi, iarna, prin Moscova. Dorința mea a fost să vă aduc de mult mulțumirea mea călduroasă pentru concediul lui, iar dacă până acuma am întârziat cu răspunsul meu și mulțumirea mea către Excelența Voastră, cauza este boala mea îndelungată și niște împrejurări ce mă îngrijorează. Cu privire la cele ce v'au fost prezentate de Divanul valah, eu păstrez totdeauna în dorința mea folosul și fericirea rudelor mele, dar poate Divanului nu-i sunt cunoscute, dela distanță, împrejurările mele, de ce pot dispune în privința averii mele, și de aceea am onoare să explic Excelenței Voastre: eu am în Moldova, în diferite județe, destule moșii lăsate de părintele meu, la plecarea lui de sub stăpânirea guvernului turcesc în Rusia, pe care nimeni n'are dreptul acolo să și-le însușească, deoarece astăzi supt protecția fericită a celui pământ de monarhul rus, și cu ocazia referatului binevoitor al Excelenței Voastre, eu pot prin aceasta să vă explic dorința mea ca prin conducerea ocârmuirii, ce este încredințată Excelenței Voastre să intru în dreptul stăpânirii, ce-mi aparține, a acelor moșii și sate, care au aparținut din vechime strămoșilor mei și au fost lăsate în anul 1736 de tatăl meu; vă rog cu multă supunere să dați porunca Dumneavoastră Divanului de acolo, să cerceteze despre aceasta după cea mai strictă dreptate a legilor ortodoxe, care au fost acolo totdeauna, ca eu, din cauza timpului îndelungat, să nu fiu lipsit de ceea-ce-mi aparține, căci tatăl meu, Beizade Constantin Cantemir, și-a părăsit casa în ținutul Romanului, în satul un-guresc cu numele de Valea Seacă și sate în alte județe și un număr nu mic de țigani robi, toate acestea le-a dat în grija surorii sale drepte, Domnița Ana, măritată cu boerul Paladi, dar nu ca să rămâe moșia în neamul lor, ci numai cu ocaziunea plecării lui

1) *Bul. Muz. Mun. Iași*, XII, No. 199. Pe aceeași coală următoarele însemnări: «Alexandru Ioan Mavrocordat, domnind doi ani, au fugit la 1787, Ghenar 28. Alexandru Ioan Hyspilante Vvd, venit la 1787, Mart 1, prin menzil (relais) au domnit 16 luni și îndată, stăpânirea Nemților l-au luat și Hanul turcescu pentru că la 1787, Avg. 15 = au venit Ferman că s-au stricat pacea între poarta turcească cu Rosiia».

2) Vechiu neam nobil rusesc din sec. XVI. Senatorul s-a născut în 1765 și a murit în 1839. (*Brockhaus și Efron*, op. cit.).

în Rusia. Eu, din partea mea, trimit o anumită procură boerului și vornicului Teodor Balș, pentru căutarea averii ce-mi aparține, iar pe Excelența Voastră o rog supus, să mi facă dreptate, ca să fiu înștiințat despre toată averea ce-mi aparține și să mă pot folosi de ea, după dreptul tuturor acelor ce și-au părăsit patria.

Alăturerez la aceasta o scrisoare către Divanul din București; vă rog cu supunere să dispuneți ca să fie dusă acolo, iar eu în așteptarea primirii celor ce-mi aparțin, mă recomand nepărăsirii Domniei Voastre și rămân Stimate Domn, totdeauna cu perfectă stimă, supusă slugă a Excelenței Voastre, Prințul Dimitri Cantemir.

Septembrie anul 1809, S.-Petersburg.“

Note. Scrisoarea a fost publicată în deosebit de interesanta colecție: „*Trudă bessarab-scoi gubernscoi ucenoî arhivnoi commssii*”¹⁾, vol. III, 1907, 485—6 și o reproducem atât pentru interesul ei, ca emanând dela ultimul Cantemir, cât și din cauza că rara colecție nu poate să fie utilizată la noi decât de puținii cunoscători ai limbii rusești. Ea se află în Arhiva Senatorilor, cari au prezidat Divanurile Moldovei și Țării-Românești din 1808—1813, în dosarul No. 404 supț titlul (rus.): „*Despre apărarea și protejarea rudelor Prințului Cantemir, ale Conșilor (sic) Dudescu și G. Timpiniani (sic) din 29 August 1808, pe 31 file*”, și este publicată cu următoarea introducere:

„Prințul Dimitrie Constantinovici Cantemir, bolnav și trăindu-și ultimele zile la Petersburg dela începutul²⁾ operațiilor militare la Dunăre (1804), a rugat, neîncetat pe nepotul său direct, Stolnicul Constantin Câmpineanu, ce locuia în Valahia, să vie la Petersburg, promițând că-i va fericii toată familia lui. Prințul voia să-i încredințeze nepotului, să stăruie pentru găsirea și restituirea moșiiilor neamului Cantemireștilor, din Moldova, dar Câmpineanu, pasionat pentru activitatea socială, nu găsea timp să vie la Petersburg. Presupunând că pricina întârzierii venirii nepotului, ar fi oarecari întrigi ale boierilor interesați, prințul Dimitrie recurse la protecția ministrului Afacerilor Străine, contelui Nicolae Petrovici Rumianțov³⁾. Acesta din urmă nu întârzie să-i scrie prințului Prozorovski, însărcinându-l să protejeze pe rudele prințului Dimitrie, conșii Dudescu și domnii Timpiniani (Câmpineanu). Neavând despre ei nici o știre, Prozorovschi rugă pe Cușnicov „să cerceteze despre ei, cu deamănuntul, unde trăesc, cu ce se ocupă, ce fel de avere au și ce purtare”, și să-l anunțe despre toate acestea, iar la nevoie — „să nu-i lipsească pe ei de apărare și protecție”. În timpul locuirii la București, Cușnicov adună următoarele știri despre rudele lui Cantemir. Contele Nicolae Dudescu, după moartea sa, lăsă un fiu și o fiică. Fiul Constantin, care i-a fost recomandat lui Cușnicov din parte bună, avea titlul de Logofăt și ocupa postul de Mare Logofăt al Valahiei de Sus. Era în vârstă de 40 de ani; averea lui era foarte mare: el avea în Valahia sate, case, grădini ș. a. Scarlat Câmpineanu, care pe atunci era răposat, și fratele lui, Constantin Câmpineanu erau săraci. Răposatul Scarlat lăsase 10 copii, care în acel timp, primiau educația la București, în casa neamului Câmpinenilor, unde trăiau cu mama lor — soția lui Scarlat. Fiul cel mai mare, numit Alexandru — era „învățat desăvârșit în limba elino-greacă” se distindea printr’o purtare foarte bună și la vârsta de 20 de ani fu numit Ispravnic la Buzău, ca ajutor al unchiului său Constantin, care era tot Is-

1) Supt direcția d-lui I. N. Halippa, Chișinău 1900, 1902 și 1907. Traducerea o datorim amabilității d-rei E. Cazacu, licențiată în litere.

2) Prob. eroare de tipar, întrucât ordinul p. ocuparea Principatelor se dă abia în 16 Oct. 1806. (Xenopol, Resboaele dintre Ruși și Turci, 1880, 191).

3) Sic. E interesant, că această scriere greșită a numelui, se află până și într’o carte rusească. (v. m. s. anexa 11, note).

pravnic, dar cu titlul de Stolnic. Intre acestea, către Septemvrie 1808, principele Dimitrie Cantemir scrise din nou lui Constantin Câmpineanu, rugându-l să vie fără întârziere la Petersburg; cu scrisoarea trimise doi servitori, ca să-l însoțească pe Câmpineanu în Rusia. Acesta din urmă se hotărî în sfârșit să plece, după ce primi încuviințarea Divanului și a lui Cușnicov, foae de drum și pașaport dela prințul Prozorovski însuși, și leafa de Ispravnic pentru trei luni înainte. Intre altete, Divanul valah, dând încuviințare de plecare lui Câmpineanu, nu pierdu ocaziunea să prezinte lui Cușnicov o cerere, rugându-l să-i amintească prințului Cantemir, că, afară de Constantin Câmpineanu, prințul mai are încă două moștenitoare, tot atât de apropiat înrudite ca și acesta, și anume două nepoate, a căror existență poate nu-i este cunoscută prințului, dar care sunt în vârsta măritişului, sunt mult mai sărace decât Câmpineanu și n'au nici părinți, nici speranță de a moșteni, dar în acelaș timp au câștigat stima și compătimirea nobilimei valahe, prin calitățile lor superioare." Cușnicov împlini însărcinarea Divanului, trimițând prințului în original, întâmpinarea Divanului. Deabia peste un an Cușnicov primi răspunsul dela prințul Cantemir."

Note: Cu privire la acest ultim Cantemir, care, spre onoarea rasei noastre, după o înstrăinare de aproape 100 de ani (1711—1809) a familiei 1), își aduce aminte de rudele sale din Țara Românească, reproducem următoarea parte din prețiosul studiu al d-lui Ciobanu „Cel din urmă reprezentant al familiei Cantemireștilor în Rusia, Dimitrie Cantemir, fiul lui Constantin și nepotul direct al lui Antioh Cantemir, fostul domnitor al Moldovei, după o carieră strălucită în armata rusă și după campania în țările românești la 1771, în care el ia parte, înnebunește, fiind urmărit de ideea că el este domnitor al Moldovei. În acest an 1, ca colonel în armata rusă, se retrage din armată și cu toată boala lui pretinde la avere Cantemireștilor, ceea ce îl face pe Șerban 2) să facă o plângere polițai-maistrului Moscovei, în care pretinde că moșiile, donate de coroană tatălui său, nu pot să treacă la o altă linie, decât cu îngăduirea imperială. Cu toate acestea nepotul său „găsindu-se acum în Moscova, înebunit“ îl amenință, iar el se teme, sau de „sfârșitul zilelor“, sau de o regretabilă legitimă apărare. Dealtfel Șerban și frate-său Matei au dăruit o casă și o moșie lui Constantin tatăl lui Dimitrie. Dimitrie moare în 1820 3). Baier (Beer) 4) pretinde că el ar mai fi avut doi frați, Scarlat și Costantin, din prima căsătorie a tatălui său 5). Baier confundă, evident, pe aceștia cu frații Scarlat și Constandin Câmpineanu, nepoții de soră ai ultimului Cantemir. În traducerea părții privitoare la D. Cantemir Voevod, din cartea lui D. Bantăș-Kamenskii 6), d-nul Victor Gervescu ne mai dă următoarele date despre ultimul Cantemir: a fost colonel, decorat cu ordinul sf. Gheorghie în gradul de cavaler, s'a distins prin bravura sa în războiul din 1771, a fost „lovit de o boală grea, care a avut influență asupra puterilor lui sufletești“ și a avut o soră căsătorită cu boerul „moldovean“ 7) Câmpineanu de la care a avut doi filii în garda imperială. Curios este că numai acest pasaj nu este cuprins în ediția a doua a cărții lui Bantăș, aflătoare în proprietatea noastră 8). Să fi fost în ed. întâia și să' fi suprimat Bantăș în ed. a doua, din cauza aluziei transparente la caracterul

1) Petrecerea tatălui său în Moldova a fost de scurtă durată.

2) Fiul lui D. Cantemir, unchiul lui de văr primar.

3) p. 73.

4) *Istoria o jizni i dielah Moldavscago gaspodaria eniazia Constantina Cantemira*, Moscva, 1783.

5) Ciobanu, op. cit. 74.

6) *Dieiania znamenitih polcovodjev ministrov Petra velicago*, Moscva, 1821.

7) Op. cit. 20.

8) Cumpărată în timpul războiului (1916—18) — anticarul Kupperman din Iași refuzând banii, fiind lipsit de hrană — cu un cocoș, 20 kg. făină de popușoi, un rând de haine vechi, trei cămașe, cinici perechi pe ciorapi și șapte cărți diferite, având atunci valoarea de c. 100 Lei! Cartea, legată în piele, aparținuse lui «Prince G. Cantacuséne».

boalei, poate în urma intervenției Cămpinenilor? Ce privește boala, ea nu se manifestă de loc în scrisoarea de față. Să fi considerat Rușii aspirațiunile *legitime* ale Cantemireștilor asupra Scaunului Moldovei ca bolnăvicioase, sau, întrucât tatăl și fiul au fost — se zice — bolnavi de nervi avem a face cu o boală *ereditară*, poate de pe mama lui Constandin, fiica aceluia *D. Ceaur*, care „*muri cumu-i mai rău, în dubă, frențit*“ ? 1) Numai cercetări speciale în Rusia, acum imposibile, ne-ar putea lămuri. Cu acest prilej constatăm că atât spița d-lui Gervescu, cât și cea a d-lui Lecca 2), nu cuprind pe învățatul și cel mai mare fiu al lui Scarlat Cămpineanu, pe *Alexandru*, precum nu știm cum se chema al 10-lea lui copil și de care două nepoate, în același grad de înrudire, este vorba în scrisoarea din 1809. N'ar putea să fie în același grad de înrudire decât surori ale fraților Scarlat și Constantin, presupunem însă că e vorba de două fiice nemăritate ale lui Scarlat, iar calitățile lor „*superioare*“ ar indica originea comună cu marele suflet și patriot I. Cămpineanu. Una dintre cele cinci fiice ale lui Scarlat, a fost soția lui Matei, nepotul de fiu a lui Matei Cantacuzino 3) și al Zoței Dudescu, de cari ne-am ocupat mai sus.

Relativ la modul cum s-a distins ultimul Cantemir în războiul din 1771 (v. m. s.), ne lămurește o veche publicație germană 4): „*Der Obriste Prinz Kantemir, wurde sogleich mit einem Regimente Husaren und einiger schweren Reuterey zum Angriffe Kommandirt. Er griff auch den Pascha, welcher ihm am nächsten stand, an, warf ihn über den Haufen, und verfolgte die Flüchtigen bis an die Gärten von Flamund* 5). *Der Generallientenant und der Ritter Kamenskoj, warf sich zu gleicher Zeit auf das Korps der beeden andern Paschen, brachte solche zum Weichen, und trieb sie gegen den Grafen Soltickow hin; dieser empfieng den Feind überaus gut, machte viele nieder, und jagte einen Theil der Türken nach Olta, den andern aber nach Turna zu, in die Flucht. Diesen letztern begegnete zu ihrem Unglücke der Obriste Prinz Kantemir, 6) welcher vom Verfolgen zurücke kam, und fieng hier vom nenen au eizuhanen.*“

157).

Copia scrisoarei lui Ioniță Cantemir dată surorii sale Anița, din 1730 Ianuarie 6.

Cuprinsul: S-a învlt cu sora sa Domnița Anița să-i dea 200 oi aflătoare în Țara Românească, pe cari N. Mavrocordat Voevod le dăduse pe mâna cumnatului Dudescu. Nu știe dacă Vodă îl va primi.

„Suret dipe zapisul răpăosatului beizade Ioniță Cantemir scris din lt. 1730, Ghen. 6. Datam scrisoare mia la m[â]na preaiubitei mele surori Domnițai Anițai, precum să să știe, că viindu eu la Moldova, ni-am împărțitū toate vitile câte s-au aflat și în Moldova și în Țara Românească, ș-au rămas asupra mia din vitile ce sintū la Țara Românească să-i dau parte surorii mele 200 oi și macar că după diiata răpăosatului părintelui nostru i să vinia să-ia mai multū, dar văzindū slăbiciune me, au lăsatū și s-au

1) Let. II, 248, — frențit = boală franțuzească.

2) Op. cit.

3) Fiul lui, Neculai, Spatar, fratele Dinului de mai sus, era căs. în Mold. cu Casandra, fiica lui Ioniță Paladi Mare Log. († 1770) și a Ecaterinei, C. Balș, Mare Vornic (*Acad. Rom., Creșterea colecțiunilor*, 1911, 144—5 și stud. nostru din «*Arhiva*» din Iași, sus menționat). E de mirare că M. Cantacuzino a comis o eroare genealogică privitoare la contemporani și rude. Dealtfel se și contrazice. (P. 290 și 421).

4) *Geschichte des gegenwärtigen Krieges zwischen Russland, Polen und der ottomanischen Pforte. Dreyssigster Theil.* Frankfurt und Leipzig, 1774, 37.

5) = *Flămânda*, dincolo de Dunăre, localitate devenită istorică prin trecerea curajoasă a Dunării de către armata noastră în 1916, comandată de generalul Averescu.

6) Subinierile sunt ale noastre.

7) Anexa aceasta și cea următoare din eroare n'a fost pusă în ordine cronologică.

uat parte ca și ceilalți fraș[i] Acmu dar mergând eu iarăși la Țara Românească să aibu a le da ori unde ar poronci fiindu că este driaptă parte Mării sale, dar de să va întâmpla și nu mă va primi Măriiia s[a] Neculai Vodă ca să mergă eu în Țara Românească, să aibă a le da Dumn[ea]lui cumnatul Dudescul, de vreme ce di cândă am lipsit eu din Țara Românească, li-au datu toate vitile la mâna Dumsale Măriiias[a] Neculai Vodă și de toate oile ci-am lăsat la Țara Româniască sintă 863 și am dată această scrisoare la mâna surorii mele Domnișii Anișii, ca să aibă a-ș lua driaptă parte sa 200 mii oi, ori dela mine, ori de la soara (sic) noastră Domnița Marie.“

1730, Ghen. 6.

Note: Scrisoarea a fost publicată în Bul. Muz. Municipal, Iași, 1924, 182 și se află în colecția d-lui Ghibănescu. Din ea ar reieși că Ioniță Cantemir nu era în raporturi bune cu N. Mavrocordat Domnul Țării Românești ¹⁾, cu toate că petrecuse în domnia acestuia acolo, în 1728 ²⁾, ceiace n-ar fi de mirare în urma dușmăniei dintre Neculai Vodă și Dimitrie Vodă Cantemir ³⁾, unchiul lui Ioniță. Lipsa din Țara Românească a lui Ioniță a avut loc între 1728, Aug. 18 și data documentului de față. Poate că au contribuit la tensiunea aceea și retele raporturi dintre N. Mavrocordat și M. Racoviță Voevod, unchiu prin alianță a lui Ioniță, pe care l-a scos din Domnie în 1726.

16.

Traducerea diplomei Academiei din Berlin prin care D. Cantemir este numit membru al ei, din 1714, Iulie 11.

„Prezidentul, Viceprezidentul și conducătorii Academiei Regale a Prusiei, din Berlin, la toți câți îi interesează aducem spre știință și încredințare.

Dacă a fost o vreme când parnasul (după zilele grele, prin care a trecut, și după furtuna grozavă stărnită de un dușman năvălitor) s'a putut spune că a înflorit din nou, înălțând până la ceruri vârful său cel încărcat de frunze, apoi aceasta se potrivește cu drept cuvânt timpurilor noastre fericite. S'au întors veacurile norocoase, când răsplata și cinstea se văd înapoiate, întocmai ca mai înainte, învățaților și celor cu în-deletniciri nobile. De aceia pornesc la luptă, din cât se poate ține minte (ab annorum memoria) talentele cele mai puternice și cuprinse parcă de un foc sacru, se silesc cu avânt să transmită cât mai departe facla primită dela înaintași.

Zelul sporește la cei ce se iau la întrecere prin studii, și în propășiri neîntrerupte se încadrează pe fiecare zi tot maimult. Acestor propășiri le arată recunoștința lor cei mai mari regi, care cu vaza și mijloacele ce au, ajută încercările celor, care năzuesc către bunuri așa de înalte, însă nevrând numai să ațâțe hărnicia unuia și altuia, ei pun ca într'o linie de bătae rânduri întregi de învățați mobilizați întru doborîrea mai cu succes a ignoranței.

Un singur lucru mai rămăsese, ceia ce știm din cărți că a visat și Plato: „*ori filosofii să fie regi, ori regii să fie filosofi*“. Inșă și aceasta, lucru mai mult de dorit decât de sperat pe vremea când știința se socotia un apanagiu regal în slujba mai mult a lui Marte decât a Minervei îl vedem cu mirare acum împlinit, odată ce Prea Măritul și Prea Innălțatul D. Cantemir, Prinț al Sfântului Imperiu rusesc, și Domn e-reditar al țării Moldovei, pildă pe cât de rară pe atât de vrednică de laudă, binevoește

1) 1714—15; Nov. 1716 și 1719—30.

2) V. m. s. Anexe doc. 2.

3) V. în privința aceasta studiul lui A. Mavrocordat în «*Arhiva*» din Iași, V, 184-5.

să adauge numele său strălucit lângă al cercetătorilor de știință și alături de noi să aducă Academiei noastre o strălucire și o podoabă de seamă.

Cu drept cuvânt ne fimem fericiți și plini de tot respectul ne arătăm recunoscători pentru bunavoința Prealăudatului Prinț atât de priincioasă nouă și studiilor noastre. Iar ca să rămână un semn obștesc al acestui lucru, după hotărârea Adunării trecută în acte și în urma împuternicirii date nouă de către Prea-Măritul fondator, am întărit diploma de față cu iscălitura cuviincioasă și cu pecetea cea mare a Academiei. Dată la reședința doroteopolitană din Berlin la 11 Iulie, anul mântuirii 1714.

I. C. Schott

Sfetnicul Prea Măritului și Prea Puternicului Rege al Prusiei pentru Arhive și Bibliotecă și p. t. vice-prezident al Academiei Regale

Note: Diploma aceasta, în orig. latină, a fost publicată întâi de Bayer în a sa ist. a vieții și activității lui D. Cantemir, Moscova, 1783 ¹⁾. Ea a fost reprodusă de T. Codrescu în „*Buciumul Român*” ²⁾ și în fine a fost publicată de d. Ciobanu în studiul menționat ³⁾. Credem că merita să fie tradusă, nu numai pentru că este primă diplomă dată unui Român de către o Academie, chiar străină, dar și din cauza stilului greoi, pseudoclassic, greu de înțeles în original. Pe vicepreședintele Academiei, care iscălește, I. C. Schott, îl găsim trecut în „*Allgemeines Gelehrten Lexicon*” de Ch. Gottlieb Iöcher, din 1751. Schott (n. 1672, † 1718 Dec. 12) a fost un numismat, care și câștigase învățătura atât în țară cât și prin călătoriile în Franța și Anglia. Specialitatea lui, neîntrecută nici de Morellus, era să copeze cu penița monetele vechi. A lăsat câteva publicațiuni. *Academia din Berlin* a fost fondată în 1700, de către Regele Frederic I după proiectul marelui Leibniz (n. 1646, † 1716) prin influența ce o avea asupra spiritualei Regine Sofia Charlotta, a doua soție a Regelui. Inaugurarea însă, a avut loc abia în 1711, Leibniz fiind întâiul ei președinte. Întâlnirii lui cu Petru cel Mare, în 1711, în tabăra din Torgau, se datorește și fondarea Academiei din Petersburg, deasemenea după proiectul lui. Incercarea lui de a fonda o Academie la Viena cu ajutorul Prințului Eugen de Savoia, se izbi de rezistența Iezuiților și ea n'a fost inaugurată de cât drept omagiu postum pentru Leibniz, 200 de ani de la nașterea lui, în 1846, când s'a inaugurat și soc. regală de știință din Lipsca (Leipzig), orașul lui natal. Că diploma pentru Cantemir nu este iscălită de Leibnitz, se explică atât prin împrejurarea că nu locuia la Berlin, ci la Hanovra, de unde era și Regina Sofia Charlotta, ⁴⁾ cât și prin vârsta lui înalțată.

Din izvor rusesc se confirmă că Leibnitz a contribuit la hotărârea lui Petru I de a crea o academie, hotărâre manifestată prin rezoluția din 11 Iunie 1718 pe proiectul unuia dintre sfătuitoarii lui strălăi, Heinrich Fik: „*sdelati academiui*” (să se facă o Academie) etc. Ea nu s'a inaugurat însă decât după moartea lui Petru, în 12 Nov. c. v. 1725 ⁵⁾. La fundarea ei va fi contribuit desigur și d. Cantemir cu sfaturile lui, mai ales după ce s-a mutat la Petersburg ⁶⁾, dar se înșeală Iöcher când scrie: „*Cantemir (Demetrius) ein wallachischer Fürst, der sich durch seine Wissenschaften grossen Ruhm erworben und Director der Academie zu Petersburg gewesen*”. Știm că D. Cantemir nu mai trăia în 1725. Iöcher continuă: „*Er gab 1722 ein gelehrtes Wenk von dem mahometanischen Glauben heraus, welches Kohl ins Lateinische zu übersetzen versprochen; verfertigte verschiedene gelehrte Anmerkungen, die in den commentariis academ. petropolit, stehen, hinterliess auch eine vollständige*

1) Ciobanu op. cit. 141.

2) 1875 20-22.

3) L. c. Datorim traducerea amabilității d-lui Pârvescu, prof. de limba latină din Iași.

4) Mayer, op. cit.

5) Brockhaus și Efron, op. cit.

6) 1719 (Ciobanu, op. cit. 23).

türkische Historie nebst anderen Schriften und starb 1723. N. Z.“ Abreviațiunea înseamnă: „Neue Zeltungen von gelehrten Sachen“.

Totuși notița nu este fără interes, întrucât nu numai că confirmă faima europeană a savantului Domnitor și a *singurului Român, cuprins în această mare lucrare din 1751* ¹⁾, dar și prin detaliul, cred necunoscut la noi, că *Kohl* a promis că va traduce în latinește lucrarea: „*von dem mahometanischen Glauben*“, care nu este alta, decât „*Sistemul religiei mahomedane*“, apărută în 22 Dec. 1722 în limbă rusească și până azi rămasă netradusă.

Cine era *Kohl*? Firește că-l găsim în lexiconul lui *Iöcher*: „*Kohl (Philipp) ein Candidatus Ministerii und Vicarius bei dem Dom-Capitel zu Hamburg, geböhren 1697 zu Cordowörde im Hanöverischen, studirte zu Kiel, disputirte allda 1717 unter dem Professor Nic. Müller, de prisca et regia Salomonis sapientia, lebte noachgehends in die 20 lahr als eine Privat = Person zu Hamburg und starb allda 1742 den 4 Febr. Er hat eine Sammbung auserlesener und überzeugender Cantzel-Reden in 6 Thellen; ingleichen eine Sammlung der Predigten von der anferstehung der Todten herausgegeben. A. H. E. Neub[urg]*“. Abreviațiunea înseamnă „*Acta historico ecclesiastica*“. *Kohl* era deci un preot și este de înțeles că se interesa de subiectul religios al cărții rusești, apărută pe când, probabil, era încă student de 25 de ani, la Kiel. Surprinzător pare că hanovranul *Kohl* știa rusește, însă se explică prin faptul, că din 1721 Kiel cu împrejurimi căzuse în partea ramurei rusești a familiei Schleswig-Hollstein-Gottorp, din casa Oldenburg, stăpânitoarea din vechime a regiunii ²⁾. Se pare totuși că *Kohl* nu stăpânea îndestul limba rusească ca să se țină de promisiunea făcută lui *Iöcher*, probabil cu prilejul adunării materialului pentru lexiconul lui. Dealtfel a și murit numai în vârsta de 45 de ani.

Rectificări și adăugiri

La pg. 3 este de rectificat că „*nu dăm de loc de urma lui (Cantemir) în documentele interne până în 7175 (1667) Mart 12*“, întrucât îl constatăm ca *Vornic* (de *Bârlad*) în 7173 (1664) Sept. 1 (*Antonovici, Doc. Bârlădene, IV, 100*). El s'a întors deci din Țara Românească înaintea sfârșitului Domniei de acolo a lui *Grigorașco Ghica* (Dec. 1664).

Deasemenea este de schimbat, ca simplă eroare de tipar, anul 1699 din p. 4., n. 2 în 1669.

La p. 8, rândul al 23-lea, din sus, este evident a se ceti „*masselor*“ în loc de „*mamelor*“.

La p. 10 s'a strecurat și în ediția aceasta, lipsită de ultima mea corectură, ca și cea din București, fatala greșală de tipar *Dec.* în loc de *Oct.* la luna nașterii lui *D. Cantemir*, în deobște cunoscută.

Despre *C. N. Dudescu*, de care ne-am ocupat la p. 41, presupunând după datele lui *Kușnikov* (*Anexe XIV, p. 44*) că s'a născut c. 1768, găsim următoarea însemnare în catagrafia *Boierilor Țării Românești* din 1829. „*Costantin Dudescu, n. Buc., 60 ani, Vornic al treilea, șade în București* ³⁾. S'a născut deci în 1769. De bunicul acestuia, *C. R. Dudescu*, se ocupă și *Dapontes* în *Erbiceanu, cronicarii Greci*, 220—21, în cuvinte deosebit de elogioase.

Despre viața și opera lui *D. Cantemir* au apărut în cursul anilor 1923—1931 încă următoarele publicațiuni principale: *N. Iorga*, în rev. *Cultura* din Cluj, 1923, fasc. I.—*N. Iorga. Viața lui Constantin Vodă Cantemir de Dimitrie Cantemir*, text latin și (prima) traducere rom., Buc. 1923.—*G. Pascu, Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei*, traducere rom. Buc. 1923.—*G. Pascu, Viața și operele lui D. Cantemir*, Buc. 1924.—*I. Minea, Personalitatea și activitatea literară a lui D. Cantemir în Rev. Viața Românească*, Iași, 1924.—*I. Nistor, Pomenirea lui D. Cantemir în Anal. Acad. Rom., m. s. ist.*, Buc. 1924.—*G. Vâslan, D. Cantemir ca geograf în Rev. științifică*, Iași, 1925.—*P. Panaitescu, Le prince Démètre Cantemir et le mouvement intellectuel russe sous Pierre le Grand*, în *Revue des études slaves*, Paris, 1926 și în *Dacoromania*, Cluj, 1926, IV, 1238—1251, recensarea cărții d-lui *Clobanu*.

1) *Miron Costin* lipsește, operele lui nefiind până atunci publicate. Deasemenea lipsește *N. Milescu*, deși avea publicații din chiar sec. al XVII-lea. Sunt menționați *Cantacuzinii* și *Mavrocordatii* cu operele lor.

2) *Mayer*, op. cit., Kiel. *Impărăteasa Ecaterina a II-a* a mărit castelul în care se află bibl. Universității (fondată 1665) și un Muzeu. (*Ibid*).

3) *I. C. Filitti*, în *Rev. Arhivelor*, V, 202.

Descendența lui Antioh Cantemir Voevod¹⁾.

Antioh Cantemir Voevod
(1695—1700 și 1705—1707)

n. prob. la Bârlad, în 4 Dec. 1669;

+ la Constantinopol 1726;

căs. 1696 cu Ecaterina, fiica lui D. Ceaur,
Mare Logofăt.

Ioan

Ispravnic de Bacău 1741;

+ între 27 Iunie și 23 Iulie

1754, prob. la Valea-Seacă,

jud. Bacău; căs. în Moldova

cu X

Fică

căs. cu un Alistarho

Dimitrie

+1758 la Moscova,

secund-maior

în armata ru-

sească.

Necăsătorit.

Constantin

+ 1776 la Rogani, guv. Harcov,

general în armata rusească și pretendent

la domnia Moldovei 1739;

căs. I, cu Ilinca I. Balș,

II, cu Natalia Ivanovna Golovin

III, cu Sofia Bogdanovna Pasec.

Din întâia căsătorie:

Dimitrie

n. 1749, + 1820,

colonel în armata

rusască, căs. cu Eli-

saveta Hruscev

(divorsat)

Maria

căs. cu Pantazi

Câmpineanu

Mare Vornic (1770)

în Țara-Românească.

Anița

+ după 1767 Apr. 5;

căs. prob. înainte de 1726

cu T. Paladi,

Mare Visternic, Hatman,

+ 1755 Feb. 1.

Maria

căs. c. 1719 cu

C. Dulescu, Ban

de Craiova.

1). După Gervescu, op. cit. (cf. Bantăș-Kamenski și Lobanov-Rostovskii): Genealogia Cantacuzinilor; Ciobanu, op. cit. și a. izvoare.

Dimitrie Cantemir Voevod (1693 și 1710—1711)
n. la Iași 1673, Oct. 26 c. v.; † la Dimitrevsciole (gub. Orel) 21 Aug. 1723. Imnorm. în bis. grecească din Moscova 1 Oct.; căs. I, 1699, Mai cu *Casandra*, n. 1681²⁾, † 1713, Mai 11, f. lui Șerban *Cantuzino Voevod*; căs. II, 1719, după 23 Nov. ³⁾ cu *Anastasia*, n. 1705, ⁴⁾ Oct. 4, † 1755⁵⁾ f. Principelui Ivan Iurievici *Trubețkoi*, mareșal. Ea s-a recăsătorit în 1738 cu mareșalul rus Ludovig Vilhelm Principe de Hessa-Homburg, n. 1705, † Berlin, 1745, Oct. 23 c. n.

Din căs. I-a (1—7)

Din căs. II-a (8—10) Dintr'o concubină (11)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Matei</i> n. la C-pol, 1703, Oct. 18; † 1771, Nov. 30, la Dimitrev- skoe?	<i>Constantin</i> n. la C-pol, 1705, Iul. 29; † 1747 Ian. 19; căpt. în garda imp.; căs. 1724	<i>Șerban</i> n. la C-pol, 1706 Aug 11; † 1780 Apr. 24 la Moscova;	<i>Antioh</i> n. la C-pol, 1708, Sept. 10; † la Paris 1744 Mar-	<i>Maria</i> n. la Iași (?) 1700 April 29; † la Mos- cova (?) 1757	<i>Smaranda</i> n. la C-pol? 1701 Apr. 14; † la Mos- cova 1720, Iul 20.	copil n. poate mort, pe drum, sau la Chiev, 1711 Aug./Sept.	<i>Smaragda</i> (Ecaterina) n. prob la Petersburg, 1720 Nov. 4; † Paris, 1761. D-ră de o- noare a împă- rătesii Elisa- veta 1744.	<i>Petru</i> n. mort la Bereozca, 355 de verste de Moscova, 1721, Nov. 10.	n. mort 1722 (Mirov) n. 1715	<i>Augustin</i> (Mirov)
ofiter în garda imp.; căs. 1734 cu <i>Agripina</i> (Agratena) P-să	n. 1698, † 1746, f. Principeului <i>D. Golifin</i> (Galifin)	of. în garda imp.; necă- sătorit. Din relațiile lui cu o tur- coaică	plenip. la Londra 1732, La Paris 1738; ne- căsătorit.	Sept. 9. D-ră de o- noare a îm- părațesii Ana ⁶⁾ .			Căs. 1751 cu Principele D. <i>M. Golifin</i> am- basadorul Ru- siei la Viena.			
<i>Lobanov-Ro- stovskii</i>		<i>capturată</i> Elena ⁷⁾ n. 1741, Mai 19	Din rel. cu d-ra <i>D'An- glebert.</i> ⁸⁾ doi copii							

1) După Gervescu, op. cit. (cf. D. Banițaș-Kamenskij și A. B. Lobanov-Rostovskij). Ciobanu, op. cit., genealogia Cantacuzinilor, Tindal, în D. Cantemir, *Ist. Imp. Otoman*, II și *Let II*.
2) Gervescu, 15. După „*Vita*” însă, 48—9, ea ar fi avut un an după moartea lui Șerban Cantacuzino (29 Oct. c. v. 1688) deci în 1689, 7 ani, iar după Tindal, 801, ea ar fi avut la moartea ei „abia” 30 de ani. Dăm preferință datei din Gervescu (după Banițaș).
3) In acea zi nu era decât logodit. (Ciobanu, 107).
4) După Beyer, op. cit., care dă în contradicție cu scrisoarea din 1719 Nov. 23 către Tar, ca dată a căsătoriei 1717 Ian. 14. D-nul Ciobanu se îndoaște (52, n. 2) că și anul 1705 Oct. 14 ar fi exact. Totuși în lipsa unei alte date precise, credem că aceasta se poate admite.
5) Ferd. Strobl von Ravelberg, *Metterlich und seine Zeit*, II, spița Hessa-Homburg la pg. 276. El o confundă în alt loc (293) cu Anastasia soția lui C. D. Cantemir, pe carel confundă la rândul lui cu Antioh D. Cantemir.
6) Cu ajutorul ei material a apărut „*Vita*”.
7) Fam. nob. cunoscută. Blazonul: „des guetes a deux fascés d'argent”. (De Courcelles, *Hist. de pairs de France*, X, art. du Houx, 28).
8) V. despre ea și raporturile ei intime cu Petru cel Mare: L. Matkov, *Kniajna Marila Kantemirova în Russkaja Starina*, XXVIII, 1897, I, 52; Walliszewski, *Pierre le Grand*, 277—278, (utilizată de noi în studiul „*O mânăstire dispărută*” în *Rev. Soc. Ist. Arh. Bis. Chișinău*, 1924, II, unde me ocupăm și de fam. *Banițaș* din Rusia).

60